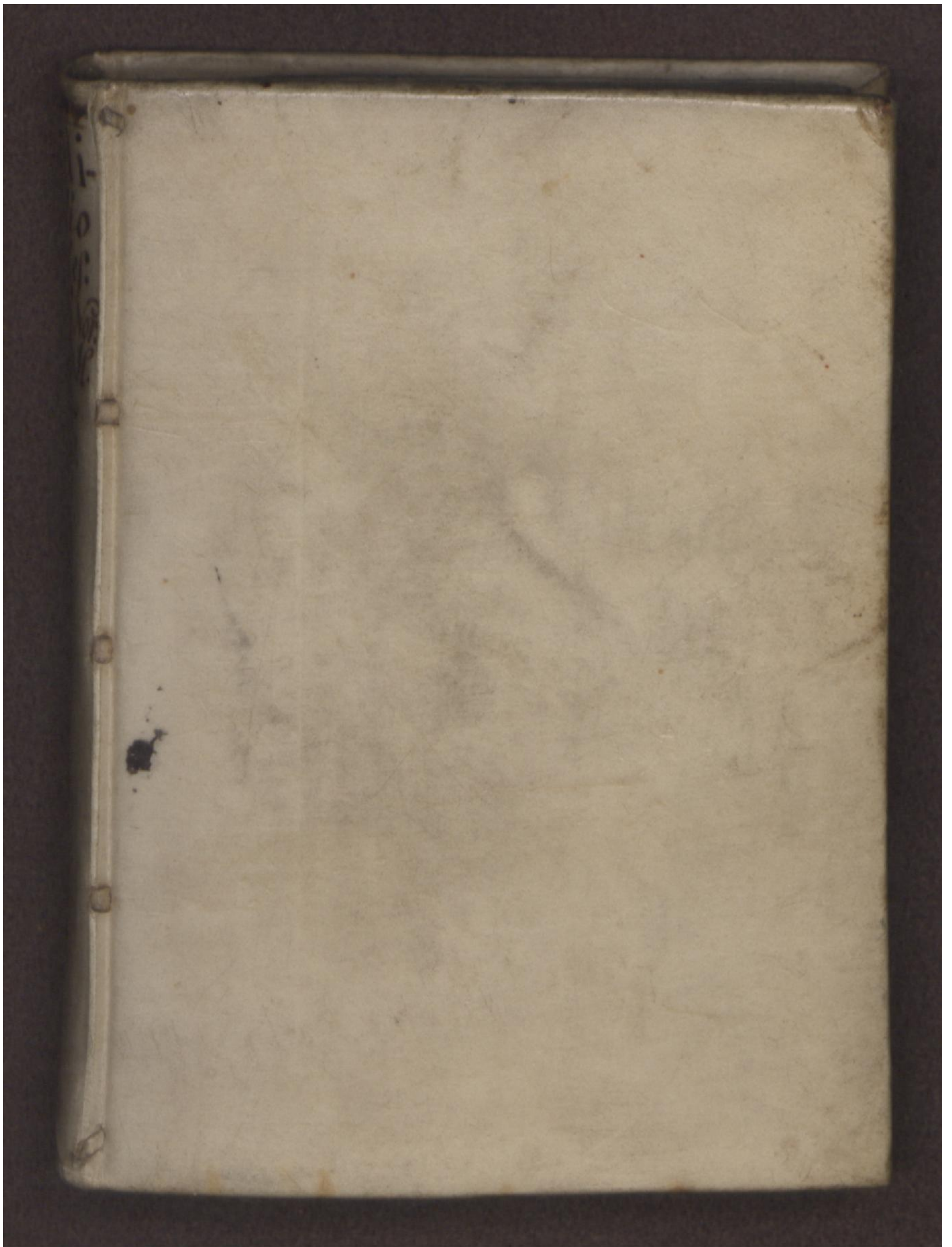
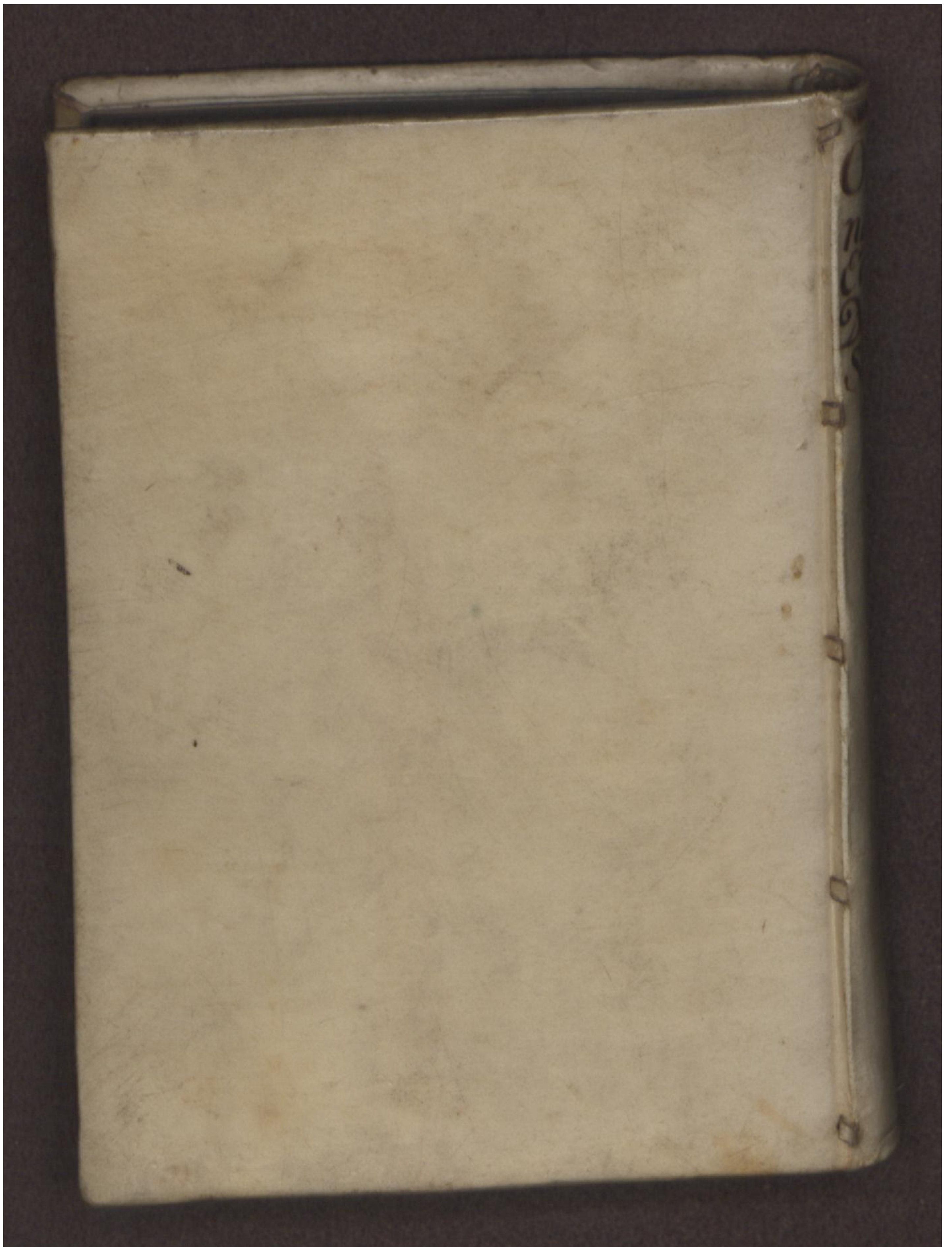
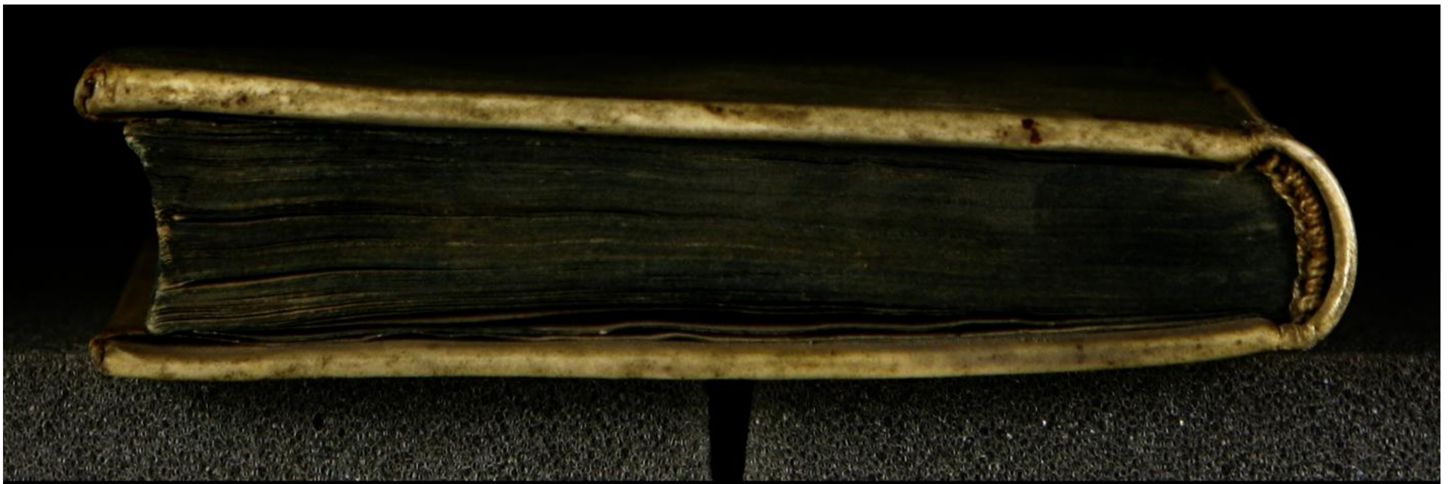
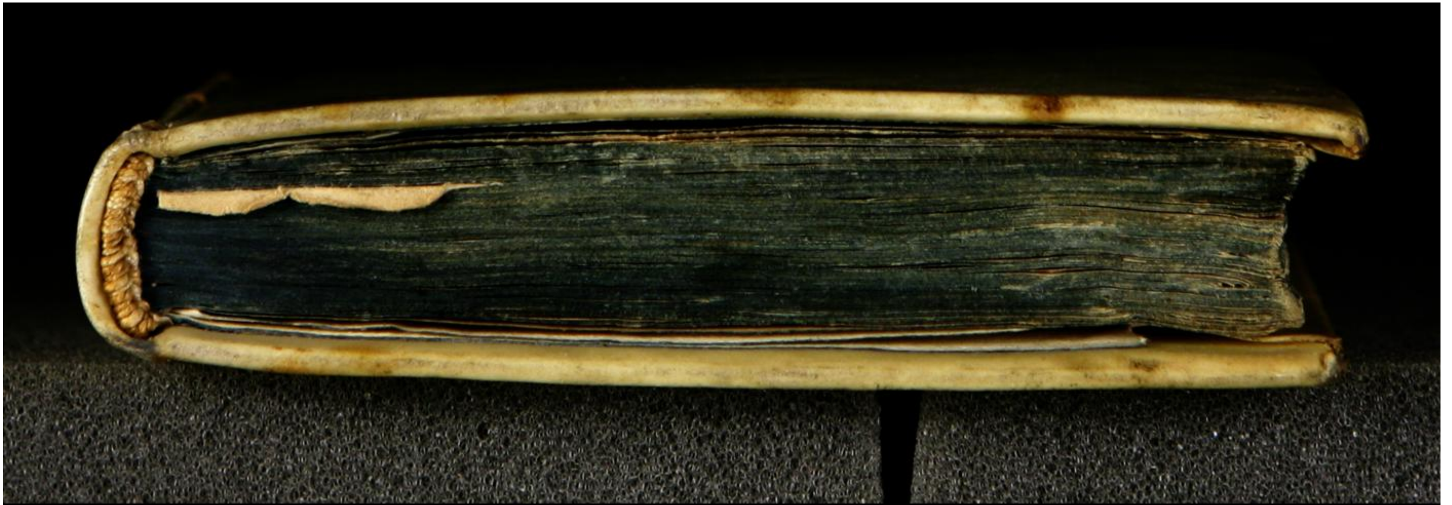
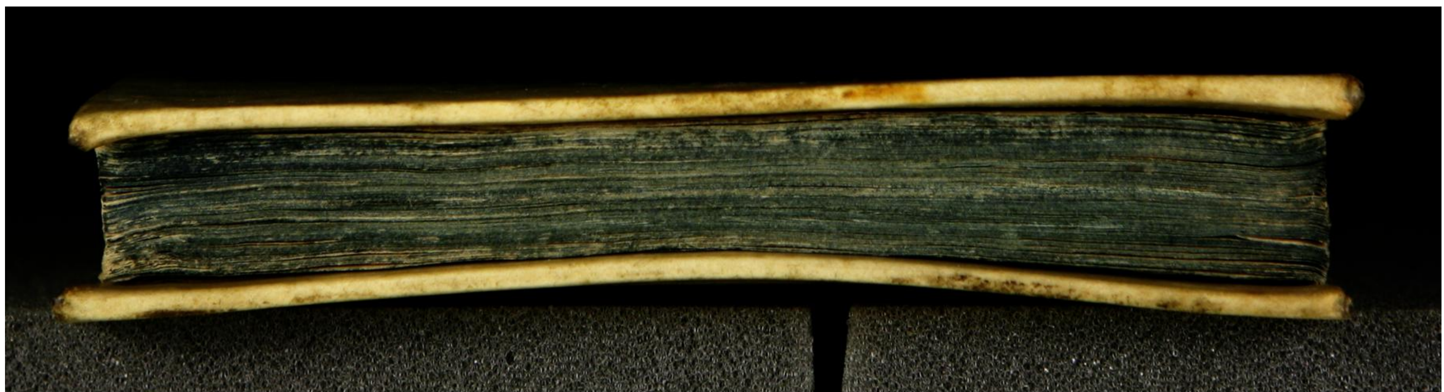

Ordi-
natio
Eccles:
Dan. Nor:
Slesv. H.
1537.

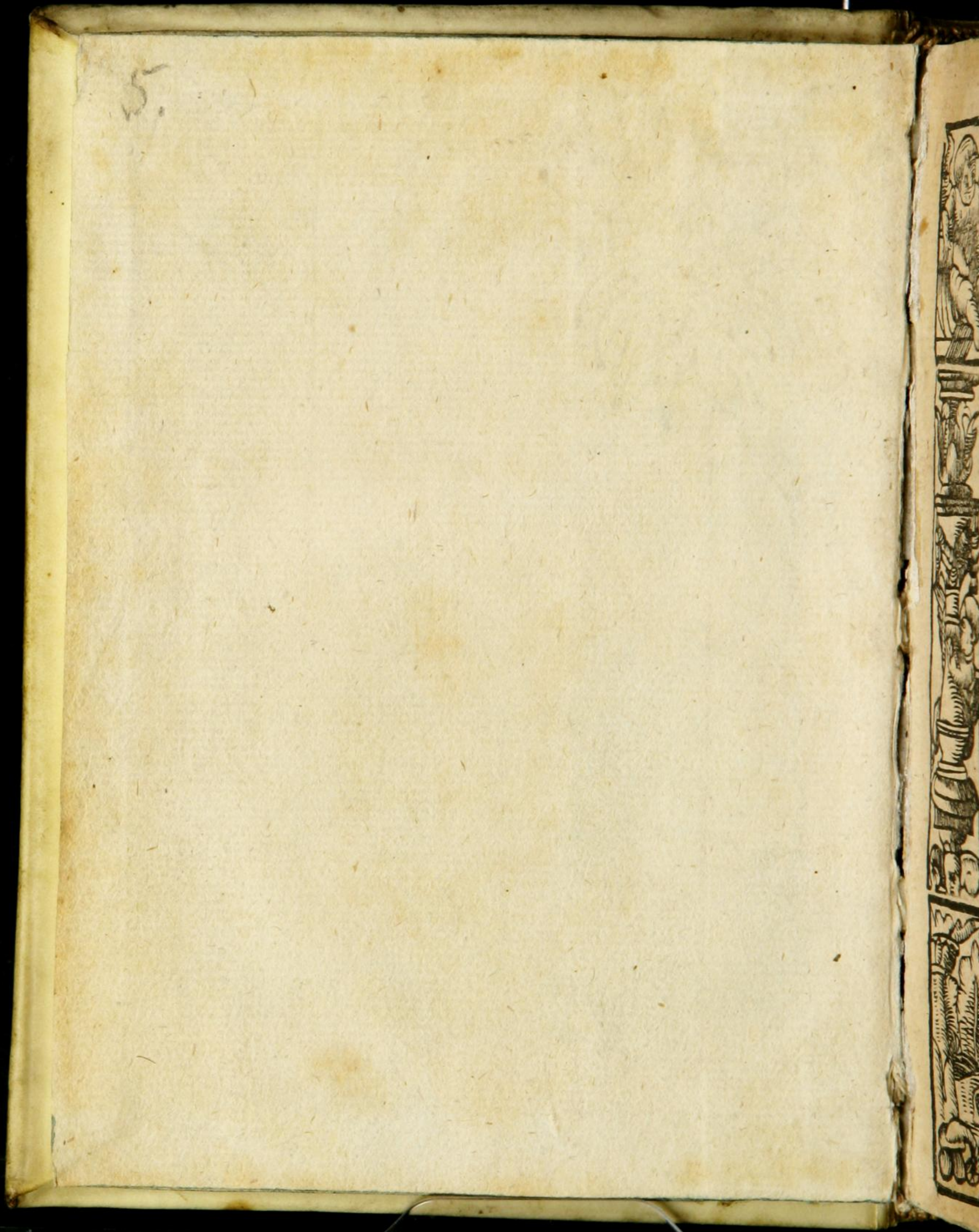

M Tuscher fecit

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Komplet

5.

Ordinatio Ecclesiastica Regnorum Daniæ et Norwegiæ et Ducatuum/ Sleswicensis/ Holtsatiæ etcet.

Anno Domini M. D. xxxvij.

Christianus Dei gra-
tia Danie/ Norwe-
giæ/ Slauorum Gottorũqȝ Rex/ Sles-
wicensis/ Holtsatiæ/ Stormariæ et
Ditmariæ Dux/ in Oldenborch ꝛ Del-
menhorst Comes. Regnis nostris et
Ducatibus Salutem. Postquam domi-
nus Deus nobis auitum paternũqȝ re-
gnũ tradidit/ sopitis bellorum tumulti-
bus/ nihil prius in votis erat quam col-
lapsam Christi doctrinam ꝛ religionem
instaurare. quemadmodũ et iamdudum
pro nostris terris cupieramus. donec votí
compotes facti sumus/ Sit Christo gra-
tia. Conuocatis igitur Doctoribus et
prædicatoribus Ecclesiarum ex Daniæ
Regno ꝛ Ducatibus nostris mandaui-
mus vt ordinationẽ aliquã sacram nobis
conscriberent. de qua consultaremus.
Hanc acceptam misimus ad Reuerendũ
patrem Doctorem Martinum Lutherũ/

 per quem

per quem dei clementia hisce nouissimis temporibus nobis restituit sacri Euangelii Christi synceritatem/ Is cum aliis qui Wittenbergæ sũt Theologis eam approbauit. Vt vero hoc diuinũ negotiũ recte gereretur/ rogauimus Illustriss: principẽ Joannem Fridericũ Ducem Saxoniæ/ Electorem rc̃ Amicum nostrũ summũ/ vt mitteret ad nos Dilectum nobis Joannem Bugenhagium Pomeranũ sacræ Theologiæ Doctorem. Huius viri consilio & opera cum nostris consiliariis vsi sumus in ordinatione hac sacra conficienda/ Vt sciatis non temere sed tot & tãtis arbitris hic nos egisse. Porro perfectam ordinationem obtulimus per Cancellarium nostrum Regni consiliariis/ Hi probarunt susceperuntq; omnia quæ ordinatio habet/ tantum rogauerunt vt admonerentur prædicatores/ quo in principio modestius coram Ecclesia agerent cũ illis peccatoribus qui pro tempore prohi-

bendi

bendi sunt a Sacramento cœnæ Dominicæ. Et cui hæc non placerent/ modo sit Christianus? Non enim hic aliud est quã pura Euangelii tractatio/ Sacramentorum secundum institutionem Christi traditio/ cantus et lectiones sacræ/ honestus conuentus ad prædicationes ⁊ cœnam Domini/ institutio iuuẽtutis per litteras/ artes/ sacrum Dei verbum siue sanctam scripturam/ cura pro ministris sacris/pro Scholis / pro Pauperibus/ ⁊ vt Catechismus sit in omnibus domibus vt iam pueri vel rusticorum sciant quæ hactenus non solum rustici sed etiam Nobiles/ atqȝ adeo Reges et Principes ignorauerunt/ de quo reddent rationem Christo qui se hactenus Ecclesiæ capita iactauerunt et ventrem ⁊ Mammona coluerunt. Quid ex his displicere posset? Dic vnum ex his quod non sũmis votis sit optandũ Christianis. ¶ At ne quis existimet nos in hac re solũ vti iuditio aliorũ/ fatemur cũ

sũma gratiarum actione quod ⁊ nobis
Diuina bonitas dedit intellectum sancti
Euangelii/ ⁊ de hac ordinatione proferi-
mus hoc iudicium nostrum. Duplex est
hic ordinatio/ Altera diuina solum/ vt ꝙ
volumus verbum Dei/ id est/ Legem et
Euangelium syncere predicari/ Sacra-
menta recte tradi/ pueros doceri vt mane-
ant in Christo qui in Christũ sunt Bap-
tizati/ curari pro victu ministrorum Ec-
clesiæ et Scholarum ⁊ pro pauperibus/
Non est nostra ordinatio/ sed per hoc ob-
sequimur ordinationi Christi domini
nostri/ qui vt est vnicus saluator noster
⁊ certissima salus/ Ita est ⁊ vnicus Doc-
tor ⁊ Magister noster/ de quo Pater
clamat/ Hunc audite/ Et ipse ait/ Oues
meæ vocem meam audiunt. Is reuelauit
⁊ dedit mundo Euangelium ab æterno
absconditum in Deo/ ⁊ iussit hoc præ-
dicari omni creaturæ/ Instituitqꝫ Baptis-
mum ⁊ cœnam suam/ quæ iussit tradi
et accipi

et accipi secundum suam institutionem non aliter. Contra Euangelium ꝛ institutionem Christi nullus est audiendus ne angelus quidem e cælo/ vt Paulus dicere audet/ ꝛ Christus ait/ Oues meæ nõ norunt vocem alienorum sed fugiunt ab eis. Quid hic stulti expectamus Concilia vt moriamur interim in infidelitate ꝛ impietate nostra? Cõcilia aut hũanæ ordinationes hic nihil possunt contra ordinationem diuinam. Si Concilia dãnarent doctrinas Dæmoniorum ꝛ traditiones Antichristianas/ quibus hactenus seducti sumus/ ꝛ iuberent Euangelium syncere doceri ꝛ sacramẽta tradi secundũ Christi institutionem ꝛ Apostolicam doctrinam/ vt nunc nos facimus hoc Cõcilio nostro ꝛ ordinatione/ Impii essent ꝛ non Christiani qui non amplecterentur. Sed talia iamdudum frustra expectauimus. At aiunt. Euangelium non prohibemus/ sed deberetis expectare nostrã

sentens

sententiã de vestra doctrina num sit verũ
Euangelium. Respondemus. Nihil
moramur quod sic ludunt verbis ⁊ ca-
lumniantur. Apud nos verũ Euangeliũ
est/ quod prædicat afflictis conscientiis
gratuitam remissionem peccatorũ pro-
pter solũ Christum filium Dei pro no-
bis traditum. Ablato peccato reputamur
iusti a Deo/ sumus filii Dei ⁊ hæredes
vitæ æternæ ⁊ omnium dei bonorum/
dilecti a patre in æternum in dilecto filio
Dei quem per fidem suscepimus. Hunc
Pater nobis dedit/quomodo non in illo
donaret nobis omnia? Non est aliud
Euangelium. Pro hoc Euangelio glo-
riæ Dei Antichristiana factio reddidit
nobis doctrinas dæmoniorum/ in hypo-
crisi id est maxima religionis specie do-
centium vel prædicantium mendacium/
satisfactiones/ statuta/ regulas/ obser-
uãtias/indulgentias/ peregrinatiões/fra-
ternitates/ sacrificia excogitata/ missales
abominatio

abominationes/ purgatoriū/ aquā benedictā/ leges ieiuniorū/ murmura horarū canonicarum / vigilias mortuorū / loca sancta/ baptismum campanarum/ vnctiones/ rasuras/ vestes sacras/impurissimū cœlibatum/ abiurationem a deo creati et instituti coniugij/ prohibitiones ciborū/ prohibitionem calicis Christi/inuocationē sanctorū/abusum omniū operum et carimoniarū quibus nos docebant placare deū et satisfacere pro peccatis et mereri remissionem peccatorū. Confitebantur/ vt Paulus ait/ se nosse deū/sed his doctrinis et factis negabant verū Euangeliū/ sanguinem Jesu Christi et misericordiam dei patris. hoc est gratuitam remissionem peccatorum propter solū Christū. Hæc mendacia Antichristi nunc remittimus Satanæ vnde venerunt. et damus gloriā Deo recepto vero Christi Euangelio / Sacramenta vero et damus et accipimus secundū Christi institutionem/ accipimus

autem

autẽ ab ipso domino nostro Jesu Christo
licet per manũ ministri/sicut et Euangeliũ
ab ipso/ licet per os ministri siue prædica-
toris. Quid hic deest nobis/ quo minus
habeamus Euangelium verũ? Postquã
per fidem In Christũ sumus reconciliati
Deo et filij dei facti/cõfitemur quod credi-
mus/docemus filios nostros/inuocamus/
oramus/gratias agimus/audimus verbũ
dei et In eo perseueramus. hic est verus
dei cultus secundum prima tria precepta.
Docemur etiam de operibus bonis et vita
Christiana/ patientia siue cruce/ de obedi-
entia/ et quod Christiani tantum vnã legẽ
habent nempe charitatem/ qua quisque
secundũ sui vocationẽ seruit alijs certus se
Christo facere quod alijs facit/ Faciat deꝰ
vt hos bonos fructus fidei cõmode et suo
tempore proferamus. Quid amplius de-
sideras in nostra doctrina? Hæc interim
diximus de ijs quæ hic sunt ordinatio
diuina que non debet dici nostra/ aut ab
vllo

vllo homine violari/ Mandamus vero ea seruari/ vt domino nostro Jesu Christo ordinatori et mandatori per hoc obediamus/ipsi in gloriam/ nobis in salutem.

Altera autem ordinatio hic nostra etiã dici potest/quia quedam in ea pie et sanctæ mutari possent/licet et ipsa dei sit. Sunt autem ea que de personis/ de tempore/de locis/ de numero/ de modo/ de horis/ de visitatione/ de honesto cõmentu/ de cautu de cærimonijs ꝛc ordinamus/ nõ temere aut superstitiose/ sed pro ordinatione diuina quam diximus/ vt cõmode et cũ decore seruetur. Omnia enim talia debẽt seruire verbo dei. Nam inutiles et vanas cæremonias/ deinde et superstitiosas et iusticiarias quæ pro cultu dei et meretorijs operibus contra fidem In Christũ et Euangelium regni dei suscipiuntur/quis post hac vellet in tanta Euangelij luce?

Satis

Satis nūc negotij erit nobis de necessariis/
vt nō vacet illis nugis ꝛ vanitatibꝰ seruire.

¶ Mandamus igitur omnibus
subditis nostris cuiuscūq; sint cōditionis/
vt hasce Dei ꝛ nostras ordinationes/quas
iussimus per Typographum inuulgari/
suscipiant/ seruent/ tueantur/quisq; pro
modo suo/ ꝛ Præfectis nostris cum Su-
perintendentibus vt/quam primum licet/
in Ciuitatibus et Pagis quæ ordinata
sunt exequantur ꝛ seruari curent. Re-
putate vero cum animis vestris/ Si Dei
ordinationi quæ est potestas gladii resi-
stentes/ sibi ipsis iudiciū ꝛ damnationem
accipiunt/ vt ait Paulus/ Maiore dam-
natione iudicandos qui Dei ordinatio-
nem Euangelium domini nostri Jesu
Christi contempserint aut illi restiterint. id
quod Moses prædixit/ Qui Prophetā
illum/ id est/ Christum non audierit/
ego vltor existam/ dicit Dominus.

Neq; etiam per nos impune fecerit
quisquis

quisquis his ordinationibus temere re-
stiterit/ id quod faciemus secundum
potestatem nobis a Deo datam.
Dominus noster Jesus
Christus cōser-
uet vos
in
æternum.

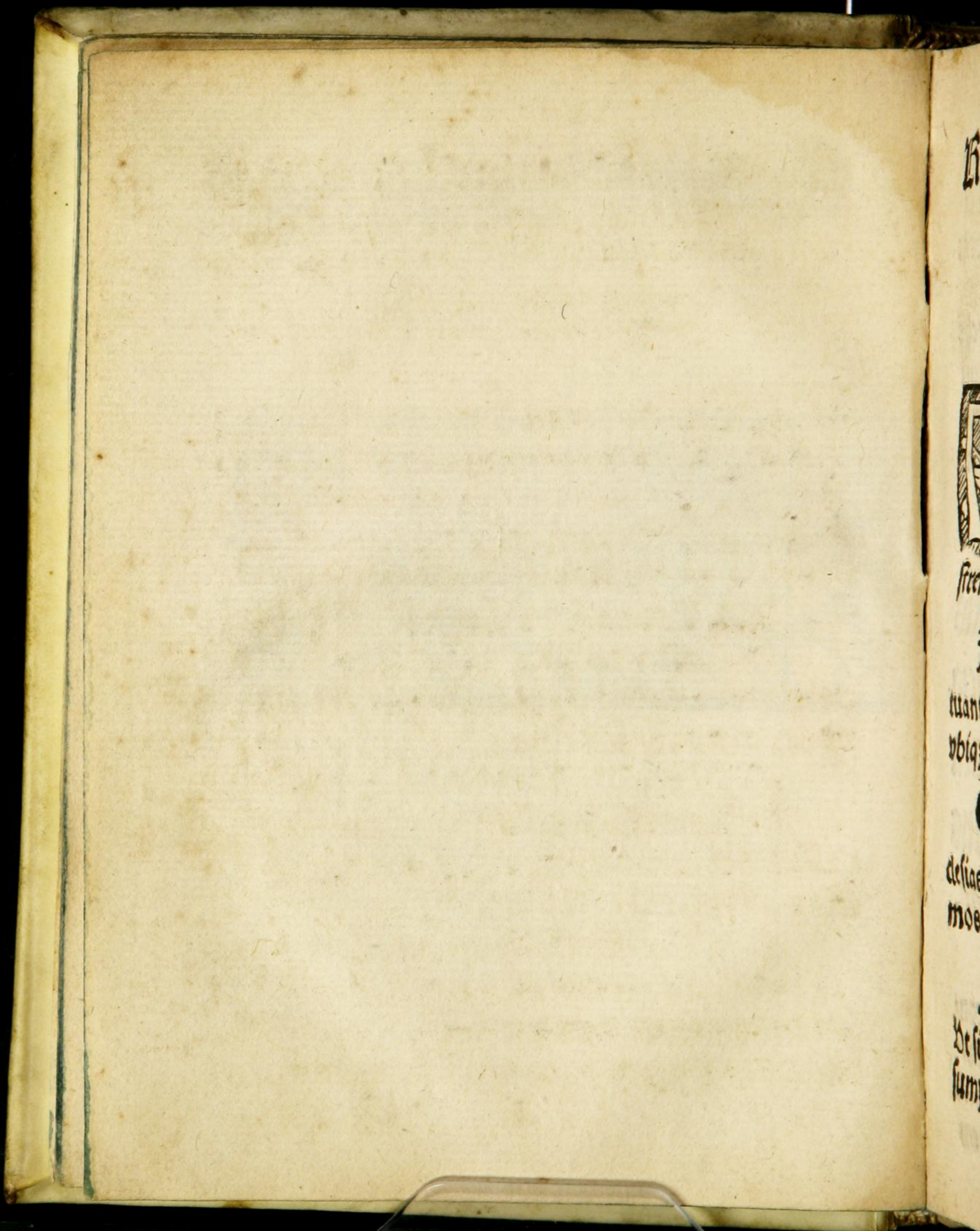
Datum Haffniæ in Castro
nostro Anno domini M. D.
xxxvij. secunda Septēbris.
qua die publice ordinati sūt
diœcesium Super-
intendentes.

7

Cum gratia et Preuilegio

Ratio Ecclesiasticæ ordinationis sex præcipue complectitur.

PRimum/doctrinam: Vt boni prædicatores eligātur/qui euangelium syncere prædicent/ Sacramēta legitime administrent/ & Catechismum rite enarrent.

SEcundū/ Scholas: Vt idonei ludimagistri in vrbibus constituantur & oppidis/ qui iuuentutem certa vbiq; ratione instituant.

TErtiū/ Ceremoniae: Vt vtiles & vniformes ritus per omnes ecclesias ordinentur/ ne dispares ritus infirmos offendāt.

QVartū/ Cōmune ærarium pro ministris ecclesiæ & pauperib9/ Vt sit vnde publicis ecclesiæ ministris/ su9 sumptus cōstet & pauperib9 subueniatur.

QVintũ/Superattendentes cum̃ suis præpositis: Vt sint per quos ministri in officio retineantur/ & qui prouideãt vt omnia circũquaq; rite gerantur.

SExtũ/ Libros: Vt boni parochi habeãt vnde synceram pietatem hauriant solidius/ Ne malis libris/ (quorum hodie nimis magna est copia & quotidie fit maior) inficiantur.

De doctrina/ nostræ salutis ministerio/ quo beneficia nobis per Christũ ĩpetrata inuulgantur/ et omnibus credentibus distribuuntur.

DOctrina vero tria potissimũ continet. Primũ Integram Euangelij prædicationẽ/ q̃ pœnitentiã

fidem

fidem/ & eius fructus bona inquam opera iuxta vrget.

Secundū/ legitimā sacramentorū ordinationem quæ pœnitentiā requirunt/ fidem confirmant/ & fructuū fidej nos cómonefaciunt.

Tertium/ Simplicem catechismi explicationē/qua ratio veræ pœnitētiæ demōstratur/peccata et bona opera indicantur/& quæ vera fides sit/& qui eam consequamur/ostenditur.

Porro integra doctrina euangelij omnibus vbiq; pura certa & vniformis sit/ vrgeaturq; in primis syncere & sedulo locus iustificationis/vt intelligāt omnes quid fides sit & efficiat/ quomodo eam consequamur & homines iustificētur/ atq; adeo quid sentiendum/& quomodo prædicatoribus prædicandum sit.

Hic oportet/ vt loci quidam præcipui constituantur/ad quos inter concionandum tanquam ad fontes recurratur/ ne vaga et suis legibus soluta huc illuc vacillet oratio;

Et sunt qui sequuntur.

De lege et timore dei

De euangelio ꝛ fiducia in deum.
De pœnitentia.
De Cruce.
De Oratione.
De bonis operibus.
De libero arbitrio.
De libertate christiana.
De prædestinatione.
De traditionibus.
De Magistratu.
De coniugio.
De Sanctis.
De Jeiunijs.
De Imaginibus et similibus/ ne imprudenti concione simplicium animos subuertant prædicatores/ ꝛ ab euangelio deterreant. Quos etiam hic volumus admonitos vt cauti sint ꝛ in primis sibi prospiciant/ quando de prædestinatione/ de libertate christiana/ aut alijs articulis fidei loquuntur

loquũtur/ qui captum humanũ lõge lateqꝫ excedũt in quibus etiam caro facile scãdalizatur. Caueant quoqꝫ ne de rebus obscuris disserant ⁊ tractẽt/ nisi vbi vrgeat ineuitabilis necessitas Quæ omnia cõmodissime (gratia dei) facient si frequẽtes ⁊ seduli fuerint in precibꝰ ⁊ oratione ad deum/ ⁊ lectione bonorũ auctorũ/ ⁊ de peccatis ⁊ remissione peccatorũ diligenter docuerint.

LEgitima vero sacramentorũ administratio ⁊ siplex Catechismi explicatio est/ qua vniformiter illa distribuũtur/ hic explicatur/ quæ vt vbiqꝫ omnibus cõformia sint volumus ⁊ mãdamꝰ.

SAcramenta autẽ duo sunt a Christo instituta/ Baptismus ⁊ Cœna domini/ de quibus docetur in Catechismo/ his additur tertium Pœnitentia/ quando peccator dolens de suo errore ⁊ peccato confitetur/ ⁊ accepta per Euangelium absolutione/ redit ad pactum baptismi

De ceremonijs/ quæ sunt

Ecclesiastici Ritus & plerumq; instituti propter bonum ordinem extra omnem opinionem iustificationis & necessitatis & sunt. (in ecclesia.

Ritus canendi & legendi puerorũ
Ritus celebrandi publicam missam.
Ritus prædicandi verbum dei.
Ritus baptizandi pueros.
Ritus absoluendi.
Ritus cõmunicandi.
Ritus feriandi.
Ritus coniungendi matrimonialiter.
Ritus instituendi ministros.
Ritus excõmunicandi obstinatos.
Ritus visitandi infirmos.
(ficiẽdos.
Ritus accedẽdi extremo supplicio af-
Ritus sepeliendi defunctos.
Ritus informandi obstetrices.
Ritus instituendi puerperas.
Ritus obseruandus cũ fœminis que
proprios

proprios pueros opprimunt.

Ritus canendi et legendi

puerorũ in templis/ad assuefaciendum eos ad sacras literas/ quibus et vicarij adesse poterunt/ qui suis etiamnum prebendis fruuntur/sed ad rationem ludimagistri se comparent.

Operosis diebus ab octaua vel nona/ aeramentis sonantibus/ templum iuxta morem frequentent pueri/ ꝛ pueris duob⁹ antiphonã inchoantib⁹/cãtabunt ad antiphonę tonũ vicissim tres psalmos matutinales vel minus/ pro arbitrio pastoris loci/ ne pueri longo cantu grauentur/ deinde vnũ octonarium ex psal: Beati immaculati/cũ gloria patri ꝛc et psalmo Beati immaculati finito/ semp eius loco psalmum Quicunqꝫ vult saluus esse canant/ꝛ postea Antiphonam repetitã absoluãt/ antiphona percantata/cum nõ praedicatur/ loco capituli puer ex nouo testamento lectionem latinã incipiat cum hoc

hoc initio / lectio sãcti Euãgelii Matthæi capite primo Et in fine vt prophetiæ finiũtur / Hoc (si placet) etiam secundus faciat / et tertius itidem / si ita visum erit / Sed hic vulgari sermone suam lectionem legat / quam priores legerunt latine.

Post lectionem vulgare canticum incipiant / vel Benedictus cum antiphona / si placet / Deinde pueri ad genua procidẽtes dicant kyrie eleyson / Christe eleyson kyrie eleyson / et legant pater noster &c

Postea vnus ex ministris verbi dicat Ostẽde nobis domine misericordiam tuã. et respondetur ei. Post: dominus vobiscũ cum colecta: Vltimo pueri / Benedicam[9] domino.

Et hic si fuerint qui ob certas causas cõmunicare voluerit / cõicent / vel a cõcione si prædicabitur. Sed sit euidens necessitas / ne ex contemptu publicæ cœnæ fiat.

Iisdem operosis diebus a secunda vel

quarta

quarta/æramentis sonantibus ad eundē modum tres psalmi (vel pauciores) vespertini/ad antiphonæ tonum/ cantabuntur excœpto octonario.

Lectiones item pueri pro capitulo ex veteri testamento cū prædicto initio ꝛ fine. Ita/lectio libri Geneseos: capite primo ꝛc. canāt post/ Hymnū ferialē/ Hinc canticū vulgare/vel Magnificat cum antiphona/ post finietur/vt mane.

In vesperis vigiliarum ꝛ feriarum ad eundem modum peragātur omnia/ Sed a lectionibus responsorium cātetur cū gloria patri ꝛc. post/hymnus/ ab eo cum antiphona Magnificat/demum/ Nunc dimittis/sine tono/Et post finetur. vt supra

In matutinis dominicarum ꝛ festorum/ante prædicationem/tres psalmi/vel minus/ꝛ duo octonarij cum antiphona canentur. Post quos legant media voce pueeri sine tono catechismum/semper pædagogo principium præcinente Ita.

PRimo Pædagogus. Hæc sunt præcepta domini dei nostri/ Post pueri tractim et vicissim reliqua. Ego sum dominus deus tuus. Non habebis deos &c.

Secundo Pædago: Hi sūt articuli fidei nostræ. Post/ pueri vicissim. Credo in deum &c.

TErtio pædagogus. Hæc est oratio dominica. Pueri vicissim/ Pater noster &c.

Quarto Pædago: Hæc est cōmendatio Sacramēti Baptismi quā mandauit Christus/ vt in ipsū baptizemur dicens/ Et pueri per vices. Ite in vniuersū mundum &c.

Quinto Pædago: Hæc est promissio/ vsus & donatio clauium ecclesiæ. Et pueri per vices. Ait Jesus Tu es petrus & super hanc petram &c

SExto Pædago: Hæc est institutio Sacramenti corporis & sanguinis dñi nostri Jesu christi. Et pueri

Dominus

Dominus noster Jesus christus &c

A Catechismo pueri/si ita placet/ Lectiones legant. a lectionibus canatur respõsorium. & pueri versum canãt cum gloria patri. Post: Te deum laudamus/ cum solito fine.

In vesperis dominicarũ & festorũ. vt in vigiliarum vesperis omnia peragantur/ Sed si longius protrahatur canendi ceremonia/ quam expediat prædicationi/ Poterit pastor loci/ cum ludimagistro agere vt quædam intermittat.

Porro in cathedralibus ecclesiis et cœnobiis omnia ad eundem modũ seruari volumus & præcipimus/quantum attinet ad diuina officia/ Neq; horas canonicas legant nisi de tempore Et caueant omniũ diligentissime ne quid canant cõtrarium sacris literis Hic autem Episcopus siue superintendens diligẽter obseruet ne quid in cathedralibus ecclesiis diuersum fiat siue etiam in cœnobiis. Curabimus vt

 ordo septẽ

ordo septem horarum eis ex sacra scriptura præscribatur et in fine huius ordinationis adiiciatur/ vt in biblijs ex verbo dei exerceantur.

Ritus celebrandi publicã missã Priuatæ eni in totũ abrogẽtur Et vna tantum publica pro comunicantibus seruetur Est enim Missa nihil aliud quã vsus cænæ domini ad ꝯsolandum infirmas conscientias et mortem domini annunciandum.

PUblica missa in die dominico/ vna pro cõmunicantibus in solitis vestibus/altari instrato/cum consuetis vasis ⁊ luminibus celebretur.

CAnonici qui parochiam annexã non habẽt/ Missam vnam dominicalem latine celebrare poterunt/dummodo adsint communicantes/ Canonem volumus omnino vt omittant: Et vt mortẽ domini annũcient Hic obseruandũ vt patet

vt pater noster ⁊ verba consecrationis ver-
nacula lingua in cathedralib' ecclesiis vt in
aliis legātur queadmodū prescribetur eis.

MInister altaris celebraturus ad
aram geniculetur/ et apud se
Confiteor legat ⁊c

Et oret pro ministerio verbi/pro rege
⁊ regno/ Interim dum populus cantat.
Post prosequatur missam iuxta receptū
morem modo eam nō prophanet sacrificii
aut operis titulo more papisticæ supersti-
tionis ⁊ blasphemiæ.

PRimū ergo introitus canatur vel
legatur sed nō nisi ex scriptura sūp
tus/ut sunt introitus dominicales
Et festorum Christi ex psalmis sumpti/
vel eius loco vulgares psalmi/ ⁊ in primis
turi.

KYrie eleyson variis melodiis pro
diuersis temporibus vt hactenus
obseruatum/ cū hymno angelico Gloria
in excelsis deo/quem latine aut vulgariter

incipiat minister/ & ecclesia perficiat.

AD populum conuersus dicat. dominus vobiscum. & rursus inuersus legat Collectam sed vulgariter et dumtaxat vnicā/ nisi temporis necessitas pro sui conditione deposcat & alteram. Populus autem respondeat Amen/ Quo facto rursum ad populum cōuersus legat epistolam sȝ vulgariter.

HAlelu ia/quæ perpetua ecclesiæ vox est cātent pueri cum versu sine cauda/Post/ loco Gradualis vulgare canticū ex scriptura sūptum vel graduale duorū tantum versuū/ Sequentiæ & prosæ omnes omittātur nisi in trib⁹ magnis festis christi vt natiuitatis vsqȝ ad purificationis/ Grates nūc omnes cū vulgari suo cantico. Pascatos vsqȝ ad Pentecostē/ Victimæ pascali laudes. cum suo vulgari cātico/ Et Pentecostes Veni sācte spiritus cū suo vulgari cantico.

Iterum

ITerum ad populũ cõuersus legat Euãgelium sed vulgari voce. cũ hoc initio. hæc sequentia verba &c.
Post rursum inuersus/ Incipiat Credo in vnũ deum &c Post etiam canatur symbolũ in vulgari sermone.

POst hæc semper solita prædicatio fiat/ qua absoluta si adsint cõmunicaturi/præparet minister panem & vinum/ iuxta numerum cõmunicantium et conferant se ad altare cõmunicaturi/ ad dextrum latus viri/ad sinistrum mulieres NB.

PAratus iam minister vertat se ad populũ cõmunicaturum/& prælegat eis exhortationem/de sacramento. qua finita inuersus ad altare alta voce eaq; vulgari canat/ Pater noster/ et post: verba consecrationis. Sed hæc ante omnia vulgari lingua/ Et subinde a verbis/decenti eleuatione/ si ita visum fuerit ministro/ eleuet sonantibus interim cymbalis iuxta consuetum. Nam in his seruãda est

da est libertas christiana/ita tamen vt de hac popul' ante satis præmoneatur ꝛ nihil horũ mutetur sine consensu ꝛ mandato superintendentis.

Accipientibus panẽ ꝛ calicem nihil dicatur quia omnib' publice dictũ est ante in ꝯsecratiõe verbis christi. Curẽt etiam ministri diligenter vt sciant numerũ cõmunicandorum ne cogantur bis cõsecrare. ꝛ ludimagister incipiat. Jesus Christus nostra. aut aliud simile Cõmunicatione autem facta statim cesset cantus.

His peractis vertat se presbyter ad populum ꝛ dicat. dominus vobiscum et cõuersus legat collectam pro gratiarum actione ꝛ respondeat populus Amen/ Post/rursum vertat se ad populũ ꝛ dicat primũ. dominus vobiscum/demũ benedicat populum benedictione quæ est numeri sexto. Benedicat te deus ꝛc Et incipiat ludimagister aliquod canticum breuissimũ vulgare/et sic finis. Interim se

equat

exuat minister/ ⁊ componat omnia/ ⁊ rursum geniculetur ad altare ⁊ agat deo gratias secreto.

CVm vero non fuerint cõmunicãtes/ non consecretur/ ne incidamus in Sacramenti abusum/ vsurpantes illud contra ꝯmissionem dei/ Tamen in alba tantum/ omissa casula/ prosequatur presbyter sacrum/coram aliquo pulpito nõ coram altari id est intermissa cœna/ Post vnũ atq; alterum canticum vnã atq; alteram collectam legat/ Postremo pro more populus benedicatur.

IN sũmis vero festis christi vt natiuitatis/ pascatos/ pentecostes/ trinitatis/ cantetur in ciuitatibus latinus introitus/ Gloria in excelsis/ Halelu ia/ cum sequẽtiis puris. Item latine præfationes/ quas sic incipiet/ Dominus vobiscũ. Sursum corda ⁊c: Post/ Sanct⁹. deinde oratio dominica cum verbis ꝯsecrationis Sed hæc semper vulgari lingua.

¶ Postremo

Postremo. Agnus dei/ Tamē omnia hæc pro arbitrio ministri.

Ritus prædicandi. Est enī

Prædicatio Euangelij ipsissimū ministerium spiritus & salutis nostræ/ quo proprie christū referūt prædicatores: iuxta illud. Qui vos audit me audit/ & nō quouis modo/ sed ita exequēdū/ vt verbū dei certa ratione ceu ex synceritate/ ceu ex deo proloquātur / in ꝯspectu dei per Jesū Christū ne vsquam adiectione aut detractione vitient

PRædicaturus Primum populum ad diuinum auxilium implorandum exhortabitur/ deinde textū explicandum prænarret/ Postea explicet/ nec vl-

nec vltra horam sermonẽ protrahat/ nec propriis affectibus indulgeat/ Sed quod res est puris verbis vt intelligatur admoneat/ In primis autem ab omnibus inuectiuis & calumniis abstineat/ nec vllos nominatim perstringat/ tantum vitia in genere/ & quæ certa audierit/ reprehendat/ De non auditis taceat. Nec odiose in papistas nisi vbi id admonitio & exemplum exigit inuehatur. Absoluta concione/ iterũ prædicator populum exhortabitur ad precandum/ pro omnibus & spiritualis & ciuilis vitæ negociis & necessitatibus.

Maxime autem pro illustrissimo rege nostro/ vt deus per eum nos tueri velit et Euangelio suum cursũ largiri/ vt sub eo cum pace gloriam domini promouere queamus/ & oret ecclesia orationem dominicam/ Qua orata ordiatur Ludimagister canticum vulgare maxime pro pace quod cum tota ecclesia absoluat/

Aut si specialis quædã necessitas præ ma-

nibus sit/cantetur canticum pro ea amo-
uenda/ aut legantur vulgares litaniæ/ ⁊
post eas Collecta eandem necessitatem
respiciens/ ⁊ respondeat populus Amen.
Post sequatur exhortatio ⁊c vt in missa
patet.

HJc obseruandum vt vulgares li-
taniæ ad minus semel cantentur
in hebdomada post concionem die qua pa-
stor loci voluerit

DOminicis diebus in vrbibus so-
litum semper Euangeliū domi-
nicale prædicetur. Pro matutinis sub lucē
a Sacellano/ ⁊ inter missandū a parocho/
⁊ a prandio pueris immo omnibus præ-
dicetur perpetuo Catechismus/ primum
decem præcepta/deinde articuli fidei/ post
oratio dominica/ tandē Institutio ⁊ vsus
sacramentorum.

VErum ita vt semper vna vice
vnica eius particula absoluatur
Et in fine semper certa quædā ⁊ vniformis
expositio

expositio abomnibus obseruetur/ vt in minore Lutheri catechismo extat

Neque enim ibi quis eruditionem et ingenium suum ostentare/ sed omnia ad edificationem ecclesiæ referre debet/ vt idē semper ab omnibus audiatur/ ꝛ ipsa vniformitate doctrinæ populus certo instituatur/ Tantisper autem dum articuli per se vnius partis enarrantur/ semper ipsa pars integra recenseatur/ sed tractim vt pueri ꝛ alij omnes eam tacite/apud se sequi possīt Ipsa autem pars certa quadam ratione incipiatur ꝛ terminetur/ Itidē in reliquis fiat. Et semper semel absolutus catechismus de integro repetatur.

IN septimanis bis ad sūmum in vrbibus prædicetur/ quartis ꝛ sextis ferijs. In publicis ꝛ certis necessitatibꝰ tertia ꝛ quarta cōcio addat. Et nō nisi faciles ꝛ fructuosi libri vt epistolæ dominicales/ aut simile quippiam/ vnde populū ad veram pœnitentiam/ verum timorem

 dei

dei veram in deum fiduciam/ adeoq; vera bona opera exhortari queant/ Fides enim vera/sine pœnitētia haberi nō potest/ nec pœnitentia sine fide est quod audit/ Et Christus hæc duo simul prædicare vult. Lucæ vltimo.

IN vrbibus tamen populosioribus vbi prædicatorum ⁊ auditorū copia est/ nō improbamus quotidie conciones etiam ex alijs libris fieri/ modo ea tractentur/ quæ faciant ad ædificationem/

RVri ad eundem modū dominicis diebus semper ɔsuetum euāgelium [ad] dimidiū vnius horæ prædicetur/ ⁊ reliquum eius horæ Catechismo enarrando tribuatur. Et si qui ex præsentibus parochis pie prædicare nequeant/ tantisper dum id addiscant ex danicis postillis ad verbum suis prælegant/ ⁊ Euangelij enarrationem ⁊ catechismi explicationem/ sed tamen vt cū tempore assuescant per se prædicare/

Neque

Neque charitatis indulgētiam in ignauiæ occasionem vertant. Singulis autē dominicis vnam vnius partis catechismi particulam enarrent/ et interim vt ⁊ ante de vrbibus dictum est/ dum in aliqua eius parte morantur/ semper eam integram prænarrent/ vt tacitus per se quisqꝫ rusticorum/ eadem apud se/ recensere valeat/ Singulas autem catechismi particulas sēper certa quadam ac breui expositione/ vt in minore lutheri catechis: extat/ cōcludāt nec vnquam ab ea varient/ ⁊ semper ipsas partes sex certo quodam initio ordiantur ⁊ fine terminent/ et hoc ipsis perpetuū sit Proinde vbi semel absolutus erit/ sēper de nouo repetatur/ipse inquam catechismus

Post concionem meminerint concionatores semper ad publicas precationes se exhortari debere populū pro nostro Magistratu pro publica necessitate ⁊ libero Euāgelij cursu/

cursu/ Nimirum vt omnes deum ex toto corde et animo orent vnam orationem dominicam. Postremo canatur vulgare canticũ aut si necessitas publica obtinere cœperit litaniæ vulgares cum collecta

IN tribus maioribus festis christi/ prædicetur in vigiliis eorũ ad quartale vnius horæ/ sed in vrbibus hoc fieri dumtaxat volumus/ et in ipsis festis per triduũ/ ꝛ post meridiem de festo In aliis festis/ vt Circũsionis/ Epiphaniæ Purificationis/ Annũciationis/ Ascẽsionis/ Visitationis Mariæ/ Johãnis baptistæ/ Michaelis Et Omniũ sanctorũ/ tantũ in die prædicetur. Hæc enim sola festa retinemus cũ dominicis diebus

De specialibus prædicationibus

IN die Stephani de diaconis prædicetur/ addito exẽplo Laurẽtii/ vt

certa

certa hominibus solicitudo erga pauperes imprimatur. In die Johānis euangelistæ de vocationibus/ vt sua vnicuiq; vocatio commēdetur/ ne ea deserta requirat aliam

Dominica Esto mihi/ Euāgelium de baptismo christi Math: 3: legatur & hoc die toto ratio sacramenti baptismi explicetur.

Dominica Quasi modo geniti/ occasione Euangelii Johannis vltimo/ De clauibus ecclesiæ prædicetur Bona quinta feria post palmarū Sacramentū corporis & sanguinis Christi enarretur/ Et si qui cōmunicare voluerīt/ iuxta ritū dominicalem peragantur omnia/ Tantum diligenter moneatur populus/ ne ex sola consuetudine propter tempus comunicet/ Fiat etiam ad vesperā mentio & tractatio de lotione pedum & de agonia Christi in horto. Sexta feria post palmarū mane & a cantu puerorū/ cum vulgare

canticum in communi cecinerint omnes/ ascendat prædicator & ex ordine totam passionem prælegat/ cõscriptã & collectã a Doct: Pomerano/ex quatuor Euangelistis vsq; ad historiã resurrectionis. Ita incipiens/Hoc est supplicium domini nostri Jesu Christi/vt scriptũ est a quatuor Euangelistis. Cum a cœna gratias egisset dominus noster Jesus Christus/iuit trãs torrentem Cedron &c. Post ad dimidiam horam vsũ passionis indicare poterit/& a prandio reliquos locos explicare/ Quod si qui & hoc die cõmunicare voluerint communicent/ sed omittatur ea pars missæ quæ ante prædicationẽ fieri solet/ Et fiat initium dumtaxat ab exhortatione/Post quam statim sequitur Pater noster &c.

IN die Johannis baptistæ de ministerio externi verbi prædicetur contra anabaptistas/ qui iactant illud dictum Et erunt theodidacti/& omnes scholas vastãt/ tantum ne historia de

sancto

sancto Joanne negligatur quæ vna prædicatione nõ potest terminari nempe de cõceptione ⁊ natiuitate ⁊ prædicatione ⁊ decollatione eius/cuius pars potest in alios dies reseruari Et potest in die natiuitatis Johãnis cantari sequentia de decollatione Psallite regi ⁊c̃

IN die omniũ sanctorum de fide ⁊ imitatione diuorũ prædicetur/ vt intelligat ecclesia quomodo pie honorãdi sint sancti/ nõ inuocatione aut superstitione falsæ religionis ⁊c

DIes angelorũ cõmunis gratiarũ actio sit pro omnib⁹ frugibus ipso anno percæptis/ ⁊ cãtetur in gratiarũ actionẽ protinus a concione/magna animi deuotione a tota ecclesia Te deum/Per totum autẽ diem tam mane quam a prandio de angelis concio habeatur/ vt intelligant omnes quid per eorũ ministerium nobis cõmodi accedat ⁊ vnde semper deo gratias agere debeamus.

Ritus feriandi. Sunt eñi aliquot certæ feriæ conseruandæ nõ propter ipsos dies/ sed ꝓpter prædicationẽ verbi/ vt cõmode omnes euãgelij partes enarrari possint.

FEriaa nullas vt ante dictum est/ recipimꝰ nisi solitos dominicos dies/ ad semel a labore interquiescẽdũ ꝛ verbũ dei audiendũ ꝛ Sacramẽtũ percipiendum/ ꝛ in cõmuni pro omnibus necessitatibus orandum/ deoq; gratias agendum pro suis beneficijs.

Tria magna festa christi per tres cõtinuos dies propter historiam Christi feriamur.

Itidem festum Circũcisionis/ Epiphaniæ Purificationis ꝛ Annũciationis Mariæ/ quot si in hebdomadã post dominicam palmarũ

palmarũ aut vltra ceciderit/ sẽper sabbato palmarum pro veteri more celebrabitur/ festũ præterea Ascensionis/ Visitationis cum solito Euangelio & epistola Esaiæ xi capite/ Egredietur virga &c/ cuius finis est. Et sepulchrum eius gloriosum. Festũ etiam Joannis baptistæ/ festũ Michaelis pro gratiarum actione/ Et festum omniũ sanctorum.

Apostolorum festa publice indicẽtur & ad proximos dñicos cũ festo Magdalenæ & Laurẽtij referantur De Magdalena potest cantari sequentia Laus tibi Christe &c. Tamẽ iuxta rationẽ dñicarũ omnia legantur & prædicẽtur/ tantũ in fine concionis/ si quid certi de iis in scripturis habetur/ ad exemplum fidei charitatis & sanctæ crucis ferendæ proponatur Vbi vero quotidie concio fit/liberũ sit eo ipso die quo cadunt/ Euangelium festi tractare.

Ritus baptizandi Est eni

baptismus obsignatio eorum/ quæ de Christo credim⁹ nẽpe foedus dei nobiscũ in Christo/ confirmans fidem/ ⁊ significatio poenitentiæ quæ requirit vitam Christianam.

Pueri Baptizẽtur vulgari lingua/ ⁊ in solito baptisterio/ nudati trina vice perfũdãtur aqua/ habita interim ratione valetudinis/ baptismus enim in salutem nõ in pernitiem puerorũ confertur. Baptizaturus vero interroget adductores cuius puer sit ⁊ an domi baptizatus: Quod si rite baptizatum audierit nullo modo rebaptizet/ vnus enim baptismus est Ephes: 4. cap: Tantũ Symbolũ apostolicũ/ Orationem dominicam/ cum Euangelio Marci supra puerum legat/ Post/ ad presentes/ maxime testes (quos parentes

parentes pueri debent ad hoc rogare vel post baptismū si præ festinatione nō licet ante) dicat/ Fratres hic puer iā baptizat' est ꝛ spiritū sanctū ꝛ remissionē peccatorū habet/ergo ipsū rebaptizare nolumus/ne spiritū santum blasphoememus/id quod vos testes in primis testabimini/gratias agentes domino deo/quod eum in gratiā per Christum receperit. Post/dicat ad puerū/Dominus custodiat introitū tuū ꝛ exitum tuū ex hoc nunc ꝛ vsqꝫ in sæculum Amē/et nouissimam orationem quæ incipit Omnipotens deus ꝛc Postremo breuibus testes alloquatur/vt hoc vbique testari velint ꝛ si contigerit parentes oppetere/vt vice parētum in iis quæ salutis sūt ei esse velint pro virili/si fuerint in eo loco.

Quod si baptizatus non sit vel de ei' baptismo/vt sæpe fit/dubitetur(cōditionalis enim baptismus in ecclesia locū nō habet) primū adhortatio ad astantes

testes

testes habeatur/ vt præstantiæ baptismi admoneantur/ & ad obseruantiam eorum quæ dicuntur excitentur. Post incipiat Exi spiritus immunde &c. Facto baptismo rursum exhortatio ad testes fiat/ vt sciant quid puero debeant si cõtigerit ante maturam ætatem pueri mortem obire parentes/ informationẽ scz in catechismo si fuerint in eodem loco/ vt adultus ita apud Christũ permanere possit/ perinde atq; illi per baptismũ insertus est.

Ritus absoluendi/ facit enim absolutio si ei creditur peccatorem reuerti ad pactum baptismi.

NVllus absoluatur nisi agnitione peccatorum suorum absolutionẽ petierit. Propterea parochi vrbani sub vesperis sabbatinis/ rurales ante missam dominicalem in templis presto sint confessiones

fessiones audituri eorum qui cõmunicare volent.

Confitens autem rationem suæ vitæ reddat ⁊ vel in genere se peccatorem agnoscat/ aut quædam suæ vocationis delicta fateatur/aut si quid alioqui ꝯscientiam male pungit recenseat/ Nam singulorum peccatorũ enumeratio expostulanda nõ est/ sed quorundam explicatio mire conscientiã reficit. Minister autem ibi prudens sit ⁊ pro ratione sui cuiusqꝫ peccati remedium ex verbo dei adhibeat/ Et deinde nisi excõmunicatum ⁊ nondũ ecclesiæ reconciliatum offenderit per impositionem manuum absoluat.

Postea si cõmunicare quoqꝫ voluerit/ diligenter inquiratur quid de cœna domini sẽtiat/ videlicet an intelligat quid cœna domini sit/ ⁊ præstet/ ⁊ quo vsu potiri velit/ ⁊ an etiam in schola Christi eatenus promouerit/ vt verba catechismi re-

censere queat/ Sin minus tanquã veste nuptiali carens hac vice a cœna domini ex- cludatur. Verum hoc ei indicetur a pre- sbytero in occulta confessione/ nempe vt abstineat a sacramento donec emendet se/ vel discat/ Ne si coram altari in publico reijciatur aliquam contrahat infamiæ no- tam.

NVllus homicidarum qui nondũ in gratiam cum partibus redierit aut magistratui ⁊ partibus nõ satisfecerit absoluatur (hic tamen necessitati quæ lege caret nihil præscribimus) multo minus datis literis sine consensu partium ⁊ ma- gistratus vt fit/ assecuretur.

QVi vero a perpetrato homicidio cum magistratu amicisq; occisi redierit in gratiam/ pro veteri more/ ex notis ⁊ amicis suis/ aliquot sibi adiungat ⁊ die dominico/ita parochum loci accedat. atq; ibi statim/ a concione ad sũmum alta re/ pœnitudinem suam publicæ aperiat Quẽ auditum parochus/ ecclesiæ precibꝰ

cõmendabit/

cõmendabit/ consolabitur/ ⁊ sic absoluet.

AD eundem modũ incestuosi ⁊ quotquot publico crimine ecclesiam palam offenderunt/ publice pœniteant. Et si serio ⁊ ex animo absolui petierint/ publice absoluantur/ ⁊ ecclesiæ reconcilientur Nam aperta peccata palam absoluẽda sũt Quæ vero occulta fuerint etiam occulte sunt absoluenda. Nihil vero negligendum erga eos qui publico iudicio ob scelera cõdemnantur ad mortem. Absolutio eis danda est ⁊ sacramentum si postulauerint.

Ritus cõmunicãdi.

est enĩ cõmunicatio/ confirmatio credentiũ adeoq; pignus quod testificatur nobis exhiberi res Euãgelio promissas/ remissionem scilicet peccatorum/ imputationem iusticiæ ⁊ vitã æternã.

Communicaturi vtraq; specie commu-
nicent vbique. Et si quidam sunt
infirmi fide/id est qui nō audent
ita suscipere/ aut etiam adhuc ignorantes
sūt/ hi possūt per diligentes prædicatores
vel in tribus mensibus satis institui de in-
stitutione Christi/ vt & ipsi velint ita sus-
cipere/ maxime cum viderint exemplum
aliorum. Alioqui si audire noluerint/ nō
infirmi aut ignorantes iudicandi sunt sed
indurati & pertinaces aduersus Christi in-
stitutionem.

AD sacram autem sinaxim/ quæ
tātum credentiū est/ nulli ne qui-
dem ex credentib9 admittendi/ nisi se
ministro indicauerīt & cōmunionē petierit.
Deinde ne petentes quidem omnes admit-
tendi nisi prius fidei sue rationem reddi-
derint & ad questiones cœnæ respōderint/
Nisi alias sat integros esse constiterit/ De-
mū/ si etiam bene responderint et non
referant interim moribus suam intelligen-
tiam/ a cōmunione arceantur in occulta
tamen

tamen confeſſione vt ante dictum.

Primum igitur/nemo ex credentibus admittatur ad ſacram ſinaxim qui ſe preſbytero eccleſiæ non indicauit.

Deinde/ nec quiſquā eorum qui examinatus/ſed ad interrogata non tenēs quod reſpondeat/ eſt admittēdus.

Demum nec hi qui etiamſi examinati & ad omnia interrogati reſpōdere ſatis docti vitam tamen viuunt ſuæ profeſſioni contrariam.

Arcendi proinde a ſacra ſenaxi ſūt publicæ excomunicati & nōdum abſoluti.

Deinde Quicunq; in confeſſa hareſi obſtinate hærent.

Præterea Inſani hōmines & imprudentes pueri.

Poſtremo/omnes qui in manifeſtis criminibus obſtinate viuunt vt adulteri/ ſcortatores/ vſurarij/ ebrioſi/maledici/ iniuriatores/ & maxime

 blaſphemi/

blasphemi/ & contemptores verbi/ qui palam & sine timore peccant/ et magnifica nihilominus de Euangelio iactant.

Sūma. discipuli Christi/ qui se indicauerit ministris/ examinati/ quod rees est confessi & vitam christiano nomine dignam viuentes/ præterea qui absoluti & non reiecti/ cōmunicent et accedant primū viri post mulieres.

Quotannis autem semper/ bis denūcientur illi/ qui a sacramēto eucharistiæ arcendi sūt/ dominica scilicet palmarum/ & quarta dominica aduentus.

Ritus cōiūgendi matrimonialiter Porro matrimoniū ad ministros verbi nō spectat/ nisi quantū ad cōiunctionē eorum & scrupulos ɔscientiarū attinet/ reliqua omnia ad magistratū pertinent.

Matrimonialiter

Atrimonialiter contra gradus prohibitos nulli coniūgantur Nec qui clam inter se cōtra voluntatem eorum/ quibus sub sunt/ contraxerint Aut nō ante semel atq; iterū palam in templis denunciati sunt/ ac publica precatione adiuti.

In quibus vero omnia se recte habent/ in facie ecclesiæ iuxta recæptū patriæ morem a ministris ecclesiæ recæpti copulētur iuxta rationē quæ extat in minore catechismo Lutheri.

Post hac vero nō admittatur matrimonium in tertio gradu/ vt seruetur honestas & verecundia sanguinis/ queādmodū hactenus a progenitoribus nostris est obseruata/

Ritus īstituēdi ministros

Est autem ordinatio/ nihil aliud quã
ritus ecclesiasticus/ vocãdi aliquem
in ministeriũ verbi & sacramẽtorum.
Nemo enim per se/ nõ vocatus
rite/ subire ministerium in
ecclesia debet/ aut
parochiam inua-
dere/

OMnes presbyteri vnius prouin-
ciæ siue præfecturæ eligant sibi cũ
suo superattendente/ vnũ ex præ-
dicatoribus/ quẽ dignum iudicauerint/
siue in ciuitate siue in rure habitet/ vt sit
presbyterorũ & ecclesiarũ illic Præpositus.

ECclesia quæ indiget ministro/ oret
primum exemplo Christi/ deinde per
præcipuos/ quorum interest/ cũ Præposi-
to eligat sibi quem iudicat idoneũ/ de quo
ipsa certum testimonium bonæ vitæ/ &
morum scribere possit superattendenti loci
& cum literis eũ mittat ad superattendentẽ
examinandum

examinandũ de doctrina/ vbi vero aliquĩ sũt qui ab antiquo habent ius patronatus eligendi ⁊ præsentandi pastores siue prædicatores/ illos roget ecclesia pro viro/ quẽ ipsa dignum iudicauerit/ vt præsentent eum superattendenti/

IN vrbibus siue ciuitatibus senatui ⁊ magistratui præsentandĩ ius sit/ etiam illic vbi nullum ius patronatus hactenus habuerunt senatores vel magistratus loci/ modo isto iure nõ abutantur contra hanc nostram ordinationẽ/ Missio vero ordinandi/ ad superattendẽtem ⁊ præfectum/ fiat expensis ecclesiæ quæ eum mittit.

POrro si ordinandus probatus in doctrina fuerit/ Superattendens mittat eum ad Præfectũ loci vt ab eo suscipiatur nomine nostro. Ibi forma iuramenti sit hæc ⁊ nõ alia. Ego .N. electus pastor Ecclesiæ .N. promitto Serenissimo Regi fidelitatem/ ꝙ honorem

obedientiam ⁊ pacem Regiæ Maiestatis curabo/ diuersa vero cauebo/ Promitto etiam officij mihi cõmissi diligentiam quã diu in eo fuero secundũ ordinationis præscriptum Si quid vel imprudens vel humana fragilitate neglexero/hoc ignoscat mihi deus per filiũ suum dominũ nostrũ Jesum Christum. Contrarium vero per contemptũ agere nolo. Ita me deus adiuuet suo sancto Euangelio.

Præfectus autem noster statim cũ venerit suscipiat eum benigne/ ⁊ remittat cũ literis ad Superattendentẽ/ ne grauetur sumptu/ ⁊ ne interim/quod periculosum est/ecclesia eius careat pastore ⁊ animarum secundum deum curatore. Porro præfect⁹ noster nihil accipiat ab eo/ ne auariciæ cõmerciũ/quod Superattendentibus prohibemus/ a nostris Præfectis turpiter cõmittatur. ne etiã nostri presbyteri videãtur vel cogãtur dãnata Simonia emere sacrũ Ecclesiæ ministeriũ ad quod honesti ⁊ docti vocari/ ⁊ si recusauerint/ cogi sacra admonitione

nitione debēt/ tantū abest vt impie et turpit emāt. Non liciat hoc nostris Præfectis quod hacten⁹ nō licuit Papisticis Episcopis nisi cū sūmo crimine tyrannidis et Simoniæ. Si quid autem dandū est Notario qui scribit literas pro suo labore licet modico/ sit dimidius aure⁹/ aut ad sūmū integer aureus honoris gratia/ hunc det electus presbyter Notario præfecti sed expēsis Ecclesiæ quæ eū mittit. Postea vbi adfert literas/ suscipiat eum superattendēs in templum ciuitatis vbi habitat/ ⁊ coram altari publice sic eum ordinet/ hac ceremonia/

Primum Post lectam epistolam in missa vnus ex presbyteris ascendat suggestum/ et dicat illum virum :N: vocatū ab ecclesia :N. ad publicum sacri Euangelij ministerium/ habere bonū testimoniū vitæ/ apud illam ecclesiam/ probatum ab episcopo in doctrina syncera/ Nunc ordinandum ad hoc illius ecclesiæ officiū corā

 altari

altari sacra lectione/ exhortatione/ manuū impositione/ & oratione/ iccirco exhortati se vt populus interim oret & commendet ministrum cū ministerio deo/ vt hoc cedat in gloriam dei & salutem multorum/ Nec minus grās agat deo per Christū quod prædicatores suæ ecclesiæ mittit/ Siquidē hæc sunt dona quæ Christus ascendens suæ donauit ecclesiæ vt est Ephe: 4: Ascē dens in altum &c

DEinde cātante schola/ Veni sācte spiritus latine/ coram altari geniculatur ordinandus cum aliquot presbyteris qui adesse possunt/ & superattendens stans ad altare dicat collectam/ Deus qui corda fidelium sancti spiritus &c deinde versus ad populum/ legat sacram lectionē de episcopis ex epistola ad Titum vulgari sermone/ Post lectionem proponat ordinando mandata de Euangelio syncere prædicando Et de sacramentis recte administrandis/ deinde vt recte doceat de pænitentia/ de cruce/ de magistratu & obe-

dientia/

dientia/ de bonis operibus/ ꝛ cesistat per sanā doctrinam erroribus/et vt diligenter studeat sacris litteris/ sit quoqꝫ assiduus in oratione/ Ad quæ omnia/ aperta voce coram omnibus respondeat/ sese hæc dilí genter curaturum secundū gratiam dei.

DEinde episcopus siue superattendens cū presbyteris impōat ordināđo ma- nꝰ ꝛ oret aperta voce vulgariter/Pater no- ster ꝛ addat collectam/ ad hoc factam sine tono/ Et in fine iubeat totam ecclesiam respondere Amen/ Mox canitur vulga riter Nunc precamur sanctum spiritum/ integre cū omnibꝰ versibus. Interī super- attendens geniculatur coram altari ꝛ orat secreto. Finito vero primo versu cantici/ surgit ꝛ stat altare versus/ꝛ simul surgūt alii presbyteri cū ordinato Et ordinatus accipit sibi locum nō procul ab alteri/vt accipiat cōmunionem sacram/ ad quā præ cæteris tunc primus debet accedere.

Ita hoc totũ negocium ordinationis perficietur secundum dictũ pauli. Creatura sanctificatur per verbum ⁊ orationem.

POstea superattendens literis sigillo suo obsignatis commẽdabit eum Præposito ⁊ aliis presbyteris si qui ibi sunt in ecclesia cui ordinatus præficitur/ ⁊ magistratui et toti ecclesiæ vt sic sacri verbi prædicator ⁊ sacramentorum Christi administrator Præpositus vero die dominico aut festo pro concione/ eum populo commendet/ ⁊ legat literas episcopi/ quod est rite vocatus examinatus et ordinatus ⁊c

PRæfectus noster cũ ad eum locũ postea per occasionem venerit (alioqui nõ est opus eo propter hanc causam ire) nomine Regis mandet illic hominibus vt tueantur hunc presbyterũ et dent ei stato tempere quæ sũt ordinata/ cõmineturq; se velle vindicare nomine Regis contra inobedientes. Mãdamus vero

vt præfect

vt præfectus noſter cū licet/ hoc diligenter exequatur.

ITem inueniuntur parochiæ / neqꝫ tam populoſæ neqꝫ tam liberaliter conſtitutæ/vt ſingulæ ſuos paſtores alere queant. hinc accidit quod magno labore ⁊ paruo auditorū fructu/paſtor vnus/ multis parochiis cogitur inſeruire. Ideo nullus parochus plures eccleſias debet habere/quā quibꝰ cōmode poſſit verbo ⁊ ſacramentis præeſſe/⁊ cū ſuo æditvo eos catechiſmū docere/⁊ viſitare eas ad docendum ſuo tempore/ ſecundum ordinationē quā præſcribit ei ſuperattendēs cū præpoſito loci. Fiat ergo ex his eccleſiis iudicio ſuperattendentis ⁊ præpoſiti ⁊ præfecti noſtri parochia vna/⁊ ſcribatur nobis ab illis vt ꝯfirmemus ⁊c̄

MOnachi mendicantes poſthac in regnis noſtris nō ſuſtineantur/ nō mendicēt/ nō prædicēt/ aut cōfeſſiones audiant ⁊c̄, ſed maneant in monaſterio qui

ſeniores

seniores & ægroti sunt nec vllis officiis apti Ibi alentur propter deum/ ita tamē vt cucullam & cappam exuant & Euangeliū nō blasphement.

ITem imagines quibus vota nūcupantur ab imperita multitudine/ ad quos e remotis etiam locis cū idololatriæ vitio concursus fit/ omnino sint abrogatæ/ quādoquidem omnibus cōstat nihil aliud esse quam idolatriam.

ORdinati autem ad ministerium spiritus/ Id est/ ad Euangeliū prædicandum parochi/ tantisper quod sint audiant/ dum synceri in doctrina & moribus esse perseuerant/ nō implicentur iurlibus aut aliis negociis ad se nō pertinentibus Quod si dissimiles sui esse cœperint nec admoniti resipuerint in ordinem pro iudicio Superintendētis & præpositorū a Præfecto nostro & magistratu redigantur et in vulgo computentur.

Ritus

Ritus excōmunicādi obstinatos Est enim excōmunicatio extremum ecclesiæ remedium / ad obuiandum vitijs/ & ideo hoc nouissimo tēpore mordicus retinendum.

QVicunq; publicis criminibus palam obnoxii sunt & ecclesiam offendunt/ vt sunt adulteri/ scortatores &c Et semel atq; iterum admoniti resipiscere nolūt/sed obstinati in malitia persistunt/ pro ethnicis & damnatis habendi Math: 18. nec ad Sacramentū eucharistie/ ad maiorem ipsorum damnationē permittendi sunt/ tantisper dum de publicis cōmissis/ non Pœnituerint/ Poterunt tamē permitti ad conciones.

Interim tamen diligenter sūt admonendi/vt deū timeant nec hoc prædicatorū

iudicium/ nomine cõmunitatis/iuxta verbum dei ꝓmissum/ contemnant/ ne maius cõtra se iudicium dei excitent/ ꝛ maternum hoc ecclesiæ flagellum/ in æternam damnationem vertant/ Nam quicquid ita prædicatores: iuxta verbũ dei decernũt ratum deus habiturus est.

POssumus tamen cum excomunicato ciuiliter conuersari/ propter publicã tranquillitatem/ Sed nõ agendũ cum eo vt fratre/ ne ipsius malum ecclesiæ imponatur.

REliqua ad magistratum spectãt Nã blasphemi/adulteri/stupratores virginũ/ depredatores ecclesiorum/ ꝛ prophani earum inuasores/ etiam in ius gladii cadunt. ꝛ debet gladius ecclesiæ hactenus suam operam/vt per illũ in pace agat.

Ritus visitādi infirmos & pauperes/ hoc autem maxime decet bonos prædicatores ꝓpterea quod illi omniū maxime Euāgeliꝫantur.

PRædicatores frequenter pauperes & infirmos inuisant/ & sedulo per occasionem hortentur populum vt tempestiue se vocent/ quo sepius adire et cōmonefacere possint/ neqꝫ ad extremā vsqꝫ necessitatem expectent/ nisi cum improuiso morbo alquis præuentus fuerit.

QVo autem semel vocati sūt eo se pro necessitate infirmi subinde conferāt/ nisi infirmi alios habeant penes se/ per quo sufficienter institui possint/ Quo autem vocati nō fuerint/ satis excusati sūt si nō accesserint.

Cum autem ad infirmũ presbyter adue-
nerit vt eũ cõmunicet / in primis obseruet
quem statum in verbo dei infirmus habu
erit/ vt eo cõmodi⁹ eum informare queat/
Deinde si conditio infirmi ferat/ ex claris
locis scripturæ ostẽdat omnes nos peccato
res esse/ ꝛ per solam fidem in Jesũ Christũ
consequi remissionem peccatorũ. Postea
ad quid Christus suam cœnam instituerit
iuxta sententiam exhortationis quæ cõ-
munionem præcedit moneat/ Interim
mensa mundo lintheo insternatur/ ꝛ lucer
na ardens si haberi potest apponatur/
Postremo panis patenæ imponatur ꝛ vi-
num calici infundatur. Et his peractis
minister publice dicat. Dominus Noster
Jesus Christ⁹ Math: 18 inquit. Vbicũ-
q; duo vel tres in nomine suo congregati
fuerint/ ibi se inmedio eorum futurum/ ꝛ
q̃cquid in noĩe suo petierint/ certo eis euẽ-
turum/ Ex quo in nomine domini iã cõ-
gregati sum⁹ memoriã cœne ipsius facturi.
In nomine Domini dabimus sacramẽtũ
eius

eius fratri nostro infirmo aut sorori qui vel quæ nō potest nobiscum ad cōmunionē Christi cænæ accedere.

Dum vero clara voce legat primum Symbolum apostolicū ⁊ orationem dominicā/ Postea verba consecrationis/ ⁊ dicat/ Dominus noster Jesus Christus in ea nocte qua tradebatur ꝛc ⁊ porrigat ægroto pro more corpus Christi Deinde calice accepto dicat Ad eundem modum postquam cænatū est accepit ꝛc ⁊ porrigat Debent autem ministri cū ita sacramentū tractant suo vulgari sed tamen honesto et decenti vestitu propter reuerentiam sacramenti vti.

Postremo diligenter ægrotū de baptismo/ fide ⁊ cruce īformet ⁊ in primis eū ad patientiam exhortetur quod crucē nobis dominus deus non in hoc vt perdat/ immittat/ Sed vt nos ad pœnitentiam inuitet/ ⁊ ita nos ad sui ⁊

nostri cognitionem perductos suis nos bonis inuocatus afficere valeat.

Quē enim diligit hunc corripit/ ꝛ tanquā pater in filio bene complacet sibi. ꝛ ideo hoc sabbatū domino deo sanctificandum esse/ ꝛ patienter omnia ferenda/ etiam si moriendum sit ꝛ baptismꝰ noster complendꝰ/ propterea quod mors nostra/ in Christo nō mors sed vere vitæ introitus sit/ iuxta illud/ Qui credit in me non morietur in æternum ꝛc

QVi vero in vita Euangelium contempserunt/ aut alias male vixerūt/ si possint in extremis a prædicatoribus conuerti/ bene habet. Sin minus sacramentum corporis ꝛ sanguinis christi donari eis nō potest ne in maiorem condēnationem accipiant/ Qui autem Christū confitentur/ ꝛ suam malā vitam agnoscūt serio poscentes sacramentū/ ijs absqꝫ omni periculo porrigi potest/ nec enim latius minister iudicare valet/

Ad hæc

Ad hæc/pauperes in hospitalibus diligēter inuisant/ semel atque iterum in septimana/ ꝛ amice eos verbo dei consolentur/ ꝛ si opus est/ informent etiam.

Ritus accedēdi ad iudicatos/ quod ꝛ ipsum certum opus misericordiæ est quod etiam deus in nouissimo die agniturus est Math: 25:

AD facinorosos qui extremo supplicio afficiendi sūt sæpe numero prædicatores/ non solum cū ad pœnam depromēdi sūt sed etiam sæpe alias accedant/ quo conferre cum eis ꝛ informare ad cognitionem gratiæ possint Nā exquo publici peccatores gratiam fere/ vt fit/contemnūt/nisi subinde admoneātur/ vix solide in gratia instituti poterunt/ ꝛ si

quibus

quibus deus ita gratiam largiatur/ vt serio suam fidē confiteantur & sacramentū desyderent/ his omnino dandū est/ tamē vnū aut alterū diem ante supplicium In quib⁹ vero huiusmodi seria cōfessio fidei inuēta non fuerit/ domino deo cōmittendi sunt/ tamen nihil prœterea in eis omittendum nec deserendi antequā supplicio affecti sūt.

Ritus sepeliendi mortuos

Est enim & sepultura mortuorū inter opera misericordie numerata/ & ideo ministro ad id vocato non impigre frequentanda.

Cum quis e numero fidelium in domino obdormierit/ & iam tumulo demādādus sit/ poterūt œramēta pulsari Et qui hunc pulsum desyderant/ dent ecclesiœ ad œdificium pecuniam hactenus cōsuetam Atque fieri possunt hœc non ad mortuos

mortuos sed ad viuentes cõmonendum Vbi scholæ sunt scholastici funus deducere possunt cantantes interim Benedict⁹ vel psalmũ Dñe refugiũ aut De profũdis. aut Miserere cũ antiphona Media vita vel alia vulgaria cantica. vbi vero scholæ non sũt/ tacite illud sequantur qui efferũt

Postea vero quã ad sepulturam est peruẽtũ tegatur corp⁹ humo/ ⁊ pueri cũ populo canãt symbolũ vulgariter/ ⁊ Nũc dimittis vulgariter/ Postea si vacat habeat predicator modo sit aduocatus/ ex Paulo vel alio scripturæ loco/ exhortationem ad populum his verbis. fratres ex quo ⁊c̃ Post orent geniculando orationem dominicam vt ⁊ ipsis liceat in fide perseuerare ⁊ mori.

Ritus i[n] formãdi obstetrices.

Obstetrices enim habendæ ⁊ quidẽ honestæ ⁊ piæ/ officiũ suum intelligẽ

tes & locis cõmodis morantes vt pro diuitibus ita pro pauperibus

PRædicatores electas obstetrices iformēt/ Primū qui cū grauidis deinde cum fructu se habeant.

Primum vt cū grauidis & partui vicinis ita se gerant/vt consolari eas & ad gratiarū actionem exhortari valeant & benedictionem vteri/ quæ nō omnibus contingit/ Ob præsētiam dei ibidem vices obstetricū per se obeuntis .2. Machab :7: Ob auxiliū dei certum/& adfuturū implorāti. Præterea vt intelligāt dolores partus/crucem esse a deo eis impositam Gene :3: qui breui sint in magnū gaudium cōuertendi Johā: 16: Et si periclitari eis contingat/ patientes sint & se deo cōmendent/ cum omnibus crucem ferentibus/ verum hoc dissimulandum est coram iis nisi in sūma necessitate.

SEcundo vt cum fructu sic se habeant. vt fœtus in vtero materno

mortuos

mortuos deo cōmendent/ certe ad se non pertinere quod intermortuū sit ⁊ in lucem non editum/ tantum vt parturiens liberetur/ efficiant. Et si quos viuos senserint aut etiam partim prodeuntes sed morti vicinos nō tamen (vt fit) baptizent/ nisi penitus editos Nihil enim renasci quod nondū sit natum potest tantum domino deo cōmendent his vel similibus verbis/ Domine Jesu Christe qui beneplacitum habes in pueris tibi oblatis/ ⁊ libenter eos ad vitam æternam acceptas/ Qui dixisti. Sinite pueros venire ad me ⁊c̃ iuxta quod verbum/ hunc puerū tibi saluatori nostro offerimus non per vlnas sed orationes nostras Accipe eum quæso ⁊ tuæ redemptioni nobis in cruce impetratæ perpetuo comendatū sine/ Amen Et si contigerit puerum ita sine baptismo mori nō est tamen de salute eius desperandum/ Juxta illud verbū Sinite paruulos venire ad me/ Et quicq̄d petieritis in noīe meo.

Quod si infans in lucem editus de vita periclitari incœperit protinus obstetrix eum domino deo commendet et si quæ aliæ adsunt piæ mulieres/ his et similibus verbis. Domine Jesu Christe hunc puerum tibi iuxta tuũ verbum offerimus/ quem vt accipias et Christianũ esse sinas precamur/ aut breuissime sic/ Dñe Jesu suscipe hunc puerũ. Et statim baptizetur his verbis. Ego baptizo te in nomine patris et filij et spiritus sancti Amen Quod si puero nomen præ festinatione impositũ non sit/ post imponatur. Tantum ad templum vt eus baptismus præsentibus testibus a ministro confirmetur feratur. Sed nullo modo rebaptizetur/ ne in vniuersam scripturam impingamus/nisi post examinationẽ testiũ dubitetur vt ante dictum est.

Ritus instuendi puerperas

Sunt enim puerperæ/ vera vasa dei.

et hoc

et hoc deo cōmendatiores quo partui viciniores.

PRegnātes fœminæ a prædicatoribus diligenter sunt instituendæ/ vt vterum ferentes subinde fructū Domino deo ꝯmendare assuescant solæ vel cū marito/ his aut similibus verbis. Gratias agimus tibi omnipotens æterne deus/ pro hac tua benedictione/ ⁊ precamur te domine Jesu Christe vt hunc fructum tibi perpetuo cōmēdatum esse velis/ et quia præcepisti pueros tibi offerri/ etiā hūc fructum nostris tibi precibus offerim⁹ Proinde fac eum acceptes/ ⁊ preciosi sanguinis tui fructū æternū ei cōmunices Amē Tales pueri/ ita pro eorum conditione Christo iuxta ꝓprium eius verbum oblati etiam si in vtero moriantur tamē damnādi nō sūt/imo de salute eorū certo sperandum/ vt nec pueri Israelitarū ante octauā diem incircumcisi mortui dānati censebantur/ vt

tur/ vt sciant deinde se nõ esse in potestate satanæ/ vt hactenus opinatum est per ignorantiam dei ꝛ infidelitatẽ etiam si plus cæteris tententur. hoc enim agit satan vt vocationem etiã inuisam reddat mulieribus per quam in primis deo placent/ 1 Timoth: 2: Præterea vt licet libere sint ab obseruatione legis Mosaicæ nec introductione ministrorum egeant/ tamen solito more se domi ꝯtineant/ si nõ ob incolumitatem maxime tamẽ propter honestatem ne malo exemplo alijs sint ꝛ saluti puerorum male consulant.

Rit⁹ cũ foeminis proprios liberos opprimentibus obseruãdus:

Fœmina quæ proprium puerum opprimit per incuriam (de quo tamen pastores diligenter cõmonere debent pro cõtione ne fiat) adducatur a pastore

a pastore ad Superattendentem/ & ibi petat absolutionẽ a peccato. Superattendẽs vero mulctam dicat pecũiariam/ quã ipsa ferre possit & curetur vt ea pecunia in ærarium publicum ꝯiiciatur pro pauperibus.

DE scholis/ puerorum institutione & ipsa animarum ad Euangelium præparatione/ qua prima pueritia ad religionem & ad alias virtutes formatur/ & eas artes percipit/ quæ vel ad docendum religionem vel ad ciuilem rerum statum conseruandum/ plurimũ conducit.

IN singulis vrbibus & oppidis latinæ scholæ et idonei ad earum moderationẽ præceptores tres aut ad minus duo sint. Ad hoc iuuentus ne a Christo cui per baptismũ

baptismū consecrata est/ rursum excidat/ relegetur.

AD hoc autem boni prædicatores vbiq; vulgum diligenter exhortentur/ vt meminerint id se pueris debere parentes/ et deum ab ipsis requirere/ atq; publicam necessitatem poscere/ vt sint per quos pietatem ad posteros nostros transmittere queamus/ ꝛ quorū opera in publicis rebus vti possimus Superattendēs vero ꝛ Præfectus noster cū visitant debent admonere vrgere ꝛ nomine nostro mandare vt hoc fiat/ immo etiam consilio ꝛ auxilio suo Scholas instituere.

Ratio scholarum

VNica tantum schola in singulis vrbibus ꝛ oppidis sit/omnibus angularibus submotis ꝛ in certas classes/ vt ratio singulorum haberi possit destribuatur/ neq; quicquam in iis quam

latinæ

latine doceatur, Germanicis enim aut Da-
nicis scholis latinæ corrumpuntur/ Et eos
qui græca cũ hebræis docent/ suo magis
profectui quã puerorum ɔsulere ipsa adeo
res testatur.

Classes puerorũ vbi tres modera-
tores/ quattuor/ vbi tantum
duo/ tres/ sint.

Prima Classis

Abecedariorum ⁊ dictionariorum esto
quorũ hi in ludo vnam/ isti alterã
partem occupent.

Abecedarij legere ex puerilibus enchy-
ridijs discant. quæ Orationem dominicã/
Symbolũ apostolicum/ ⁊ decem præcepta
cũ verbis baptismi ⁊ cœnæ domini/ cum
reliquis puerorũ preculis continent Et ve-
speri semper domum cum duobus voca-
bulis latinis mittantur.

Dictionarij qui enchyridion egressi aliquantulum legere norunt/ donatum & Catonē habeant/ & hūc legere/ illū ad verbū exponere discant/ in iis diligenter exerceantur & semel emēsos rursum ab integro incipiant dum perfecte legere norint. Interim quotidie scribant & scripta ostendant/ & sub vesperam itidem duobus vocabulis latinis domum mittā-tur/ quæ mane rursum ab iis/ cū lectionē recensent requirantur.

Secunda Classis

Eorum qui iam perfecte legere queūt & grāmatices præceptiōes discūt/ esto Libri eorū mane grāmatica Philippi/ vbi in vsum grāmatices Esopum exponant/ & simul declinare & cōiugare discant/ etiam regulis declinationum & coniugationum adsignatis. A meridie fabulas Esopi/ vesperi Pædologiam Moselani. In qui-bus si aliquantulū triti fuerint/ addantur

aliquot

aliquot selectiora colloquia Erasmi. Interī diligenter exerceantur/ vt semper latine loquantur/ recte scribant/ ⁊ construere ex arte discant. Et vesperi similiter sententia aliqua morali/ quam mane in ludo exponāt/ domum ire permittantur.

Tertia Classis

GRāmaticorum aliquousque profectorum/ vt qui iam declinare coniugare ⁊ construere nōnihil norint/ esto.

Libri eorum/ mane/ Iterum grāmatica Philippi. Ibi rursum in vsum grāmatices Terentius repetatur/ constructiones exigātur/ ⁊ regulæ grāmatices memoriter recitentur.

A meridie Terentius/ quem etiā memoriæ cōmendabunt/ ⁊ cū in eo nō nihil promouerint/ selectiores Plauti comediæ/ vesperi breuiores aliquot Cice-

ronis epostolæ aut simile aliquid/ Hi semper latine loquātur/ quotidie aliquid ex Terētio recitent/ Semel in quauis septimana epistolas scribant. Et vesperi domū duobus moralibus carminibus capessant.

Quarta Classis earū scholarum vbi tres moderatores

EOrum esto qui iam aliquantulū etiā loqui ꝛ scribere latine possunt.

Libri eorū/ mane/ rursum grāmatica Philippi/ vbi iterum in vsus grāmatices Virgili⁹ repetatur/ ꝛ præter cōstructiones etiam percipuæ figuræ dictionū/ orationū ꝛ sententiarum indicentur/ et vbi in eis probe exercitati sūt/ tum demū Dialectica ꝛ Rethorica Philippi addētur/ A meridie Virgili⁹/ ꝛ post eum Ouidii Metamorphosis Sub vesperā Officia Ciceronis vel familiares eius epistolæ/ Hi præterquam quod aliud nihil quam latine loquantur/

quotidie

quotidie aliquot Virgilii carmina recitēt/ Stylum diligenter exerceant/ singulis septimanis epistolas vel carmina cōficiant.

Quinta Classis.

Eorū esto/ qui mediocre robur in latinis literis fecerunt ⁊ firmioribus ingeniis esse videbuntur/ ita vt iam ⁊ latine scribere ⁊ congrue loqui possint/ Illis poterit præceptor rudimenta græcæ linguæ prælegere verū vt id fiat sine latinæ linguæ dispendio. Neque enim ferendi sūt qui pueros græce ⁊ hebraice docere volunt priusquam promouerint mediocriter in latinis.

Ludimagistris seruetur in singulis vrbibus ⁊ oppidis quod hactenus habuerunt. Etsi aliquibus minus liberaliter prouisum sit. hoc nobis a Superattendente ⁊ pastorib⁹ loci/ qui illic sūt indicetur

volumus enim his ꝛ aliis qui iuuentuti præsunt/ honesto prouisum salario/ ꝛ ex nostro addere vbi quid deest.

Exercitium scholarum.

Mane a sexta ad octauam per totam scholam Grammatica diligenter exerceatur/ Primũ quo ad Etymologiam deinde Sintaxim/ Postea prosodiam/ iuxta capacitatem suæ cuiusq; classis. ꝛ id perpetuũ esto/ Quare semel absoluta de nouo sẽper repetatur/ vt iuuentus in ea bene exercitata firmã Grãmatices rationem cõsequatur Pessime enim consulunt puerorum studiis qui præceptiones vetant attingere/ aut rectius aliunde grãmaticam disci putant.

AB octaua/ postremæ classes chorum frequentẽt/ interim primarij in scholis examinẽtur/ Reuersi a tẽplo in scholis ordine

ordine Catechiſmū ſimul media voce de‑ narrent/ poſt domum capeſſant.

Duodecima tota Muſicæ deputetur/ vt nō ſolum vſu canere verum etiam arte diſcant pueri/ nec vulgariter modo ſed et figuraliter vt vocant.

Sub prima/ per ſe quiſq; trium claſſiū ſeparatim exerceatur/ Secundarij in Eſopo/ Tertiarij in Terentio Quartarij in Virgilio.

A ſecunda/iterum Poſtremæ claſſes chorum freqnentent/ & interim rurſum examinentur Primarij.

Sub tertiam & quartā iterum claſſes ſeparētur & pro ſe quiſq; exerceatur.

Secundarij in pædalogia & morali ſententia/ quam mane reddant.

Tertiarij in breuioribus epiſtolis Ciceronis/ & duobus carminibus moralibus/ quæ mane reponātur.

Quartarij in officiis Ciceronis/ quib⁹

aliquot

aliquot versus Virgiliani quos memoriæ cõmendẽt & mane recitent/ assignentur.

Hæc per secundam/ tertiam/ quintã & sextam ferias ita perpetuo obseruẽtur/ præterquam quod a Simõis & Judæ vsque Purificatiõis sub septimam matutinam ludũ/ & quartam vespertinam domũ capessere/ & a nona chorum frequentare poterunt/ pro arbitrio moderatorum.

Quarta feria mane fiat repetitio oĩm lectionũ & exercitiũ diligentissimũ/ Inde detur eis qui ad hoc apti sũt materia vel carminis vel epistolæ faciendæ/ quam suo tempore ostendãt/ & a cantu qui fit in templo hora octaua dimittantur/ & nõ reuertantur eodem die neq3 in scholam neq3 in templum Quia.

Quod caret alterna requie/ durabile nõ est/ Sed quia studia puerilia ita erunt fortunata si cũ pietate coniuncta fuerint/ Quemadmodũ Christus inquit. Primũ quærite regnũ dei &c & præcepit deus deu

tero: σ: vt liberos doceamus religionem Itaqz in tractationem sacroꝝ/ singulis septimanis dies sabbatinus cõferatur ⁊ in cõmuni õnes ad timorẽ dei/ ad fidẽ/ postremo ad bonos mores inuitentur.

Quapropter in primis catechismus simplici quadam ratione ex ordine omnibus exponetur. Prouectioribus vero aliquid ex nouo testamento vt Matheus aut aliquot faciles seu Pauli epistolæ/ seu Psalmi Dauidici/ seu prouerbia Salomonis pro iuuenum captu/ sed simplicissime prælegentur/ vt religionem quam purissime addiscãt/ atqz a simulatione pietatis discernere assuescãt/ Et vt cura acuatur discendorum sacrorum/ in pueris/ nõ suffecerit illis multa prælegisse sed hæc ipsa cogẽtur ediscere/ Primarii nudam Catechismi recitationem/ Alii simplicem eius interpretationem/ Quartarii vero lectissimos Psalmos ⁊ certos aliquot scripturæ locos/ quæ ne e memoria excidãt

exiget tanquã pensum diei sabbatini præceptor/ vt recenseantur ordine memoriter. Post/ vespertinas preces ingrediantur Ab his finitis domum ablegentur. Itidẽ in vigiliis feriarum obseruentur omnia.

Per hæc vero quæ statuimus in oppidis de duobus aut tribus scholarum præceptoribus/ non volumus vt meliores scholæ in quibusdam ciuitatibus maioribus vbi hacten⁹ habuerit quinq; aut sex præceptores/ sint abrogatæ/ Quæ enim esset talis ordinatio? sed illæ ipsæ per Superattendentem loci/ præpositum/ prædicatores et consules rursum instaurentur. Et plura sint ibi doctrinæ puerilis exercitia ⁊ plures classes. vbi autem plures hactenus fuerant scholæ/ sit vna/ cæteris submotis/ Hanc instaurationem illi referent ad nos vt confirmemus ⁊ addamus salaria/ si nõ satis ibi potest curari pro præceptoribus.

Ad has scholas poterunt vicini pagi atq; oppidula/

oppidula mittere suos pueros/cū aliquātulum in oppidulis suis in literarū cognitione apud parentes profecerint. Item volumus vt in nostris Principatibus Holsatia & cæteris præter vulgares scholas aliarū ciuitatū & oppidorū erigantur in duobus oportunis locis/duæ meliores puerorum scholæ/cum sex aut septem præceptoribus/ ad formā scholæ hamburgensis/ hoc vt fiat nos curabimus & confirmabimus.

PRæterea debent ludimagistri indolem discipulorum suorum diligenter obseruare/ & a duodecimo sēper anno puerorū parentibus bona fide/ indicare eos/qui studiis suis nihil assecuturi videntur/ vt in tempore honestis artibus applicentur. Quos vero ingenio valere deprehenderint/ ad decimum sextū vsque ætatis annū in ludo detineant. Ab eo autem anno accuratissime dispiciant qui ea quæ cœperūt suis studiis/foeliciter aliis

cōmunicaturi sint/ ꝛ qui id nō incōmode facturi videntur domino offerantur/ et priuatis vel publicis stipendiis/ ad publica studia ablegentur/ Qui vero id minus cōmode facturi sunt/ a ludis recipiantur ꝛ honestis vitæ ciuilis functionibꝰ accōmodentur.

Vulgares scholæ/ quas vocant/ pro pueris/ puellis ꝛ aliis/ latinis literis ineptis/ magistratui curæ sunto/ Tantū vt elementa pietatis/ simul talibus pueris instillentur/ quorum interest respiciant.

Priuilegia.

Ut verbo salutis ꝛ virtuti suꝰ honor habeatur/ quemadmodum a præcessoribꝰ nostris accæpimus ꝛ vbiqz a Christianis principibꝰ seruatur/ volumus vt prædicatores ꝛ reliqui ecclesiarum ꝛ scholarum ministri cum scholasticis ꝛ studentibus consueta hactenus obtineant

obtineāt priuilegia & im̄unitates/ vt sint liberi a cōmunibus exactionibus & grauaminibus. Satis enim oneris alioqui sustinebunt/ si suis officiis/ quæ publica sunt/ responderint.

De sustentatione & prouisione ministrorum verbi & pauperum.

VRbanæ parochiæ singulæ duos ad minus prædicatores habebūt/ In magna tamen frequentia vbi tantum vna est parochia pluribus opus est/ vt exempli gratia Malmogiæ quatuor vt minimum requiruntur prædicatores/ licet vna sit parochia.
Rurales parochiæ singulis parochis contentæ sint/ si alere possint/ Sin minus addatur vna atque altera vicinior/ plures tamen tribus sine euidenti necessitate nemo sibi vendicet/ sed de hoc ante dictū est.

Ad sustentationē ruralium parochorum soliti hactenus dependi reditus seruētur Quod genus sunt decimæ frugum/vitulorum/pullorum equinorum/agnorum/hædorum/porcorum/piscium/pensiones panum/Butyri/Casei/Anserū/examinū apum/ꝛ similium pro ratione loci/habitationes domorum/ꝛ possessiones agrorū iuxta leges ꝛ libros ecclesiarū ipsis adsignatas/Oblatiōes in trib⁹ maioribus festis Christi dandas in principio Missæ ante Euangeliū. Item pro sponsalibus detur prædicatoribus pecunia vt hactenus consuetum est.

Ad hæc duo ædiles constituantur in singulis parochiis/quibus ecclesiastici redditus ratio constet/ qui cum præposito patroni parochorum sint/eorum causas tueantur/ꝛ quas in placito cōmode tueri non possūt ad magistratum referant. Et vt debiti reddit⁹ parochiis rite numerētur/ efficiant

efficiant/ Et si quid alicubi hoc tempore colonorum/agrorum/pratorum/lignorũ/ piscinarum/ ꝛ similium/ parochis ademptum sit/ mandamus ꝛ præcipimus præfectis nostris vt restitui curent. Euangelium enim nemini sua aufert/ omnia omnibus tuetur/ tanto minus sua sibi imputata beneficia diripienda erunt.

Tantum Regi dent singulis annis quæ olim ordinarie Episcopis dabant/ Si qui hoc non possint aut alioqui pro honesto victu non satis habeant/ hoc nobis indicetur per Superattendentẽ ꝛ præpositũ ꝛ loci præfectum. Exactiones autem nouæ ꝛ grauamina alia quibus postea per Episcopos grauati fuerũt iam omnia sint abolita. Non enim grauare cupimus pastores sed/ vt pium est/ fouere.

Porro parochi rurales ecclesiasticas functiones obseruent/ ab oneribus ꝛ ab exactionibus

oribus quibuslibet immunes sint/ nec vllos mercatus nisi rerum domi suæ prouenientium/ multo minus cauponatiam exerceant. Et semper decenti veste/ quæ verbi ministrũ deceat/ tecti incedant/ Hæc etiam volumus pertinere ad Superattendentes ⁊ prædicatores ciuitatum/ aliosq₃ Ecclesiarum ⁊ Scholarum ministros.

Præterea parochias rurales nemo sibi nõ legitime vocatus vendicet/ Nec vlli in eis mercenarii tolerãdi sunt/ quod vix bona conscientia officiũ agere nedum in tentatione persistere queant/ Nam inuasores illi parochiarum/ vt eas non ad hoc quod institutæ sunt/ venantur/ sic fere eis quosq₃ ineptissimos præficiunt/ atq₃ ita quantum in ipsis est omnem pietatem/ specie pietatis opprimunt/ ⁊ sæpe lupos pro pastorib⁹/ miseris parochianis præficiũt. Ad quod accedit quod in nulla ecclesiastica functione constituti/ prorsus prophani sũt ⁊ ad officia hactenus inepti/ ne dicam quod sacrilegi simoniaci sint.

Hic

Hic tamen volumus vt canonic's parochia/quæ ab initio canonicatui adnexa erat/permaneat/cum altera quæ ex gratia ipsis cessit/ dummodo minister legitime officium suū peragat/ ꝛ pari reliquorum iure Superattendenti subsit.

NObiles/ quia in puram Euāgelij prædicationem cū aliis cō senserūt Sicubi ius conferendarum parochiarum habuerint/ vocatū ad se parochū quem Ecclesia postulat/ ad præpositum loci amādent/ vt fiant erga eū omnia quæ ante de electione et confirmatione ministri dicta sūt/ne indocti pastores constituantur in perniciem animarū/ quas Christus suo illo precioso sanguine adseruit/ aut boni pastores grauentur ꝛc̃

POstquam nobiles petierūt se liberari a decimis quas suis pastoribus vt curam animarum gerentibus/

debent/iam nō possint cogi ad eas soluendas/ Admonemus eos/ vt velīt meminisse se esse Christianos/ & dare sua spōte Christi ministris/ hoc est/ Eius prædicatoribus/ quicquid visū fuerit/ ne condemnatio veniat super eos/ de qua Christus loquitur ad prædicatores. Qui vos spernit/ me spernit. Et qui me spernit/ spernit eum qui misit me. Et Sodomæ erit remissius in extremo die/ quā talib⁹ cōtemptoribus.

Parochiæ rurales vrbibus propiores/ e scholis earū vrbium suos sibi custodes habeant/ et solitos illis redditus in subsidium suorum studiorū suppeditent. Sed Catechismū custodes doceāt pueros rusticorum/ semel in septimana/ in loco & hora/ a pastore præscripta/ Nam omnes custodes rurales posthac ad eū modum debent docere Catechismū/ Cui rei si non sunt apti/ custodes esse nō possunt.

Ad sustentationem vrbanorū ministrorū bona

bona quæ hactenus parochiis adiecta fuere et veteri iure ad eas spectāt/ cedant. Quod si his satis prospectū parochis nō erit/ nos addemus eis quod satis est/ ex aliis ecclesiasticis bonis/ vbi fuerimus a superattendente et præfecto admoniti/ ꝛ ea de re certiores facti.

Quo ædiles seu diaconi eligantur in ciuitatibus ꝛ oppidis/ qui oīm redditutū ecclesiasticorum registra habeant/ ipsos redditus tollāt/ ad quodqꝫ quartale anni/ vel quādo commode fieri possunt secundum consilium superattendentis/ ministris desponsaturi/ reddentqꝫ rationem publice (magistratu præsente) quotannis de his omnibus.

Porro relictæ ruralium parochorum viduæ a morte ipsorum/ ad integrū annū in ipsis parochiis cum suis liberis dum commode prouideantur sustententur/ ꝛ semel a morte viri sementem hibernam/

vel æstiuam faciant/ ⁊ dimidiū decimarū tollant.

Proinde si semente hiberna facta/ obierit parochus vt a Martini festo/ poterunt semente hiberna collecta/ etiam mediam æstiuam facere/ cū dimidia parte decimarum sequentis anni/ ⁊ ad proximas vsq; pensiones parochum pascant.

Quod si semēte æstiua facta moriatur/ aut inter Philippum Jacobum et Bartolomeū possunt quæ seminauerint metere/ dimidium decimarum tollere/ ⁊ hibernam sementem mediam facere.

Quodi si inter Bartolomeū ⁊ Martinum discesserit/ integras decimas presentis anni habeant/ ⁊ sementē hibernam faciant solam/ ⁊ vsq; ad proximas pensiones parochum pascant. Anno autē peracto a parochia/ si ita vrserit paroch⁹/ cedant. Quod si id graue successori videtur/ meminerit se in sua relicta recepturū

quicquid

quicquid sibi hic discesserit.

RElictæ viduæ vrbanorũ ministrorũ verbi/ suæ cõmunicati curæ sint/ ꝛ pro earum conditione ipsis iubemus vt prouideatur/ idque magistratui nostro in eis vrbibus/ ciuitatib⁹ siue oppidis singulariter cõmissum volumus. Quare volumus vt eiusmodi viduis prospectum efficiant in primis de libera habitatione/ Et si necessitas poscat/ aliquid ex ærario pauperũ/ aut certe dimidium annui redditus ministri defuncti/ quos habiturus fuisset/ eo ipso anno/ eis dispensetur. Videat Superattendens cũ præfecto in visitatione num hoc fiat.

AD pauperum subuentionem omnes soliti redditus/ quos hactenus habuerunt/ reseruentur/ ꝛ quicquid est spõtanearum oblationum/ quæ vel in festis colliguntur aut alias/in hoc conferantur.

AD hoc duo diaconi aut plures (vt visum fuerit magistratui) prudentes & pii constituantur/ qui bona illa subleuent/ in festis circumeundo colligant/ & ipsis pauperibus pro sua cuiusq; necessitate/ fideliter & large dispensent/ & quotannis publice omniũ acceptorum et expensorum rationem/in præsentia ministrorum verbi & magistratus reddant.

PArochi in genere omnes/aut continenter viuant/ quibus id datũ est/ aut ducant vxores. Quod si diuersũ fecerint/ semel atq; iterũ admoneantur/ Si resipiscere noluerint/destituant ab officio/ & in locũ eorũ alii præficiantur.

De Hospitalibus.

PRimum omnium volumus/vt restituantur in liberum vsum pauperum/ villæ/agri/ piscinæ/

Prata

Prata/molendinæ/Syluæ/ꝛ reliqua quæ antiquitus sustentationi taliũ hominum attributa fuisse inueniuntur Quod si alicubi ista nõ suffecerit Rex reliquũ adiiciat/ Sciens Christi dictum/quod vni ex minimis meis fecistis/ mihi fecistis.

Porro bonis pauperũ/præficiãtur diaconi/ qui bona fide colligant redditus/et acceptorũ æque atqꝫ expensorum reddãt rationem/ in præsentia magistratus ꝛ ministrorum verbi.

OEconomus in hospitali sit/ vitæ pietatisque probatæ/ qui habeat sub se/ seruos ꝛ ancillas pro pauperum multitudine/ ita vt fideliter/ et pro necessitate cuilibet inseruiatur.

Hic cũ vxore ꝛ liberis cæterisqꝫ ministris ex publico sustentetur/ita tamen/ vt ratio pauperum ineatur/ et ne sustentatio

vertatur in luxum. Liceat huic oeconomo habere currū/quem pro more emittat mē dicatū/ in præfecturam loci/ vt ex eleemosynis etiam pauperibus aliquid accedat. Huic parochi rurales ad quos peruenerit currus/ operam suam/ exhortando plebē ad officia charitatis/accōmodent.

EX consilio parochi ꝛ magistratus colligere eos pauperes debent ædiles/ qui re vera egent/aut valetudine aduersa laborant/ne affectibus suis in deligendo potius quam necessitati inseruiāt. Quos in hebdomada semel atq; iterū visitet loci pastor/et sicubi negligēter curari pauperes inuenerit/ eo de re oeconomū admoneat. Si ille audire noluerit/ rem ad ædiles referat/ verbo dei quoq; conscientias consoletur/ ad minus in hebdomada semel.

Populosa hospitalia ꝛ ab vrbibus aliquātū dissita/ suos habeant ꝛ nutriant prædicatores/ ne si ministratione sacramētorū

opus sit

opus sit in nocte/ aut consolatione apud morituros/ aliquid detrimenti pauperes patiantur.

Opera danda etiam vt pro diuersitate morborum/ diuersa laborantibus habitacula/ lecti/ vasa/ ⁊ quæ ad vsum pertinēt alia/ assignentur/ potissimū vbi contagio timetur/ ne conuictu morbꝰ a paucis vires suas ad multos extendat/ Morbi curabiles/ vt gallicus ⁊ similes/ beneficio vrbanorū medicorum qui diligētem huic rei curam adhibeant ⁊ pro impensa opera mercedem percipiant/ pellātur Ita vt nō solū sustententur pauperes/ verum etiam beneficiū valetudinis illis restituatur/ quantum id fieri potest.

De Superintendentibus et Prepositis eorū adiutoribus.

Superintendētes restitutæ religionis conserua-

conseruatores in singulis diœcesibus sin-
guli sint/ & illi ipsi in quauis præfectura
singulos habeant Præpositos / sibi co-
adiutores.

Præpositis/ si pro sua cõditione
nõ satis habeant ex suis paro-
chiis/ addemus liberaliter/ ne qui onera
ferũt aliorum/ inopia cogantur laborare.
Quãdo vero visitant Præpositi necessario
aliquam ecclesiam/ det eis ecclesia marcam
vnam et victũ in hospicio.

De victu & salario super-attendentum.

Svperattẽdens/ cũ vxore honesta
et liberis/ potest habere duas an-
cillas/ pro necessitate rei domesti-
cæ/ Præterea his ministris carere non
potest/ videlicet Notario qui scribat/ seruo
quem cũ equo vel aliter amandet/ Auriga
qui quatuor equos curet/ Et puero qui
semper

semper adsit ad manū/ felix erit hæc dom⁹
si hic puer/ etiam literas discat/ et serui
sacram scripturam/ vt inde postea boni
pastores aut Scholæ præsides peti possit.

QVia vero superattendentes/ qui veri
sūt ecclesiarum Episcopi vel Archi-
episcopi/ iam nō vocantur ad canonicale
ocium/ sed ad ingentes labores/ id quod
dei gratia agnoscimus/ nempe vt tractent
et doceant latine alios sacram scripturam/
predicent populo/ nō solum in sua ciuitate
sed etiā in tota diœcesi/ quocūqȝ accesserīt/
verbum dei/ contineant nostros subditos
in pace ⁊ obedientia/ per prædicationem/
ex sacra scriptura de magistratu ⁊ obedi-
entia/ Curent vt ōnes prædicatores syncere
et concorditer doceant sacrū Euangelium
Christi/ et quæ huic cohærent/ viuantque
pastores cū honesta sua familia/ queādmo
dum paulus ad Timoth et Titū scribit/
vt decet ministros Christi/ ⁊ vt tales sub se

 habeāt

habeant in gloriam dei & salutem ecclesiæ Christi/ ante ordinationem eos diligenter examinent/ examinatosq́z et nomine Regis a Præfecto susceptos ordinēt & suæ cōmendent ecclesiæ in nomine domini.

DIuersū vero facientes nec sua officia curantes admoneant/ arguant/ et aut emendent aut adhibito Præfecto/ præposito/ & aliis aliquot pastorib⁹ officio deponant.

PRæterea omnes causas/ que ad conscientias pertinent/ de quibus consilium ex verbo dei quæritur/ cū vel nos ad eos scribimus vel nostri/ vel ex sua diœcesi eis propisitæ fuerint/ suscipiant/ & respondeant quā possūt ex verbo dei diligentissime/ secundum gratiam ipsis datam/ aut consulant alios Superattendentes/ vel doctiores prædicatores/ vt certo respondere possint.

Causas tamen matrimoniales/ sed tū solum cū cōtentio partiū oritur et sentētia

publica

publica requiritur/ aut quādo crimen publicū est/vel scandalum in populo timetur/ mittant ad nostram audientiam vel ad nostrum præfectū/ ꝛ in ciuitatibus ad senatum/ Alioqui pro cōscientijs in hac re vt in aliis iudicēt ex verbo dei/et sana dēt ex ipso verbo consilia.

AB omnibus vero iudiciis ciuilibus/ abstineāt nisi vocati a nobis ꝛ rogati a nostris consiliarijs ꝛ Præfectis fuerint ad ea quæ iporum iuramento ꝛ officio nō repugnant.

Postremo scholas puerorū in singulis ciuitatibus ꝛ oppidis visitent cum ad ea loca peruenerint/ curentqꝫ cum præfecto nostro vt omnia istic recte gerantur/ nec omittant sciscitari/ quemadmodum pro pauperibus curetur ꝛc.

MIrum si vnus vir ad hæc omnia sufficiat/ vt certe non libeat ei alia

 curare

curare/ Ad hec quis idoneus? vt Pauli verbo vtamur.

QUia igitur ad hosce immensis labores et ecclesiarum curas vocantur/ nec volum⁹ vt aliquo pro his officiis vel minimum quid exigant/ sed gratis per hæc prædicta sua officia seruiāt omnibus/ excepto victu/ quem Superattendens cum suo comitatu ⁊ quatuor equis accipere debet/ a parochis ruralib⁹/ Et in ciuitatibus ab ecclesiarum parochialium tutorib⁹ siue prouisoribus/ quando est in itinere/ vt visitet ecclesias semel in anno/ aut quando alias propter necessarias causas vocatur ab aliqua ecclesia/ aut alioqui necessitas postulat eo abire. Promittimus quemadmodū coram deo agnoscimus/ hoc nos debere/ quod ipsorum protectores erimus/ cum nostris præfectis. Nosque non ignorantes verbum Christi.

Dignus est operarius mercede

sua. et. Si non susceperint vos/exeuntes de ciuitate illa/ excutite in eos puluerem pedum vestrorū ꝛc̈ / ꝛ verbū Pauli/Presbyteri duplici honore digni sunt maxime qui laborant in verbo/volumus constituere singulis superattendentibus honestū victum ꝛ salarium/ pro ipsis et prædicta ipsorum familia/ ordinareqꝫ vnde certo quotannis hæc accipiant.

Et hæc omnia seorsum literis nostris et sigillo eis confirmare/ne quid eis desit. Et si postea certo deprehenderim⁹ hæc non esse satis/ addemus quod deest/ vt nobis ꝛ nostris regnis adsit deus si religionem ꝛ pacem curauerimus/ quod vt faciamus præstet ipse per filium suū dominum nostrum Jesum Christū Amen.

Assignamus itaqꝫ ꝛ damus singulis Superattendentib⁹ in singulos annos/ duas lastas (vt vocāt) siliginis/quatuor

lastas

lastas brasii / duas lastas auenæ/ quinquaginta plaustra fœni/ viginti plaustra straminis/ quadraginta agnos/ & centū florenos in auro. Quia vero Haffniæ carius omnia emūtur/ & vniuersalis Schola efficiet vt ibi maiori sumptu opus sit/ addimus Superintendenti illic habitanti salarium tertiæ lecturæ theologicæ quod minus est aliis salariis theologorum/ vt legat diligenter sacram scripturam publice in Schola/ quando domi adest & non cogitur alio abire per visitationē Ecclesiarū.

Quando vero christianorum est pro pauperibus curare/ dignū iudicamus vt pro viduis & pupullis Superattendētum et aliorum ecclesiæ ministrorū/ cum tempus postulauerit/ soliciti simus.

Alia de Superattēdente et ꝓpositis et pauperū ærario.

Superatten

Uperattendens loci/omnium ſcholarum quantum ad doc⸗trinam pietatis ⁊ ſtudia pue⸗rilia attinet rationem habeat/ Et a ſe probatū Ludimagiſtrum cum parocho loci ⁊ ſūmis conſulibus cōſtituat

Ludimagiſter vero reliquos ſub ſe mini⸗ſtros ſcholæ ſibi curet/⁊ cū parochi iuditio et approbatione ſuſcipiat.

S Uperintendens loci ſemel ab initio omnes ſuas parochias cū publica noſtra autoritate ⁊ adiūcto nrō præfecto viſitet/ rationē omniū parochi⸗arū ineat/ bona earum cū omnibus ſuis beneficijs conſcribat/ conſcripta in certa regiſtra referat/ Quorū vnum ſibi ſeruet/ reliquū apud nos per noſtrum præfectum deponat/ vt ſemper ſit/ vnde de ſufficienti miniſtrorū Eccleſiæ ſuſtentatione/ inquirī queat/nec poſthac cuilibet temerario/depre⸗dandarum eccleſiarū occaſio pateat.

IN primis vero & ante omnia in hac prima visitatione/ Superattendens exacte legat & norit quæin hac nostra ordinatione constituta sunt/ & curet cum adiuncto nostro præfecto vt bonos pastores habeant singulæ parochiæ/ Et in ciuitatibus & oppidis cum prædicatoribus & consulibus/ instituat puerorum scholas/ curetqз pro eis præceptores/ Hocqз nostris subditis illic mandet nostro nomine noster præfectus.

VOlumus vero maxime vt Superattendens cum præfecto nostro diligenter quantū opus sit ad honestū victum & salariū/ vnicuiqз parocho/prædicatori/ ministro ecclesiæ/ Scholæ rectori/ & pædagogis nobis scribat/ vt in perpetuum confirmemus. Et si ecclesiæ non satis ad hæc habent/nos addemus quod deest. Alioqui videmus religionē nostris non posse durare & conseruari.

Speramus quod deus sua misericordia

sericordia ad hæc nos cõfortabit Amen.

PRo Ludi magistro ꝛ eius adiutoribus debet præfectus noster cum Superintendente in singulis oppidis ꝛ ciuitatibus ordinare ꝛ constituere certa ꝛ sufficientia stipendia ex beneficiis Ecclesiasticis quando moriuntur illi qui ea possident/ Et constituatur vnũ certum beneficium perpetuũ pro persona ludi Magistri/ quod habeat ipse quam diu fuerit in Scholæ officio.

Ic admonemus etiã Superattendẽtes vt velint meminisse quid Apostoli rogarint ꝛ monuerint Paulum ꝛ Barnabã quemadmodum paulus ipse ait/ Gala:2: Tantum inquit/ vt pauperum memores essemus/ in quo ꝛ diligens fui vt hoc ipsũ facerem. Igitur quisq; in sua diœcesi cum præfecto nostro/ cum præposito/ pradi-

catoribus ꝛ senatoribus/ in singulis ciui-
tatibus erigat ærarium publicũ pro pau-
peribus/in quod ingerantur eleemosynæ
Piorũ/testamenta ꝛ alia pia donata Item
Calẽdæ/fraternitates et quas gildas vocãt
memoriæ/cõsolationes ꝛc̃ quando defũcti
fuerint qui nunc inde viuunt Item ad
ærariũ Pauperũ pro sustentatione pauperũ
volumus vt per Superattendentem/
Præfectũ et alios qui nomine nostro adfu-
erint cũ vrbium senatorib' ordinẽtur õnes
vicariæ/ quæ hæredes nõ habent defũctis
iis qui nũc eas possident/secundũ sigillatas
literas nostras Exceptis illis quas nos
ordinabimus pro vniuersitate haffniensi
aut alias pro Ecclesiis et puerorũ Scholis
sine verorũ pauperum incõmodo.

PRædicatores autẽ debẽt admonere
populum vt quæ antea missis/
Monachis/ pro animabus/ pro
indulgentiis/ pro peregrinationibus et
cæteris erroribus et dei blasphemiis/ bono
quidem

quidem sed erranti affectu dabant/ nunc dent deo ⁊ domino nostro Jesu Christo in pauperibus.

Et hoc possũt prædicatores sine nota auaritie/ quando nõ pro se/ sed pro pauperibus (quibus certe Christiani debent) soliciti sunt.

Constituat vero superattendens cum præfecto nostro/cum præposito/cũ presbyteris ciuitatis ⁊ senatoribus/ industrios ⁊ verbi dei amantes viros/vt scribitur: acto: 6: ⁊ i Timoth: 3: qui sint præfecti ærarij ⁊ pauperũ diaconi/ qui non negligãt officium/ ⁊ norint/ vbi/ quid/ cui dare debeant/ ⁊ subinde/ quando necessarium videtur/vtantur concilio prædicatorum.

Hi diaconi pauperum singulis annis possunt mutari sed non omnes/ vt maneat vnus ⁊ alter/ qui per experientiã iam didicerunt hãc curam gerere pauperũ.

Rationē autem reddant singulis annis stato tempore præposito/ prædicatoribus & consulibus. Hoc erit placitū opus deo.

PRæpositi vero cognitionem patriæ legis habeāt/quotānis singulas parochias visitent/ adhibito in ciuitate magistratu qui illic est/ Et post factū computum ecclesiarum/ in primis quam pure parochi Euangeliū prædicent/ Catechismū enarrent/ Sacramenta administrent/ debita munera exequantur/ vita functionē ornent/ ac num commode eis prouisum sit/ explorent.

DEinde quoque parochiāos obseruēt/ vt sciant quantum in professa pietate promoneāt/qualiter ad desertam Papæ abominatiōem se habeāt/doctrinæ Euāgelicæ faueant/ fructus eius vita referant/ Cœmiteria et templa obseruent/ ac solita debita quēadmodū parochis pendantur inquirant.

Et si

ET si quid alicubi in parochis desyderari offendant/ diligenter eos officij admoneant/ nō resipiscentes ad superintendentem loci referant/ ille quos ad officiū reducere nō potest ad magistratū remittat siue loci Præfectū Jtidem parochiani de non seruata ordinatione/ quādo non datur parochis quod debetur/ a præpositis admoniti/ nisi ad mentē redeuntes/ quod æquitas requirit præstent ad magistratū deferantur/ siue ad loci præfectum.

Parochi ad præpositos suos defectus referant/ qui vt omnia cōmode per superattendentē loci cōponantur/ efficiāt/ ne per cōtentiones parochorum male verbum audiat.

QVod sicubi parochi desyderari cœperint/huc quam primum præpositi se conferant/ magistratum ⁊ populum ad intercedendū apud dominū deū pro bono

consequendo

consequendo parocho exhortentur Et post ea ædiles templi quorum interest moueant vt apud Episcopum et consules de eo consequendo instent.

SVperintendentes in suis locis vbi habitant/sacram scripturam interpretētur et prædicent quandoque/Visitent vero semel tantum singulis annis/commodo tempore/suam diœcesim/cum nostro præfecto/nisi incidens aliqua necessitas requirat vt sæpius visitetur/Ibi suspecti de doctrina examinentur/integri confirmentur/et si quid cōtrariæ doctrinæ subortū fuerit emēdetur verbo dei. Diligēter vero Superintendens cum præfecto nostro inuestiget de salarijs prædicatorū et Scholarū/de hospitalibus et ærario pauperū/et curent ne quid in his desit.

SVperintendens si inuentus fuerit nō satis syncera fide officium suum agere/muneribus parochorum corrumpi/aut

alioquī

alioqui non ea qua decet vigilantia com-
missum munus exequi/ Aut si (quod ab-
sit) in crimen aut hæresim lapsus fuerit/
corã Rege accusetur/ & audiatur eius defen
sio præsentibus duobus aut tribus aliis
Superattendentibus/ secũdum illud pau
li j. Timoth 5. Aduersus presbyterum/
nisi sub duobus aut tribus testibus accu-
sationem ne admiseris. Cauebimus diligẽ
ter ne bonus vir contumelia aliqua afficia-
tur/ aut ei fiat iniuria si accusatus est sine
culpa/ Si vero de errore aut crimine non
resipiscit vt emendari possit/ab officio de-
ponatur. Debent eni Superintendẽtes pro
more episcoporum sine crimine esse/ nõ solum
cũ eliguntur/ verum etiam electi cauere ne
obnoxii crimini luxus/auaritiæ aut ambi
tionis notentur. In notatos et publice
conuictos/ nec post vnam et alteram ad-
monitionem resipiscentes vbi depositi fue-
rint/ ius suum regia maiestas/ pro ratione
aliorum/ habebit/ Sicut et magistratus in

D alios

alios ministros ecclesiarum et Scholarũ/ vbi pro crimine depositi fuerũt/ aut deprehensi in crimine capitali/quod deus a suis ministris auertitat.

VBi opus fuerit aliquo Superintendente/conueniant omnes pastores illius diœcesis ex ciuitatibus solum/ita tamen vt relinquant qui curent interim verbum ⁊ sacramenta. Conueni aut inquam in locum habitationis superattendentis xx. die postquam ille defũctus est /et dent cõcorditer potestatem quatuor pastoribus eligendi aliquem quem dignum vita et doctrina iudicauerint Et hi quatuor præsentẽt eum viciniori superattendenti/si non statim tamen cum licet/ vt illic examinetur. Is si probatum iudicauerit/ mittat eum ad Seremiss: regem confirmandum. Rex vero/si susceperit eũ/ commendet eum diœcesi per suos cõmissarios et præfectum illius loci/ ⁊ mandet omnibus

omnibus paſtoribus vt eum ſuperatten-
dentem agnoſcant/ ⁊ obediant in ijs quæ
ſuperattendenti ſunt commiſſa. Jurabit
vero ſuperattendens/regi fidelitatem ⁊ ſui
officij et regiminis eccleſiaſtici diligentiā/
ſecundum gratiam dei. Ideo ſub ſe habe-
at Superattendens omnes præpoſitos/
parochos ⁊ prædicatores. Et hi obediant
Superattendenti/niſi duxerint eum accu-
ſandum coram rege(quod abſit) de crimi-
ne aut doctrina mala/ aut negligentia offi-
cij/de quibus vel non poteſt vel non vult
emendari/ Nam hic non eſt presbyteris
tacendum aut reliquis ſuperattendētibus/
ſi rem ſciuerint. Et locorum præfecti/de-
bent nobis indicare/ vbi talis infamia ⁊
clamor in diœceſi contra ſuperattendētem
ſurrexerit. Vt autē præfecti noſtri aut alij
nulla publica infamia notatos/coram no-
bis ⁊ aliis infament non eis permittimus
Quin ſi opus fuerit vt tueantur eos/mā-
damus.

V Sceptus vero a diœcesi Superattendens ordinetur publice in ciuitate suæ habitationis dominico aut festo aliquo die/ pro concione & ante altare per præpositos/ & quinqz aut sex viciniores prædicatores.

Vnus autem ex aliis superattendentibus vicinior sit ordinator secundum modum qui post scribetur.

De præfectis

P Ræfectis nostris & consulib' in ciuitatib' mādam'/ vt ordinationē nostrā/ ministros ecclesiaꝝ & scholaꝝ tueātur/ cum a superattendente vel præposito requisiti ad hoc fuerint/ cum non datur eis quod debetur aut iniquorum præmuntur iniuria. Cur enim nostri præfecti & consules non præstarent dei ministris quod præstare debent vel infimo rustico/nisi offen-

dere velint deum & nos?

De libris ruraliũ parochorum certis & quibus carere cõmode vix possunt.

CVm innumeri hodie mali libri prodeãt/ quibus non solum imperiti/ verum etiam iudicio sepe præditi inficiuntur/ oportet bonos parochos/ libris tantum approbatis vti/ne sub specie veritatis ipsos etiam errores magna suorum pernitie imbibant.

ANte omnia ergo sacra Biblia habeãt ipsum fontem syncer æ pietatis.

Deinde Postillas Lutheri/ quibus ratio tractandorum euangeliorum traditur.

Tertio apologiam Philippi/ qua certa

doctrina pietatis defenditur/ et cur quid sic credendum & docendum sit ostenditur.

Quarto locos cōmunes eiusdem quibus necessarii scripturæ loci methodice explicantur.

Postremo librum aliquem explicati catechismi/ cum minore catechismo lutheri/ vt sciant qui iuuentutem in elementis pietatis rite informent.

Vltimo librum informationis visitatorū Saxoniæ/ & librum huius nostræ ordinationis/ vt sciant quibus in rebus potissimū se esse instructos oporteat.

Noui vero libri siue Danice siue latine aut germanice scripti/item trāslati in danicam linguam aut aliam/ itēq3 alibi excusi/ maxime si theologica tractāt aut ad politica siue oeconomica pertinēt/ non excudantur in regnis nostris a typographis/ nisi prius ab vniuersitate nostra

& deinde

ꝛ deinde a singulis superintendentibus regni Daniæ publico testimonio probati.

De domibus Superintendentũ ꝛ illorum qui in ciuitatibus ꝛ oppidis sunt p̄dicatorum ꝛ aliorũ Schole ꝛ Ecclesiæ ministrorum.

Oratores Ecclesiæ in ciuitatibꝰ ꝛ oppidis/ pro suis prædicatoribus siue pastoribus ꝛ aliis Ecclesiæ siue parochiæ suæ ministris curent cõmodas ꝛ honestas habitationes/ easqꝫ resartiant ꝛ ædificent Ecclesiæ sumptu quicquid deest/ ad rei domesticæ ꝛ studii

necessitatem

necessitatẽ. Similiter ⁊ Scholã ⁊ Scholæ ministrorũ habitationes. Quod si plures parochiæ sunt in vna ciuitate/omnes curatores parochiarum Scholam ⁊ eius habitationes ædificent/resartiãtqꝫ ⁊c̃ ita tamen vt habita ratione Ecclesiarum/ illa Ecclesia in hac re plus faciat quæ ditior est/iuditio præfecti nostri/Superattendentis/ præpositi ⁊ senatus. Valde iniquũ nunc esset/ si prædicatores in ciuitatibus cogerentur suo sumptu ædificare ex suo salario/ quando possunt officio deponi/ ⁊ ipsæ domus sunt Ecclesiæ/ vnde nihil accedit ipsorum viduis ⁊ pupillis vbi decedunt. Superattendenti vero curatores Ecclesiæ siue Ecclesiarum si plures ibi parochiæ sunt/ in ciuitate vbi ipse habitare debet/ curent ac sartiant honestam domũ ⁊ commodam pro re familiari/pro studiis eius/cum habitaculis ⁊ cubiculis ministrorum eius ⁊ cum stabulis. Neqꝫ hoc graue ipsis videatur. quod publicum totius diœcesis ministrum ipsi soli hoc hospitio

dignantur

dignantur. Nam egregia cōmoda pre cæteris ex eo habent/quia audiunt eius lectiones sacras & conciones/ettamē non dant ei stipendium/Accedere & consulere eū licet ipsis quoties volūt sine sumptu/præterea cum ab aliis Ecclesiis quocūqꝫ venerit per totam diacesim accipiat cibum & potū & reliqua hospicii beneficia pro se seruisqꝫ suis & equis/ab hac Ecclesia & hisce suis ciuibus nihil accipit/sed poti⁹ omnia apud eos consumit quæ victui ipsius sunt deputata/ Optandum ergo eis fuerit & loco beneficii habendum/ quod pro eo honeste ædificent/ tantū abest vt hoc sit eis graue.

De Norwegia.

IN Norwegia/ curabimus quam primum vt sint Superattendētes in singulis diæcesibus. Illis mandabimus/ vt quam possint rectissime interim curent

vt singulæ parochiæ bonos prædicatores & verbum dei habeant/ nihilqꝫ negligatur quod ad verbum prædicandum & salutem hominum attinet/ & disponant de aliis quæ sunt in hac nostra ordinatione/ quæ possunt/ Donec nos in Norwegiã veniamus/ id quod breui futurum per Christũ speramus. Tunc consilio illorum Superintendentum/ seorsum illic ordinabimus & confirmabimus ea omnia quæ ex hac ordinatiõe illic seruari non possũt. Multa enim ibi aliam requirunt ordinationẽ.

De Emeritis ministris Ecclesiarum et Scholarum.

EMerito alicui prædicatori/ministro Ecclesiæ aut Scholæ puerorum/ id est qui in suo officio doctus diu fideliterqꝫ seruiuit/ nec potest amplius præ valetudine/cum pro eo rogati fuerimus/dabimus

vnam

vnam præbendam proxime in Regno vacaturam/ pro reliqua vita trāsigenda.

De Canonicis.

PRo Canonicis quæ necessaria videtur statuemus in cōfirmatione Academiæ Haffniensis. Volumus vero & mandamus/ vt/ quemadmodum semper debuerūt/ foueant honesto stipēdio eruditum aliquem theologum in sua ciuitate/ qui publice legat latine sacras literas pro Cāonicis/ pro Scholasticis aut doctis ciuibus/ aut aliis adire volentib⁹. Hic theologus nonnunquā stato tempore prædicet/ sed ita ne alia ordinaria prædicatio per hoc impediatur.

Et Canonici/ qui alibi non agunt studii gratia/ quotidie canant ex sacra scriptura & verbo dei/ quemadmodum Dilectus

nobis Joannes Bugenhagius Pomeranus Doctor/ suo consilio/ quemadmodũ vocat/ex verbo dei ⁊ ratione fidei Christianæ prescripsit. quæ iussimus in fine huius nostræ ordinationis addi/ Ea cum non grauent/ vt illa Papistarũ battologia/ sed sancta sint ⁊ iucundissima verbi dei exercitia/ inuocationes Dei ⁊ gratiarum actiones/atq; pene ludendo assuefaciant pios ad ipsam sacram scripturam/ nihil est cur aliquis canonicus/ qui a Canonica scriptura nomẽ habet/ ea recuset. Dominico quoq; die ⁊ in festis/ si adsunt communicaturi corpore ⁊ sanguine Christi/ cœnam domini celebrent vt ibi præscriptum est/ nisi ipsorum ecclesia sit parochialis/qua de re antea dictũ est in hac sacra ordinatione. Licebit eis in hoc suo otio viuere sed honesto ⁊ literario/ donec ad officia vocati fuerint. Qui non continent ducant vxores secundum dei ordinationem/nihil morati doctrinas dæmoniorum/ Venerandum coniugiũ (ait ille) sit omnibus ⁊ thorus

immacula

immaculatus. Scortatores autem et adulteros iudicabit deus/ Couersamini sine auaritia/ contenti præsentibus id est ijs que adsunt.

Quando autem propter doctrinā vocantur quidam ex eis/ si ita res postulauerit/ ad officium Superattendentum/ Pastorum/ prædicatorum/ Scholarum/ Academiæ/ aut ad consilia & labores pro rebus publicis/ accipiant integra illa stipēdia officii sui & simul retineāt omnia quæ ex canonicatu habent/ nisi quibusdam rebus sua sponte voluerint resignare/ ita vt sint ditiores qui meliores & qui sua doctrina nunc aliis inseruiunt. Certe hanc gratiam nostram contemnere/ quid aliud esset/ quam & pietatem & honestatem exosam habere?

De Monachis non Mendicantibus.

Onachis qui veritatem dei in-
telligũt/ sit sua libertas per E-
uangelium libera In conscien-
tia. Si reuerenter et honeste pe-
tierint a superiori suo manumissionem/
non vltra volentes manere illic propter cõ-
scientiam et timorem dei/ cupiẽtesque secũ-
dum deum aliud genus vitæ/non hoc eis
negetur/ immo conuenit vt miseri accepta
veste et viatico et pecunia aliqua in eleemo-
synam/ dimittantur/ Si superior recu-
sauerit/ de hoc coram nobis respondere de-
bet. Faciliori sumptu cũ larga eleemosyna
dimittitur monachus quã perpetuo inuit[9]
contra conscientiam in monasterio alere-
tur. Certe nos quorundam impuri cœliba-
tus nolumus esse participes.

Qui autem monochi in mõasterio esse
voluerint/ quam diu illic manserint/ suo
superiori subiecti sint et obediant/ad agen-
dum quæ decet sanctos/ ad honeste viuen-
dum. Non exeant aut discurrant quocunq
voluerint sine mandato superioris. Audi-
ant et

ant et discant sacras lectiones et prædicationes/legant sacra/vt forte quidam possint postea fieri pastores Ecclesiarum/ Ideo singula talia monasteria habeant doctum virum qui legat sacram scripturam/doceat catechismum/ prædicet etc. pro hoc suo sancto labore honestum recipiat salarium et victum. Canant vero et festo die cœnam dñi nostri Jesu Christi celebrent/ quemadmodum diximus de Canonicis.

De monialibus siue Nõnis

Donnæ siue mõiales/si propter cõscientiam hoc vitæ genus mutatum voluerint/ liceat eis/ sed honeste iuuantibus aut consentientibus amicis/hoc sodalitium deserere. Vt enim nullius cõscientiæ dominari debemus/ita alieni delicti participes esse nolumus. Bene scimus illud ocium et delicias et plus quã

carnalem

carnalem libertatē & securitatē/ qui cultus dei male vocatur/ non esse dei institutū.

Quibus autem placet in monasterio manere/ quam diu manserint/ obediant Superiori suæ siue Priorissæ/ non excurrāt/ Honeste viuant/ cum viris non cōuersentur/ aliquid operis agant/ legant/ inuocēt Patrem in nomine Christi/ audiāt sacras lectiones Catechismi & prædicationes/ discant rectam rationem veræ in Christū fidei. Si autem Priorissa quæ non decent eis permiserit aut ipsa fecerit deponatur officio/ et alia melior eis præficiatur.

In singulis talibus monasteriis præficiatur aliquis doctus & modestus prædicator qui habeat vxorem honestā cum honesta familiola/ qui legat coram eis/ prædicet/ &c̄ Ei detur honestum salarium & victus.

Canant & celebrent cœnam domini vt de Canonicis dictum est/ nisi commodius

duxerit

duxerit prædicator quædam ꝛ pauciora cātanda Danice potius quam latine/ vt erudiantur per verbū dei dum intelligunt quæ canunt ꝛ legunt.

Iuramētum Superintendentis.

SErenissime domine Rex Ego N. electus Superintendens diœcesis N. promitto Maiestati tuæ fidelitatem/ quod volo curare/ quantum in me fuerit/ tuæ Maiestatis ꝛ Regni honorem/ cōmodum/ pacem/ trāquillitatem/ obedientiam ꝛ alia quæ secundū deum debeo Regiæ Maiestati/ ꝛ obsistere iis quæ sunt his contraria. Præterea promitto/ quam diu in hoc fuero officio/ quod volo syncere tractare sacrā scripturā/

secundum donum mihi a deo collatum/
pure tradere Euangilium & Sacramenta
secundum Christi institutionē. Ab opini-
onibus cauebo/ certis fidei nostræ articu-
lis inhærebo. Apud pastores Ecclesiarum
mihi commissarum/ vt similiter præstent
docendi & sacramenta dandi officiū/vtqz
Catechismū doceant & exigant a suis in
confessione aut alias/diligentissime agam
& admonebo/ Agā & pro puerorū Scho-
lis/ pro pauperib⁹/ pro ordinationibus
publicis & alia quæ de officio Superintē-
dentis in scripta ordinatione cōtinentur/
nec sinam me vel munerib⁹ vel amore aut
alio affectu corrumpi cōtra meum officiū.
Si quid fragilitate humana aut ignorā-
tia aut alio casu a me neglectū fuerit/ hoc
ignoscat mihi clæmētia dei patris per Je-
sum Christum filium suum. Sponte au-
tem aut studio/ contra ea quæ nunc tuæ
Regie Maiestati promitto agere non
volo. Jta me deus adiuuet per
hoc sanctum Euangeliū.

Et hoc

Et hoc dicēs tangit librū noui testamēti.

Hisce Cærimoniis ordinabitur publice Superintendēs dominica die aut festo.

Lecta Epistola in Missa aliquis prædicator vel Præpositus conscenso suggestu/dicit populo N esse electum in Superattendentem pium virum/industrium/modestū/doctum ⁊c Ideo se admonere vt orent pro eo ⁊ verbi ministerio. Pater noster ⁊c

Mox canitur Veni sancte ⁊c Interim ingreditur populus ad chorum vel prope vt licet/ Ordinator autem ꝓprius accedens ad populum vt possit exaudiri/ indutus superpelliceo ⁊ Cappa chorali/ vt vocant/ cum ordinādo induto superpelliceo ⁊ aliis presbyteris superpelliceo indutis qui ad-

esse possunt/ iubet primum orari Pater noster vt adsit deus huic negotio/ Mox surgens & stans cõmendat breuibus ministerium verbi sanctissimũ/ vtilissimũ/ necessarium &c Magno preconio spirit⁹ sanctus in Paulo laudat hoc ministerium Ecclesiæ a Christo glorificato datũ dicẽs. Ascendens Christus in altum/ Dedit hominibus dona quosdam Apostolos alios Euangelistas &c ita vt si huc respicias/ merito inter festa Christi nobis festũ Pẽtecostes debeat esse maximũ. Nascitur quidem Christ⁹/ patitur & resurgit/ sed quid mundo prodesset iste thezaurus/ nisi in festo Pentecostes & postea vsq; ad finem mundi prædicatores & doctores verbi faceret/ qui thezaurum mundo per verbum distribuerent/ de quibus ait Qui vos audit &c. Igitur pro hac diœcesi electus est hic N. vir bonus/ pius &c

Inde canitur Psalmus/ Domine dominus noster &c ex quo mox vnũ & alterũ versum

versum ordinator interpretatur de Christi prædicatoribus ⁊ regno Christi breuissime. Debet enim ordinator cauere ne prolixitate tedio afficiatur populus ⁊ contemnat hoc negotium.

Mox legit Superintendẽti officia ipsius ex ordinatione/maxime ex capite de victu ⁊ salario Superintendentũ/ vbi sic scribitur. Quia Superintendentes qui veri sunt Ecclesiaꝝ Episcopi vel Anthepiscopi/ iam non vocantur ad ⁊c̃ vsq3/ Quia igitur ⁊c̃ Et postea mandat ei vt syncere doceat Euangelium id est remissionem peccatorũ ⁊ vitam æternam in Christo Jesu filio dei solum/ Item de Charitate/ Cruce/ Pœnitẽtia/ magistratu/ obedientia ex verbo dei: Itẽ de Sacramentis ex Christi institutione non aliud aut aliter. Promittis? Respondet Promitto. Ordinator addit. da dexteram/
⁊ ille dat.

Sequitur statim psalm⁹ qui canitur/ Ecce nunc benedicite domino ꝛc̃ Post psalmum dicit ordinator Vobis pastoribus canitur hic psalmus/ vt leuetis manus id est oretis/ ⁊ benedicatis dñino id est praedicetis benedictionem in semine Abrahae Christo ꝛc̃ etiam noctu non solum in die id est assidue et cum summa diligentia ita contra regnum Satanae agentes:

Et pergat sic dicens.

Hactenus cecinimus sacra cantica et psalmos commendantes officium verbi/ nunc de eodem audiamus et sacras lectiones.

Hic aliquis ex presbyteris recitet lectionem.

Sic dicit Paulus Episcopo Tit: j. Huius rei gratia reliqui te ꝛc̃ vsq; ad finem capitis.

Secundus

Secundus presbiter statim recitet lectionem alteram.

ACtorū 20. Paulus vale dicens præsbyteris Ephesiorum dicit. Nunc ecce ego scio quod post hac non ⁊c̃ vsq₃ ad finem capitis.

Tertius p̄sbyter mox subiūgat tertiam lectionem.

2. Timo: 3. dicit Paulus ad prædicatorem. Obtestor ⁊c̃ vsq₃. Nam ipse iam imolor ⁊c̃

POst has lectiones Ordinator dicit. Hæc omnia admonēt officiū sui prædicatores/ et simul declarant quā placeat deo hoc officium et necessariū sit Ecclesiæ. Nā

Nam per prædicatorem suum Christus ipse prædicat/ baptizat/ dat Sacramẽtũ/ arguit/ exhortatur/ consolatur/ quæ maxima est nostri consolatio in isto ingrato et contemptore mundo etc.

Pergit vero sic dicens.

POst hæc omnia scire debetis omnes/ quod hæc ordinatio sanctificatur per hæc duo /nempe per verbum et orationem/ vt et quelibet creatura ad vsum et ministerium nostrum/ id quod Paulus sic dicit. Omnis creatura dei bona est ad vtendum cum gratiarum actione fidelibus et qui nouerunt veritatẽ. Sanctificatur enim per verbum et orationem. Hæc Paulus.

Verbum quo nobis commendatur et sanctificatur hoc ministerium apostolicum audistis/ tam etsi preterea multa alia scripta sunt. Nũc ergo/ vt perficiatur

hæc sancti-

hæc sanctificatio/ addamus et alterum nempe orationem.

Cum de omnibus orare debemus/ maximе opus est vt oremus pro prædicatorib⁹ & ministerio verbi/ Nam vt dicitur Lucæ 6. Christus tota nocte orauit/ quādo mane ordinaturus erat 12. Apostolos. Item alibi dicit. Rogate dominum messis &c

ORationi etiam addebant Apostoli & seniores Ecclesiæ manuum impositionem cum ordinarent vel mitterent prædicatores/ vt vides in Actis. Quem morem susceperunt postea Ecclesiæ Christi ab apostolis/ quemadmodum Paulus hortatur Episcopum dicens.

1. Timo 5. Manus ne cito alicui imponas/ De prædicatoribus & doctoribus Ecclesiarum hæc dicuntur non de Missariis. Olim hostiis manus imponebantur/

bantur/ vt vides in lege Mosis. scitote & hic nos deo offerre ad sacrum ministerium eos quibus manus imponimus. Hoc ergo & nos ab Apostolis docti hic faciemus in nomine domini nostri Jesu Christi.

Hic ordinator cum presbyteris & senioribus impõit capiti eius manus/ & dicit aperte

OReremus/ Pater noster &c. Et addit. Omnipotens æterne Pater qui ita nos docuisti per vnigenitum filium suum/ vnicum magistrum nostrum. Messis est multa/ operarii vero pauci. Rogate ergo dominum messis vt mittat operarios in messem suam. Quæ verba nos admonent/ bonos operarios id est

prædicator

prædicatores & Ecclesiarum doctores/ a
tua gratia/ seria & fideli præce petendos/
Nos tuā imēnsam bonitatem præcamur/
vt clæmenter respicias/ hunc famulum tu-
um/ quem ad Episcopale Ecclesiæ officiū
eligimus/ vt sit diligens in verbo tuo/
ad prædicandum vnicam nostrā salutem
Jesum Christū/ad docendas conscientias/
ad consulandum/ ad monendum/ & ar-
guendum cum omni patiētia & doctrina/
ita vt sacrosanctum Euangelium perpe-
tuo apud nos duret syncerum & sine fer-
mento humanæ doctrinæ/ & fructū ferat
nobis omnibus æternæ salutis/per eundē
Jesum Christum filium tuum dominum
nostrum.

Respondetur ab omnibus. Amen.

Et statim canitur Danice. Nunc roga-
mus spiritum sanctū propter fi-
dem rectam maxime &c.

Interim procumbit ordinator coram altari cum ordinato ꝛ aliis presbyteris ꝛ orant/ dū cantatur primus cantici versus. Deinde surgunt/ et vadit quisqꝫ in locū suum/ vt postea cum aliis fidelibus accipiant sacram Christi cōmunionem in hac domini cœna.

Omnia prædicta dicantur ꝛ legantur Danice vt Ecclesia intelligat. Psalmi cantentur latine/
Sequitur enim breuis expositio ex Psalmis vulgari sermone/ eorum quæ huc pertinent.

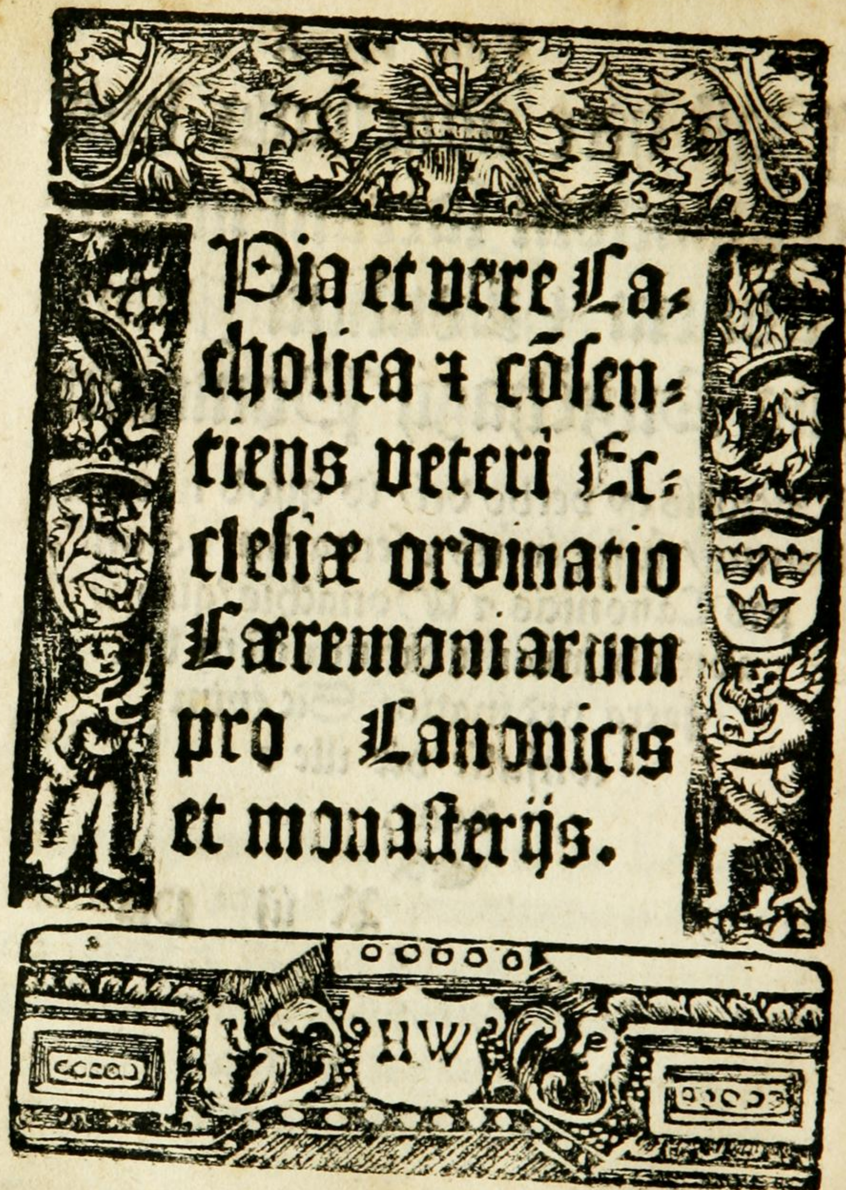
Cum legitur vltima collecta in hac cœna dominica/accedentes procumbant rursum ad altare ꝛ suscipiant vltimam illam ꝛ consuetam benedictionem/ vtcumqꝫ non ipsis tantum sed toti Ecclesiæ annuncietur ꝛ detur.

Finis Ordinationis Superintendentis.

Post

Post hæc adijcimus huic ordinationi sacram instru-ctionem & Consiliũ Joan-nis Bugẽhagij Pomerani

Doctoris ex verbo dei/ id quod nos pro-bamus/ suscipimus & seruatum volum⁹/ pro Canonicis & Monachis/ quem-admodum ante dictum est in hac sacra ordinatiõe. Sic enim consulit vir ille & docet.

Pia et vere Ca-
tholica ⁊ cõsen-
tiens veteri Ec-
clesiæ ordinatio
Cæremoniarum
pro Canonicis
et monasterijs.

SI QVID voluerint cantare Monachi qui adhuc in Monasteriis reliqui sunt/ aut Canonici/ Primum & ante omnia sic instituant animum verbo Dei & fide Christiano/ vt certo sciant solū Christum coram Deo patre suam esse iustitiā & vitam æternā/ murmura. vero illa horarum canonicarū & longas simulatasqꝫ preces/ esse fatigationes corporum & vexationes conscientiarum.

¶ Deinde nihil canant aut legant publice quod non sit ex sacra acceptū scriptura id est ex veteri et nouo Testamento/ ne sub specie nominis Dei nomen Dei blasphement contra secundum præceptum/ Non assumes nomen domini Dei tui inuanū/ Non enim erit impunitus qui hoc fecerit/ ne rursum puniamur a Deo horrenda animi cæcitate vt antehac.

¶ Iccirco abstinebunt a cantu et collectis

quæ

quæ sapiunt inuocationem sanctorum et iustitias humanas/ quasi nostris operibus mereamur remissionem peccatorũ et vitam æternam/ quæ est impietas et abnegatio misericordiæ Dei patris et sanguinis Domini nostri Jesu Christi/ blasphemia in Euãgelium glorie Dei/ et turpis ignorantia Baptismi nostri.

¶ Gloriamur nos esse fideles non Turcas/ sed vbi est fides nostra? fidere nostris iustitiis/ non est fidere sola Dei bonitate in Christo/ sed est proprie habere Deos alienos contra primum præceptũ/ vt simus Athei et impii/ sine Deo in hoc mundo/ omnia tentãtes quasi varios Dei cultus sine verbo Dei/ sine mandato Dei/ sine fide/ sine fiducia in Deum/ breuiter/ sine Deo/ An non hic merito obsistit
Gal. 2. Ecclesia sancta sponsa Christi cum Paulo
1.Cor.15. dicens/ Ergo scilicet Christus gratis mor
2.Cor.4. tuus est? Et rursus. Ignorantiam Dei
Rom.10. quidã habent/ Item Volentes/ vt Judei/

suam

ſuam ſtatuere iuſtitiam/ iuſtitiæ Dei nõ ſunt ſubiecti/ Juſtitia autem dei id eſt/ quando iuſtificamur a Deo/ eſt per fidem ſanguis Chriſti rc̃ Rom. 5.

¶ Quis enim nunc reuelata veritate/ feret has ꝛ ſimiles Blaſphemias in Collectis quibuſdam/ Deus qui nos hodierna die ſolennitate Beati Georgij/ Blaſii rc̃. lætificas/ concede propicius vt eius meritis ꝛ intercesſione a peccatis omnibus abſoluamur ꝛ vitam conſequamur æternã? Hoc ſcilicet eſt petere patrem in nomine Jeſu quemadmodum ipſe iuſſit? Hæc ſcilicet eſt oratio fidei/ quemadmodũ oratio debet eſſe fidei/ niſi Turca ſis? ꝛ tamen poſt iſtas blaſphemias audemus addere. Per dominum noſtrũ Jeſum Chriſtum rc̃ Joha. 14 15. 16.

¶ Quanto ſynceriores ꝛ ſanctiores ſunt orationes quas collectas nunc vocamus/

quas pii Episcopi & Ecclesiarum pasto-
res olim fecerunt/ quæ adhuc apud nos
sunt Collectæ de tempore vt vocantur/ in
quibus sola misericordia patris implora-
tur per Jesum Christum dominũ nostrũ/
quemadmodum ipse promisit. Si quid
petieritis patrem in nomine meo hoc fa-
ciam

¶ Sic & syncerior fere est ille cantus
qui vocatur de tempore/ Nam fere sem per
habet manefesta verba ex Psalmis/ Pro-
phetis/ nouo Testamento/ aut Historia
sacra Bibliorum/ id quod pius homo fa-
cile videbit/ De sãctis autem raro aliquid
synceri canitur/ nisi sit/ vt dixi/ ex sacra
scriptura/ id quod tamen sæpe impie de-
torquetur pro iustiicis humanis in alie-
num sensum

¶ Hic facile iudicabit fidelis homo
qui vel norit quid Articuli nostræ fidei sibi
velint/ Credo in Deum patrẽ omnipo-
tentem creatorem coeli & terræ/et in Jesũ
Christum

Christum filium eius vnicū Dominum nostrum/ qui conceptus est rc̄ Siquidem credimus nos Christiani Remissionem peccatorum/ vt fatemur in articulis fidei/ per Christū pro nobis conceptū/ natum/ passum/ mortuum et glorificatū/ quemadmodū ꝛ ipse iussit nos inuocare Patrē/ Remitte nobis debita nostra. Hic vnus articulus/ qui est/ Remissio peccatorū per Christum/ si vere creditur/ confundit et subuertit totum Papatū ꝛ omnem Monachatum/ vt nunc est/ et omnes iusticias humanas virorum et mulierū/ id quod est regnū Antichristi/ tantum abest vt hoc Articulo credito / nō posset fidelis homo/ etiam si sutor sit/ non diiudicare cantus ꝛ verba fidei aduersa/modo linguam intelligat qua canitur. Matth. 6

¶ Quod autē Pharisaicis opinionib⁹ occupati multi diiudicare non possunt aut non volunt/ certissimum signum est eos

defecisse a fide et Baptissmo Christi/ sub nomine tantum fidei Christianæ. quemadmodum Paulus ad Timotheum/ vbi
1. Tim.4 dixerat de honesto coniugio Episcoporū & diaconorū (qui longe aliud tunc erant quam nunc) subdit eodem contextu Propheciā de futuris errobus et blasphemiis AntiChristianis/ dicens/ quod quidam deficient a fide/ credentes spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorū/docentiū mēdacia/ In Hypocrisi/ id est/ sub specie pietatis et religionis/ et habentium consciētiā cauterizatam/ id est/ turpi cauterio inustam/ sunt enim alligati corde ad opera et statuta humana/ sperantes in talibus esse salutē/ quæ gloria soli debetur Christo.

¶ Non enim/ vt ait Petrus in Actis
Acto. 4 Apostolorū/ aliud nomen sub coelo datū est hominibus in quo nos oporteat saluos fieri Accedant mille alia nomina/ nihil hic sunt/ Audis exclusiuam illam particulam/ de qua nunc ineptuli disputant/

num

num Sola fide iustificemur/ ignorantes
quid vel vocabulū fides signicet/ ne du-
bites eos a fide defecisse. Siquidem fides
siue fiducia illa Christiana apprœhendit
Christū/ in conscientia coram Deo/ et in
Christo patrem/ et aliam iustitiā coram 1.Cor.2.
Deo non nouit nisi Christū/ hic est deus
et homo/ mediator inter Deū et hominē/ 1.Tim.2.
qui sedet ad dexteram patris ꝛ interpel- Rom.8.
lat pro nobis/ non est in alio salus/ non
aliud nomen sub coelo datum est homi-
nibus in quo nos oporteat saluos fieri/
etiam si nomines legem Dei/ tantū abest
vt nomina legū humanarū ꝛ excogitatī
cultus hic aliquid possint.

¶ Omnes homines vt Turcæ/ Iu-
dei et impii contemptores et ventris serui
apud nos/ multa dicere possunt de Deo/
quæ ꝛ diabolus credit/ nempe quod De-
us summa maiestas condiderit coelum ꝛ
terram ꝛc̃ Soli autē vere Christiani cre-

dunt hunc Deum suum esse patrē/et se esse filios/ Adprehendunt enim fide Christū/ in quo solo patrem habent/ extra quem
Joha. 1. Deus non inuenitur. Deum nemo vidit vnquā/ Vnigenitus filius qui est in sinu patris/ ipse enarrauit/ id est/ reuelat patrem/ suo predicato Euangelio. Patrem
Matt. 11. nemo nouit nisi filius/ et cui voluerit filius reuelare suo spiritu sancto per Euan-
Luce. 8. gelium. Nam multi audiunt & legunt Euangelium qui tamen non credunt.

¶ Hæc qui non norunt adhuc sunt sine fide/ non ergo mirum quod pro suis iusticiis/ id est/ stercoribus humanis disputantes/non possunt intelligere/ Sola in Christū fide nos iustificari/ Quos queso ordines/ quas Religiones & obseruatiōes du veris huic iustificationi addēdas? Hic est vnicus ordo/ vna religio & certa salus credere in Christū Jesu m/quod ipse
1. Cor. 1. solus/ qui crucifixus et mortuus est pro nobis/ est nostra sapientia/ iustitia/ sanctificatio

tificatio ⁊ redemptio/ Et qui gloriatur nō in se/ sed in Domino glorietur.

¶ Nostrum est peccatum et dānatio et omnes sumus sub lege/ nisi liberemur/ Christus autem credentibus est iustitia et propiciatio ⁊ salus æterna/ Hic liberat a lege/ peccato et morte/ et constituit nos vt simus sub gratia/ agnoscamus ⁊ inuocemus patrem/ Hæc est religio Prophetarum/ Martyrum sanctorum ⁊ omnium vere Christianorum/ vt gloriatur Petrus Acto. 10. Huic inquit/ Christo omnes Prophetæ testimoniū perhibent remissionem pæccatorum accipere per nomen eius quotquot credunt in eum/ Hæc est syncera et sancta Apostolorū doctrina a Christo cælitus orbi mandata ⁊ prodigiis spiritus sancti confirmata/ vnde canimus. Credo Vnam Sanctā Catholicam ⁊ Apostolicā Ecclesiam.

¶ Sectas nō agnoscit Ecclesia etiāsi

vouerint

vouerint ⁊ iurauerint suas impietates se
seruaturas contra votum ⁊ sacratissimum
Baptismi pactum/ sed dicit cum Paulo/
Gal. 6 et. 2. Nemo sit mihi molestus. Non aspernor
gratiã Dei. Nam si per legem est iusticia/
ergo Christus gratis mortuus est/ qui dilexit me ⁊ tradidit semetipsũ pro me/ Cui
hoc præciũ redẽptionis non satis est/ queerat aliud/ sed infernum inueniet.

¶ Egregii isti disputatores ne hoc
quidẽ intelligunt de quo disputent/ Nam
contentio non est vtrũ Sol/ Luna/ Lapides aut trunci aut alia iustificent/ sed tãtũ contentio est de iusticia fidei ⁊ iusticia
Roma. 3. Gal. 2. 3. Eph. 2. operũ coram Deo. Hic spiritus sanctus
in cordibus fideliũ ⁊ expresso verbo Dei
negat operibus coram Deo iusticiã vtcũque alio pertineant sancta opera quæ quisque
secundũ suã vocationem facit verbo Dei
cõmendata/ nugas ⁊ excogitatos cultus
abominatur Deus cũ pro iusticia suscipiuntur.

¶ Quid

¶ Quid ergo peccant/ qui docent. Sola fide nos iustificari? Siquidē non iustificamur operibus corā Deo/ id quod Hypocritarū conscientiæ tandē cogentur fateri vel sero. Sic enim ait Paulus. Non ex operibus iustitiæ/ quæ feceramus nos sed secundū suam misericordiā saluos nos fecit per lauacrū regenerationis et renouationis spiritus sancti/ quē effudit in nos opulente per Jesū Christū saluatorē nostrum/ vt iustificati illius gratia hæredes efficeremur iuxta spem vitæ æternæ. Hic est indubitatus sermo. Tit. 3.

¶ De operibus vero bonis/ non de Monachorū nugis/ post hæc verba Paulus sic addit. De his volo vt confirmes/ quo soliciti sint vt bonis operib⁹ præsint/ qui crediderunt Deo. Hæc enim sunt honesta & vtilia hominibus/ lege Epistolā ad Titum/ vnde ista citauimus/ & videbis quæ bona opera dicat singularū con

ditionum/ sectas autem nostrorum non
nouit/ sed excõmunicandos censuit quẽ
2. Tess. 3. curiosa agebant/ et pro his victum sibi ab
aliis deberi contendebant.

¶ Bone Deus quot excõmunicatos hodie pronunciat spiritus sanctus hisce Pauli verbis? Fere omnes Papistatum ordines non solum curiosa/ id est non necessaria agunt/ sed etiam ea quæ prohibita sunt/ et verbo Dei ꝛ fidei Christianæ contraria/ ꝛ hæc ipsa venditant seductores seductis pro religione ꝛ maxima sanctitate/ ꝛ vorant non solum domos viduarũ
Matt. 23 sed etiam ditiones Principum. Sed quid prodest sanctitatẽ iactare et apud Deum esse excõmunicatum et ad infima tartara
Joh. 16 dãnatum? Spiritus sanctus per prædicationẽ Euangelii etiã hodie mundũ arguit de peccato infidelitatis et de iusticia ꝛ de iudicio/ sed mundus non credit.

¶ Verũ de iusticia fidei et de operibus
bonis

bonis docendi sumus ex sacra scriptura/ qua de re nūc ædici sunt insignes libri ꝛ pii tractatus/ vt non opus sit hic omnia repetere/ Vide tantū ne statim hæreseos dānes quod non intelligis/ sed omnia. ait Paulus/ probate/ quod bonū est tenete/ 1 Tess. 5
Quomodo probabimus nisi verbo Dei supra
ꝛ fide Christiana?

¶ Quis vero fecerit nostras sectas ip sæ viderint/ Paulus eis duas notas inurit/ 1. Timo. 4
Prohibent inquit honestas nuptias ꝛ cibos/ vnde cognoscantur esse homines qui defecerīt auide/ addicti spiritib⁹ errorū ꝛc̄
Hæc duo sunt nostris nunc vnica sanctitas Collo. 2
et religio Angelorum/ qui vero pro Christo contra docent habentur Hæretici/ sed Paulus ibidem dicit. Hæc docens eris fidelis minister in Domino/ AMEN. 1 Tim. 4

¶ Hæc omnia eo dicimus/ vt synceritatem fidei nostræ agnoscentes/ syncere etiā

confiteamur eandem/ Atq; huc pertinet/ quemadmodū dicere cœpimus/ ne quid de Sanctis aut alias impiū/id est quod fides Christiana & Euangeliū gloriæ Dei non sustineat/ cantemus. Indignatur hodie Hypocritarū vulgus se a Laicis damnari verbo Dei/ sed Christiani sumus qui Christum cōfiteri debemus/ & nō sustinere vt blasphemiarū & abominationū Papisticarū simus participes. De verbo Dei loquor/ nam q vel simultatibus vel seditionibus apud plerosq; in hac causa agitur probare non possumus.

¶ Quis queso fidelium posthac audire poterit hanc blasphemam inuocationem/ nō tam ad beatam virginem Mariam quam contra eam factam. Solue vincla reis/ profer lumen cæcis/mala nostra pelle cuncta bona posce? Beatam quidē dicere debent omnes generationes sanctissimam

Luce. 1. Dei genitricem quæ virgo conceperit de spiritu sancto/ & facta sit mater Dei & hominis

minis saluatoris mundi/ nō suo merito
sed gratia Dei, Quemadmodū angelus
ei dixit Inuenisti gratiā apud dominū/ Ibidem.
⁊ Elisabet eius fidem cōmendans/ Beata
inquit/ quæ credidisti/quoniam perficien- Ibidem.
tur in te omnia quæ dicta sunt tibi a Do-
mino/ Hæc sunt maxima ob quæ beatam
eam dicimus/ sed insania ⁊ infidelitas fa-
cit ex ea Deū/quia inuocat eam/ postulat
ab ea remissionē peccatorū/ illuminationē
mentis/ salutē animæ et corporis. Mirū
ꝙ in hanc horrendā cæcitatem licuerit no-
bis peruenire/ sed ita fieri necessarium est/
amisso lumine Christo/ vbi homines de-
fecerunt a fide ⁊c.

¶ Similiter ⁊ alios sanctos impuden-
tibus mendaciis et blasphemiis/cantando
grauare certe non honorare nituntur/ vt
quando canunt de beato Nicolao/ Beatus
Nicolaus iam triumpho potitus vouit
suis famulis prebere cœlestia cōmoda/ quē

toto corde poscunt eius petitiones/ Illi nimirum tota nos deuotione oportet committere/ vt apud Christū eius patrociniis adiuuemur semper. Quos quæso famulos habet Sanctus Nicolaus/ vel Augustin⁹/ vel Franciscus ꝛc̃ An non Christus dixit contra diabolum/ esse scriptū/ Do-
Matt. 4 minū Deū tuum adorabis ꝛ illi SOLI seruies? Vbi ꝛ quādo Beatus Nicolaus vouit suis famulis prebere coelestia cōmoda? Mendaciū est. Quid reliqua sunt nisi fides ꝛ fiducia in Nicolaum qui nobis conciliet Christū? cum tamen neqꝫ in coelo neqꝫ in terra/ nos quisquā plus amet
Joh. 15 quam Christus/ Maiorem inquit charitatem nemo habet/ quam vt animā suam ponat quis pro amicis suis. Hic dicimus
1. Cor 1 cum Paulo. Nūquid Paulus pro vobis est crucifixus? Nūquid in nomine Pauli/ aut Nicolai/ aut Mariæ estis Baptizati?

¶ Hæc crassius depingimus illis/ qui cum audiunt in cantu esse impia vitāda/

aiunt se

aiunt se nescire quæ sentiamꝰ esse impia/ Istæ ergo ⁊ similes blasphemiæ longe absint posthac ab ore nostro.

¶ Sed aiunt scriptũ esse/ Laudate Dominum in sanctis eius/ quis negat? psal.ult. Non cõtendo nunc/ an vocabulũ Sanctis sit ibi non masculinũ sed neutrũ/ sed hoc nunc solũ agimꝰ ne Dominum in Sanctis eius nostris mendaciis ⁊ impio cultu blasphememꝰ. Si autẽ asini cõtenderint Sanctos esse inuocandos/ quia scriptũ est/ Laudate Dominũ in Sanctis eius/ eadem ratione ex eodem loco contẽdat sonũ Tubæ esse inuocandũ/ Psalteriũ Citharam/ Tympanũ/ Chorũ/ Chordas/ Organa. ⁊ Cymbala esse inuocanda/ quia sequitur. Laudate Dominũ in sono tubæ. Laudate eũ ĩ Psalterio ⁊ Cithara ⁊c̃ Quid insanimus? Sed hæc hactenꝰ/ ne quid impium/ id est/ a verbo Dei ⁊ fide Christiana alienum cantetur.

¶ Eadem ratione abstinebũt & a legendis sanctorum/ quas vocant/ ne videlicet eas publice legant/ nam priuatim legere/ si quis temp⁹ perdere vult/ non prohibem⁹/ vt nec fabulas Esopi/ sed hæ eruditionẽ habent/ Jllæ autem pro maxima parte ineptissimis scatent fabulis & maria sũt mendaciorũ/ egregium instrumentũ quo Monachi superstitiones propagarent et Christum nobis obliterarent.

¶ Sunt autem ibi sæpe talia mendacia vt eruditi & Historiarũ periti mirẽtur hos fucos & Satanæ laruas indoctos homines non videre/ vt quando sanctus Mattheus Euangelista fingitur habuisse Templũ & Altare/ & ante altare vbi Missã celebrauit/ occisus a Principe/ ꝙ pro concione prohibuisset ei Monialem accipere in vxorem.

¶ Vbi tempore Apostolorũ erant templa Christianorum/ nisi illa viua/ de quibus

Paulus

Paulus ait/ Templũ Dei sanctũ est quod 1. Cor. 4.
estis vos. Item An nescitis quod corpo- 1. Cor. 6.
ra vestra Templum sunt spiritus sancti
habitantis in vobis? Hæc templa ædifi-
cabant Apostoli/ Pastores et sancti Do-
ctores ad cõplementũ corporis Christi/ vt Eph. 4.
Paulus dicit Ephesiis/ quos et ait ædifi-
catos super fundamentũ Apostolorum et Eph. 2.
Prophetarũ ipso summo angulari lapide
Jesu Christo/ Non q reprehendo domos
quas Ecclesias vocamus/ vbi conueniam⁹
ad Euangelium Christi audiendũ/ ac o-
rationem publicã et sacramẽta suscipiẽda/
sed hystoriã mendacem arguo/ quia tales
Ecclesiæ tunc ignorabantur.

¶ Neq; vero nostra altaria habebãt
tunc ad sacrifitia purgatorij excogitata/
sed dicebant vt est in Epistola Heb: Ha-
bemus altare idest Christum de quo non Heb. 13.
licet edere iis qui tabernaculo de-
seruiunt.

 Sed vnde

Sed vnde tunc Moniales erant? an ex doctrina Apostolorũ/ qui dixerunt/ De virginibus præceptũ Domini non habeo/ cõsiliũ autẽ do/ taãquã misericordiã a Deo cõsecut⁹ vt sim fidelis? Tũc quæ virgines hoc donum continendi habebant a Deo (reliquis nõ hoc cõsulit Paulus) sua spõte sine votis & legibus/ hoc est/ vt Paul⁹ ait/ sine laqueo/ seruabantur in ædibus parentũ. Sic enĩ ait Paulus. Si quis statuerit seruare suam virginem &c. & seruiebant parentibus & rei familiari/ nõ ociosæ aut gratis panẽ contra Dei ordinationem manducantes/ neq; addictæ infidelibus obseruationibus & prodigiosis cultibus/ sed tantum Domino Christo placentes/ secundum Euangelium gloriæ Dei quod Paulus prædicabat. Siquidẽ interim liberæ erant a curis huius mundi/ non solicitæ pro marito/ pro filiis/ pro possessionibus &c. vnam ventrem suo labore facile alebant/ dum sciebãt/ paulopost se hic nihil relicturas quod possent amare. His

Locus de virginibus.

1. Cor. 7.

2. Tess. 3.

perpetuo

perpetuo manebat liberũ postea nubere/ si vellent.

¶ Quod institutũ et donũ paucarũ virginum cum postea quidam Episcopi ⁊ alij immodestius extollerent obliti verborum Pauli/ factũ est vt tales virgines dicerentur sponsæ Christi/ cum tamen Apostolorum tempore sponsa Christi non diceretur nisi Ecclesia fideliũ/ quemadmodum ⁊ Paulus dicit Chorinthiis cõuersis ad Christũ/ ex quibus multi fuerant scortatores/ adulteri/ immundi/ ⁊c. Despondi inquit vos vni viro virginem castam exhibere Christo ⁊c. Iniuria certe fuit illis/ ob corporis virginitatem/ tribuere quod totius erat Ecclesiæ propter fidem in Christum/ quemadmodũ hodie cum Monachi sua defendere debent/ pro se ineptissime ex sacris literis citant quæ totius sunt Ecclesiæ/ ⁊ quæ fidei sunt Monachatui suo tribuunt.

2.Cor.11.

¶ Hinc ea cõmendatione illectæ plures

virgines cœperunt se quasi Christo dicare quas præstitisset tradere coniugijs quam impuro Satanæ coelibatui.

Eph. 4. ¶ Erant enim caro & sanguis vt nunc/ & cum iam videbantur non posse nubere/ per desperationem/ vt Paulus de quibusdam ait/ tradiderunt sese omni impudiciæ. Siquidem cum seorsum a parentibus & arbitris amicis habitarent/ quasi nō laboraturæ in ædibus paternis/ sed Deo soli suo ocio alibi seruituræ/ veniebant ad eas Diaconi & alij/ & elegerūt eas sibi in matres spirituales/ Reliqua nō volo dicere. Dicat beatus Martyr Cyprianus/ cuius verba non grauabor/ huc asscribere/ vt cognoscas veram esse historiam quam dixi.

Libro. 1 Epist. 11 ¶ Sic autem ipse in quadā Epistola scribit. Postulas quid nobis videatur de virginibus/ quæ cum semel statum suum continenter & firmiter tenere decreuerint/

detectæ sunt postea in eodem lecto pariter mansisse cum masculis/ ex quibus vnum Diaconū esse dicis. Quam graues mulierum ruinas hinc fieri videmus/ & per huiusmodi illicitas & periculosas coniunctiones corrumpi plurimas virgines cum summo animi dolore conspicimus. Quod si se ex fide Christo dicauerunt/ pudicæ & castæ sine vlla fabula perseuerent/ ita fortes et stabiles premium virginitatis expectent. Si autem perseuerare Nolunt aut NON POSSVNT/ melius est vt nubant quā in ignem deliciis suis cadāt/ certe nullum fratribus aut sororibus scādalū faciant &c. Hæc interim Cyprianus. 1. Cor. 7.

¶ Tales sententias patrum diligentissime cauit ne referret in suum decretum Gratianus/ erroneis patrum dictis sæpe abutitur vt nectant conscientiis laqueos. Vide quam hic Cyprianus libere ex verbo Pauli/ melius est nubere quam vri/ pronunciet

nunciet pro coniugio talium etiam voto obstrictarum/ ne consentiat doctrinis dæmoniorum nubere prohibentium.

¶ Quas vero nunc Nonnas & Moniales habemus/ non sunt ex virginibus de quibus Paulus consulit/ vt notum est/ sed ex doctrinis dæmoniorum/ de quibus Paulus prædixit/ secundum exemplum gentilium virginum quas Vestales appellabant/ ex quarum vna fuit Roma nata/ vt scribit Liuius/ iccirco vsq; adhuc/ vbi martyrum sanctorũ sanguine vix satiata est/ cũ suo Papatu merito defendit Monialium & aliorum falsas religiones ne suæ matri ingrata inueniatur.

Liuius in primo historiæ Romanæ

¶ Dicat nunc ergo stultus ille Historiographus legendarũ qua veritate audeat asserere suam hypogeniá plus quam ducentis virginibus Deo dicatis fuisse præfectam/ & omnes publice in Ecclesia a sancto Mattheo benedictas. Hæc portenta

tenta verborum & rerum nostri temporis/ audet ille ineptulus affigere illi sæculo Apostolorum/ & iam stulti Episcopi ista aperta mendacia confirmant/ habentes etiã hodie in suo Pastorali libro orationẽ/ quã mentiuntur esse Matthæi Apostoli & legunt eam super suas Moniales verbis satis ineptis/ quasi vero ex scriptis Apostolorum & actis Apostolicis ignoret Ecclesia sancta quid Apostoli Christi docuerint/ aut quasi vero ignoremus illius temporis historias/ aut quasi Apostoli non manifeste dãnent istos conscientiarũ laqueos quos ille mendax probat.

¶ Ridiculum vero vel in primis est/ quod Beatum Euangelistã corã altari Missã celebrasse dicit/ vt stultis et rudibus persuadeat/ istas Missas Papisticas (in quibus ex sacramento & sacra communicatione corporis & sanguinis Christi fecerunt sacrifitium pro viuis & defunctis) semper

semper in Ecclesia fuisse/ quasi vero non satis superq; notum sit ex Epistola ad Corinth. scripta/ quid Apostoli sacri de Sacramento ex Christi institutione docuerint/ quidue Ecclesiæ Christi ab eis obseruãdũ susceperint & obseruauerint.

¶ Neq; vero ille impostor & fabularũ compilator aliorũ mendacia solum pro vera historia nobis venditare voluit (quẽadmodum de singulis Apostolis longas facit historias/ de quibus tamen Eusebius diligentissimus nostrarũ historiarũ conscriptor nihil pene aliud nouit quam quod sacris literis i nouo Testamẽto proditũ est) sed etiam quæ benedicta apud alios inuenit sæpe deprauauit quod gẽnus est hoc quod deprauat verba Beati Laurentij.

¶ Ambrosius scribit Laurentium Diaconum ad Sixtum Episcopũ vrbis Romæ dixisse. Quo progrederis sine filio pater/ aut quo sacerdos sancte sine ministro pro

nistro properas experire nū degenerem tibi delegeris ministrū cui cōmisisti Dominici corporis & sanguinis consecrationem.

¶ Ita etiā hæc verba vt narrat Beatus Ambrosi⁹/ sine vlla hæsitatione vbique hactenus cecinimus de Beato Laurentio in nostris Ecclesiis/ ettamen deprauator ille/ ex verbo consecrationē/ facit dispensationem/ veritus ne quis ex tali historia aliquid sentiret contra sacerdotales & indelibiles illos Romane bestiæ characteres/ si Diacono permitteret quam vocant consecrationem.

¶ Et somniat interim semper fuisse tales Diaconos quos nunc sine Diaconorum officio habemus/ quasi non alii Diaconi fuerint ordinati ab Appostolis/ de quib⁹ Act. 6.
Paulus scribit Timotheo/quales fuerūt 1.Timo.3
Stephan⁹ Hierosolymis & Laurēti⁹ Romæ. Vbi nunc sunt thesauri Ecclesiarū &

oblationes Christianorum quas Diaconi dispensent pauperibus?

¶ Quemadmodũ autem ille fabulator nihil certi habeat de historiis multis/ testatur vel illud q de morte Sancti Bartholomei scribit. Alius inquit dicit eum crucifixum/ alius excoriatũ/ alius tantũ decollatum/et potest dici q ista omnia sint vera/ q primo fuerit cæsus/ inde crucifixus/ postea de cruce deposit⁹ et excoreatus (sic enim loquitur) postremo vero decollatus.

¶ Istæ neniæ olim in Ecclesia publice non legebantur sed prohibebantur/ nunc autem non solum legũtur sed etiã omnes conciones occupant/ Vide quid Gelasius scribat in Decretis dis.15. Sacrosancta &c Ubi cum reliquis nominat etiã historiam Assumptionis Beate virginis/ quas nugas nos hactenus tantũ non adorauim⁹/ neq; sacras literas neq; quorundam recte

monit

monita secuti.

¶ Ex his omnibus facile vides quid sentiamus cum suademus impia publice neq; cantanda neq; legenda. Cur enim cũ contumelia Dei negligam⁹ sacrã scripturã fabulas secuti?

¶ Præterea sciant Monachi/ per ea quæ ipsi iam suscipiunt ex sacra scriptura cantãda et legenda/ non præscribi nouas leges aut cõmendari nouum aliquod institutũ Monachorũ/ quo rursum irretiãtur conscientiæ/ sed per hæc tantũ consuli illis qui nunc aliud vitæ genus suscipere non possunt/ vt habeant cantãdo et legendo aliquod exercitiũ sacræ scripturæ ꝛ verbi Dei/ quemadmodũ omnis cantus ꝛ lectiones a principio ad hoc fuerũt institutæ/ vt etiã vides in verbis Gelasii Papæ/ Qui autem ex eis continere non possunt/ nimirum non habentes donũ de quo Christus

& Paulus dicunt/ & magis idonei sunt aslia conditione seruire aliis/ non possunt bona conscientia in Monasteriis permanere/ tantū abest vt possint post hac alios ad suas sectas & superstitiones pertrahere.

Matt. 9.
1. Cor. 7

¶ Eadem plane dicimus de Canonicis/ qui nullo iam vsui sunt Ecclesiæ Christi/ Possunt & ipsi residui/ si non aliis officiis necessariis sunt cōmodi/ ita hisce scripturæ exercitiis cantando pro suo tempore exerceri.

¶ Sic vero potest ordinari cantus cū lectionibus (si ita placet) secundū numerū horarū hactenus consuetarum.

Pro Matutinis

¶ Primo dicatur symbolū Apostolorū & oretur oratio Dominica/ Mox Cantor incipiat aliquam Antiphonā/ iuxta cuius

cuius tonũ statim sequantur tres Psalmi/ his finitis Antiphona compleatur. Inde legantur tres lectiones et canãtur tria Responsoria de tempore aut si quæ alia sunt ex sacris literis/ ita vt post singulas lectiones singula sequantur Responsoria. Lectiones vero tantũ ex bibliis/ idest veteri ⁊ nouo Testamento legantur vt visũ fuerit/ ⁊ sint breues/ sine Jube Domine/ ⁊ sine Tu autem ⁊c. sed pronuncientur distincte cum tono quemadmodũ solent legi prophetiæ. In fine vltima verba cuiusq; lectionis/ vt prophetia solebat/ sic fineantur/Sol/Sol/ Sol La Sol/ Fa/ Fa/ Post tertium Responsorium/ quod cũ Gloria patri ⁊c canitur/ sequatur Te Deum ⁊c. Mox Cantor incipiat aliquã Antiphonã secũdum cuius tonũ/ canatur tantum vnus ex psalmis prophetalibus quæ Cantica vocãtur/ Dominica die Benedicite omnia ⁊c Feria secunda. Cõfitebor tibi Domine quoniam iratus ⁊c. Fe-

 ria tertia

ria tertia/ Ego dixi &c. Feria quarta/ Exultauit &c. Feria quinta. Cantemus &c. Feria Sexta/ Domine audiui &c. Sabbato/ Audite coeli/ &c. Post hanc antiphonam completã/ sequatur statim alia antiphona cum Benedict' dominus &c. Postea dicatur Kyrie eleison/ Christe eleison/ Kyrie eleison/ Pater noster etc. Et ne nos. Ostende nobis domine misericordiam tuam/ Et salutare tuũ da nobis/ Dominus vobiscum/ Oremus cum Collecta aliqua de tempore/ aut alia quæ sit syncera/ Post Amen statim canatur Benedicamus more consueto.

¶ Liberum esto quibus Antiphonis vti velint vel ex Psalterio vel aliis/ modo sint oĩa cantica siue de tempore siue de festis/ quæ seruabũtur in his regnis & ducatibus/ secũdum historiã Euangelicã etc.

Pro Prima.

Non

¶ Non dicatur/ Deus in adiutorium sicut nec in Matutinis Domi͞e labia mea/ sed cantetur statim in principio. Iā lucis orto etc. Mox Antiphona cum Psalm. Beati immaculati. Retribue. Post Antiphonam completam loco capituli legat lector unam breuem lectionem secundum tonum ut in matutinis ibi vero incipiat in bibliis ubi finem fecerat in matutinis/ sic pergat etiā in Tertia et Sexta ⁊ Nona/ Mox post hanc lectionē dicat unus Oremus cum Collecta/ post Amen autem nihil sequatur.

¶ Symbolum Beati Athanasii. Quicunqꝫ vult saluus esse/tantum Dominica die cum psalmis prædictis canatur in prima.

Pro Tertia.

¶ Canatur hymnus/ Nunc sancte etc.

Deinde

Deinde Antiphona cum tribus psalmis consuetis. Inde legatur lectio ꝛ Collecta/ vt de prima dictum est.

Pro Sexta:

¶ Canatur Hymnus Rector potens/ Antiphona/ tres psalmi consueti cum lectione ꝛ Collecta vt supra:

Pro Nona.

¶ Canatur Hymnus. Rerum Deus etc. canatur antiphona cum tribus psalmis consuetis. addatur Lectio et collecta vt supra.

Pro Vesperis.

¶ Cantor incipiat aliquam Antiphonā/ secundum

secundum cuius conum sequantur tres Psalmi ex illis quorũ primus est/ Dixit dominus/ ꝛ qui hunc sequuntur/ vsqꝫ ad finem psalterij Dauidici/ Post antiphonam sequatur vna lectio eo modo quo dictum est/ siue ex veteri siue ex nouo Testamento/ vt placuerit/ Post lectionem canatur hymnus ferialis aũt de festo aut alius syncerus hymnus/ sunt enim multi pij ꝛ præclari hymni. Vt autẽ ab hymnis caueamus quæ merita et inuocationes sãctorum habent pietas et fides Christiana postulat. Quis enim nunc posthac vellet eleuata lignea cruce impie canere/ O crux aue spes vnica/hoc passionis tempore auge piis iusticiam reisqꝫ dona veniã ꝛc. Post hymnũ sequatur Antiphona cum Magnificat. Inde Kyrie eleison/ ꝛc. vt in matutinis.

¶ Post Benedicamus loco. Completorij legant submissa voce/sine tono a-

Y liquo

liquo/ sed tamen distincte/ Psalmū Qui habitat/ cum Nunc dimittis. & post Gloria patri &c. addant Kyrie eleison/ Christe eleison/ Credo/ Pater noster/ Postea dicant simul omnes/ In manus tuas Domine Jesu comēdamus spiritus nostros/ Redemisti nos Domine Deus veritatis.

Finis.

¶ Psalmi in Matutinis & vesperis sic ordinentur vt semper procedatur/ ibiq; rursum altera die incipiatur vbi superiori die cessatū est. Ita nullo tedio afficientur cantantes/ nec superstitiosus Psalmorū numerus grauabit pie sentientes. Magna vero vtilitas erit lectionū/ quando bis vel plus in vno anno/ nulla molestia/ licebit tota perlegere Biblia/ et ita ad sacras assuefieri scripturas/ vt habeant consolationē ex verbo Dei qui meliorē nunc conditionem/ ætate aut aliter impediti/ suscipere non possunt/ donec Deo suū reddant spiritum per solum Jesum Christū

Dominū

Dominum nostrum.

¶ At ais. Cur non dicetur Domine labia ꝛc. Deus in adiutorium ꝛc. quæ bona verba sũt et ex scriptura sacra? Respondeo. Quis prohiberet? etiamen in eo sensu non canuntur quo scripta sunt a spiritu sãcto. Nã Deus in adiutoriũ ꝛc. orantur contra persecutores Ecclesiæ/atq; hoc sunt illi hodie qui toties in die dicũt/ Deus in adiutorium. In verbis. Domine labia ꝛc qui dicit promittit Deo quod vult prædicare/ docere et confiteri gratiã Dei et gratuitam remissionẽ peccatorum ipsis etiam incredulis/ quemadmodũ ait. Docebo iniquos ꝛc. Hoc docere et confiteri nostri horarii neq; volunt neq; possũt sed sũme oderunt/ abominantur ꝛ persequuntur. Satis hacten⁹ abusi sumus scripturis in alieno sensu. Porro si omnia cantanda sunt quæ bona sũt/ non erit cantandi finis. Placeat ergo tibi

 synce

synceríor scripturæ vsus/ vt puríor ex fide nostra sit oratio.

De Vigilijs.

¶ Vigilias quas vocant/ pro defunctis/ non canant/ quando nihil aliud sunt quam abusus sanctissimorū Psalmorum & verborum Beati Job/ & isto abusu verborum Dei non alio respicitur quam in mendax illud & fictum purgatoriū. Satis lusū est pro mercede iniquitatis et Judæ loculis/ Post hac non irritemus Dominum

De Missa:

¶ Norunt Christiani quemadmodū Christus instituerit in Sacramento suum corpus a fidelibus/ siue presbyteri siue nō presbyteri sint/ edendum/ & suum sanguinem

uinem bibendum in sui cõmemorationẽ.

¶ Norunt et quicũq; amant sanctã illam vnam Catholicam et Apostolicã Ecclesiã/ quid Apostoli de Sacramento docuerint/ ⁊ quid Ecclesiæ Christi crediderint et obseruauerint/ nempe hoc Sacramentũ esse corpus et sanguinẽ Christi iis Christianis qui edunt et bibunt/ ⁊ ad hoc solum esse Corpus Christi ⁊ sanguinem/ nempe ad edendum ⁊ bibendum in Christi commemorationem/ idest vt solus Christ⁹ prædicetur ꝙ suum corpus tradiderit pro nobis in mortem et sãguinem pro nobis effuderit in remissionem peccatorum/ reliqua omnia quæ pro peccatis diluendis hactenus suscepimus nihil aliud esse quam stercora et mendacium Diaboli/ ex Doctrinis dæmoniorum/in hypocrisi loquẽtium mendacium etc.

¶ Nos vero hoc Euangelium siue hanc

Christi cōmemorationem ꝛ neglexīmus/ ꝛ in iustitias humanas mutauimus/ et ex sacratissimo sacramento fecimus sacrificiū pro viuis ꝛ defunctis/ abolita Christi institutione/ ꝛ hoc ficto et abominato sacrificio vorauimus ꝛ diuitum ꝛ pauperum bona/ facti Dij quos adorarēt principes terræ/ ꝛ coluimus Mā̄mona etiam sub nomine paupertatis/ ꝛ ociosos ventres etiam sub nomine sancti ieiunii ꝛ abstinentiæ/ Omnes superstitiones ꝛ sectas perditionis fouebat hoc fictum sacrificiū ꝛ horrenda mutatio institutionis Christi. Deniqȝ qui olim erant presbyteri ꝛ Episcopi et sancti pauperum Diaconi/ Item scripturarum interpretes et sacræ Theologiæ professores et Euangelii Doctores/ vt Paulus Ephe: 4 ista dona a Christo glorificato Ecclesiæ data gloriatur/ nunc per hoc impium sacrificium nihil aliud facti sunt quam Missarii sacerdotes/ nulla vtilitate/ magno damno Ecclesiæ. Idcirco post hac ab istis Missis abstinebūt.

Qua

Qua de re scripti sunt aliquot egregii tra-
ctatus ab iis qui non sunt Sacramenti-
perdæ sed sacræ institutionis Christi de-
fensores. Scripta autem sunt talia ex in-
stitutione Christi. Nam quæ aliter scribũ-
tur nihil debet morari fides Christiana in
hac parte. Hæc ita nunc inuulgata sunt
& a fidelibus suscepta vt ignorare non
liceat. Qui autem ignorat ignoret. Nouit 1.Cor.14
Dominus qui sint sui. Nouit dominus 2.Timo.2 Psal. 1.
viam iustorum/ via autem impiorum
peribit. Fatetur ab initio tota Ecclesia.
fatentur et omnes aduersarii nostri nobis-
cum/ hoc Sacramentũ verbo Christi no-
bis fieri et dari/quid ergo nos miseri inde
tentamus facere aliud sine verbo Christi
atq; adeo contra verbum Christi? Crede
Christo/ nihil efficies tua præsumptione.

¶ Cum igitur nulli communicare
voluerint et cœnam Domini celebrare/
quem

quemadmodum Christus instituit et Apostoli docuerunt et Ecclesia Christi suscepit et obseruauit (erroribus nostris ignoscat clementia Dei) tunc omnino non tractetur Sacramentum Christi. Siquidem manifesta blasphemia et irrisio est dicere aliis. Accipite/ edite/ bibite/ cum interim certus sis et constitueris apud te nemini te daturum/ neminem esurum et bibiturum/ conuiuas non esse/ neq; posse fieri vt edat et bibat illic Ecclesia congregata ad mensam Domini/ annuncians mortem Christi. Quoniã non cõmemorationem mortis Christi illic cum tua Ecclesia instituis/ sed potius tuũ illud turpe et priuatum silentium. Breuiter humanã institutionem pro Christi institutione impie venditas/ et nihil ibi vis facere eorũ quæ Christus instituit.

¶ Hoc præterea hic admonemus ne Monachi aut Canonici qui hæc suscipiunt/ faciant nouas traditiones/ & cogant

fratres ad cõmunicandũ/ vt hac occasione habeant sepæ Missas/ sed libere liberis liberum relinquant Sacramentũ/ tunc primum videbunt quã non amãter pri⁹ quesierint Sacramentũ quãdo fere quotidie Missas celebrabant/ nunc enim tarius volent accedere. Satis etiam fuerit cœnam Domini Dominicis diebus tantum ⁊ in festis celebrare/ si tamẽ sunt qui communicare volunt corpore et sanguine Christi.

¶ Singulis itaqꝫ diebus siue festis siue non festis quando non sunt/ vt dictũ est/ cõmunicantes potest cantari Introitus latine et reliqua omnia Missalia/ vsqꝫ post Credo/ etiam in vestibus quas sacras vocant/ si ita volunt.

¶ Post Credo/ cantetur Sexta vel Nona/ Dominica vero die vel in festis/ Postquã presbyter cecinit Gloria in excelsis deo

elsis Deo/ et Chorus respondit non organa Et in terra pax/ hominibus bona voluntas/ cessetur/ vt tota Ecclesia mox canat/ Allæniste Gud y himmerick &c. continue vsqz ad finem sine organis. Post Chorus et organa pergant canendo. Laudamus te/ Benedicimus &c. vsque ad finem. Post Haleluia/ loco Sequentiæ cursū canat tota Ecclesia / canticū Danicū aliquod/ continue sine organis/ Hoc modo nihil īpedietur cantus latin⁹. Hoc autē nō velle laicis permittere/ quā quæso speciem haberet? De parochiis vero dictum est in ordinatione Ecclesiarum. Præterea post Credo finitū/ cantet tota Ecclesia/ Wy troor alle paa en Gud &c. sine organis.

¶ Postea prædicet vnus Euangeliū Danice/ vt cæteri vel discant vel consolationem accipiant/ quemadmodum oportet fieri in Ecclesia Christi. Quæ enim esset illa Ecclesia quæ non agnoscit publicam verbi

verbi tractationem?

¶ Curent etiam Monachi pro suis laicis & indoctis sacerdotibus vt doceant eos diligentissime catechismū quem paruum vocamus/ Hoc est/ primū ipsa verba decem præceptorum/ Symboli Apostolorum/ orationis Dominicæ/baptismi & Eucharistiæ/ & deinde vbi hoc illi bene didicerint. doceātur etiam quid ipsa verba velint/ quemadmodū breuiter in paruo Catechismo conscriptum est. Quomodo enim aliquis poterit esse Christianus qui hæc scire contempserit?

¶ Quod vero vulgus nobiliū & rusticorum et ciuium de his nunc nihil plus nouit quam equus et mulus/reddent Episcopi et pastores Ecclesiarū et papistarū reliquæ factiones tantum suum ventrem et Māmona & dignitates colentes/ reddent inquam horrende Deo rationē in illo

die. Videbunt quem contempserunt.

¶ Si autem antequã accipiant Euangelicũ aliquem prædicatorem/ non est inter Monachos aliquis adeo doctus qui possit cõmode tractare pro contione verbũ/ constituatur vnus qui sedens aut stans publice legat Danice ex postilla dimidiã horam aut vltra/ siue postea fiat cõmunio siue non fiat. Nam hæc prædicatio siue lectio pertinet ad Christi cõmunionẽ atq3 adeo ipsissima est Christi cõmemoratio/ Quemadmodũ Paulus exponẽs. Mortem inquit Domini anunciabitis donec veniat.

¶ Oportet enim in hoc sacro cõuiuio/ quãdo celebratur/ non tacere sed prædicare/ quod Christus se ipsum tradiderit pro nobis/hostiam sacram patri in odorẽ suauitatis/ et effuderit sanguinem suum in remissionẽ peccatorũ nostrorum/ quemadmodũ habẽt verba sacræ institutionis.

De

De hoc debet Ecclesia audire/ canere (vt etiam laici nunc faciunt) gratias agere/ postea hoc ipsū docere suos filios et familiam (id quod multi male adhuc negligūt) Hæc est vt diui Christi cōmemoratio/ non illud ridiculum Silentiū/ quod in Missa vocant.

¶ Hæc cōmemoratio semper debet fieri (nisi Christus non sit semper prædicandus) etiam quando non accedimꝰ ad mensam Domini/ Cœna autem Domini sine eius cōmemoratione celebrari non debet/ secundū eius mandatū et institutionē/ Ita vt possit cōmemoratio sine cœna esse/ Cœna autē sine cōmemoratione nequaquā: Nam etiamsi alia desint/ tamē vel ipsa publica recitatio verborū institutionis Christi in cœna Dominica/ est Christi cōmemoratio et consolatio et confirmatio fidei nostræ.

¶ Sed hactenus satis de publica

prædicatione siue recitatione verbi Dei diebus festis/ siue fiat commonio siue non fiat.

¶ Post verbū Dei admoneantur vt orent pro omnibus omniū hominū conditionibus/ pro Ecclesia/ pro pace/ salute rē. Hic est noster Canon. Papistæ autem hæc seria cum suis mendaciis simul congesserunt in illum occultum Missæ Canonem.

¶ Post orationem publicam cantetur aliquis psalmus vel canticū Danice/ nec erubescamus cum laicis et indoctis fratribus vnū laudare Patrem per vnū Jesum Christum Dominum nostrum.

¶ Post hoc/ si non adsunt cōmunicantes/ statim sequitur Sexta vel Nona.

¶ Quando vero conueniūt fratres ad communicandū Dominica die aut festo/ tunc

tunc post contioné aut recitationem illam quā dixi/ finito Danico psalmo incipiat presbyter coram altari/ præfationem quācūqꝫ voluerit/ sic/ Dominus vobiscum. Sursū corda etc. Deinde canatur/ Sāctus. Omnia/ si ita placet/ latine cantentur/ præter ea quæ iam sequuntur.

Sequitur post Sanctus/ statim consecratio quam vocant.

¶ Hic suademus orationem dominicam et verba institutionis Christi/ et vltimam Collectam cum benedictione/ Danice pronunciari/ vt sic consulamus fidei rudium et indoctorum/ et non erubescamus (tradendo sacramenta) de Ecclesia Danica in qua nati sumus/ quādo neqꝫ Iudæi neqꝫ Græci aliter tradiderūt

Sacramen

Sacramenta quã sua lingua in qua nati erant. Quã ridiculũ esset tradere populo Euangelium lingua non intellecta/ ita ridiculum est tradere Sacramenta verbis non intellectis. Non omnes intelligunt qui latine legunt.

¶ Vt autem apertis verbis pronunciemus institutionem Christi coram cœnaturis siue cõmunicaturis et ratio postulat et fides & præterea factum Christi: Quid enĩ intellexissent Apostoli si Christus tradendo sacramentũ siluisset vt nostri Papistæ? vnde haberemus queso institutionem Christi? quid ibi credam/ quid ibi faciam/ nisi audiam Christum loquentem? Quid mihi cum eo quod murmurat apud se presbyter? Cur non audiam Christi institutionem? An dignum est vt suscipiam Sacramentum sine verbo/ quando sine hoc illud nõ est mihi sacramentum? quemadmodum & Augustinus dicit. Accedit verbum ad elementũ

& sit Sacramentum.

¶ Sicut in cœna Christus suo manifesto verbo fecit & tradidit hoc Sacramẽtum/ ita & nunc in Ecclesia ille ipse & nõ alius/ licet per ministros/ manifesto verbo facit & tradit hoc Satramentum communicantibus/ Nam hic cum sacrificantibus nihil est ei commune. Alioqui nisi ipse Sacramentum nunc quoq; faceret & daret/ nemo facere aut dare posset. Stultitia enim est & impietas/ præsumere/ quod rasuræ/ vnctiones & characteres ficti hic aliquid efficiant. Ambrosius cum tota Ecclesia dicit/ Sermone Christi hoc conficitur sacramentum. Fides aliud non potest dicere vel sentire.

¶ Si autem pios offenderis quãdoq; aliud dixisse/ hoc cõputato inter sanctorũ errores/ non defende contra verbum & institutionẽ Christi. Hic vt est vnica salus

nostra ita ꝛ vnicus est Doctor noster et Magister/ de quo Pater clamat. Hunc audite/ ꝛ Moses. Qui inquit Prophetā illum non audierit/ ergo vltor existam/ dicit Dominus. Abeant alio qui defecerūt a fide ad doctrinas dæmoniorum/ Huius pastoris vocem agnoscunt oues/ alienū non sequuntur ꝛc.

¶ Præterea isti Canonici ꝛ Monachi vt Christiani libenter hic debent cedere suo sensui/ ꝛ tradere ꝛ accipere Sacramentum/ quemadmodum omnes nunc Ecclesiæ in Dania vbi syncerum prædicatur Euangelium accipiunt. ne videantur posthac in susceptione Sacramentorū plus velle esse quam reliqui Christiani/ vt hactenus. Suscipiunt autem alij secundum Christi institutionem non sine verbo/ cur nō ꝛ isti sic susciperent?

Sic ergo præparato pane & calice post Sanctus/ Presbyter oret et pronunciet.

Lader oss bedes

Fader wor/ dw som/ est i hĩmelen

helligt worde thit naffn tilkomme thit

rige worde thin willie her paa iorden

som hand er i himelen/ Giff aaß i dag

wort dag lige brød/forlad aaß wor skyld

som wy forlade waare skyldener/Led aaß

ikke wthy frestelsse men frele aaß fraa vnt

Amen. Statim accepto pane

Wor herre Jesus Christus/ i then nat/

ther hād bleff forrad/ Tog hād brødeth/

tackede och brød thet/ gaff sine discipler

och sagde tager thette hen och ederidt/

Thet er mit legom som gyffues for eder

Thet giører y min hwkommelse.

Et Accepto Calice

Lyge saa tog han och kalckē/ effter afftēs

maltyd/ tackede gaff dennom och sagde

dricker alle der aff/Thitte er thet ny te-

stamētis kalck i mit blod/thz sō blyffuer

vdgiffuit for eder til synderniß forladelse/

Thitte giører so offte sō i dricke i myn

hwkommelse.

Communicatio.

¶ Hic cõmunicent statim vtraqꝫ specie. Possunt etiam quando volũt sanctũ panem dare/ antequam benedicatur calix/ ꝛ postea benedicto calice dare etiam calicẽ/ quemadmodum Christus in cœna fecit/ Hac ordinent vt voluerint. Nam quamuis pulchrum sit hic imitari factũ Christi tamen liberi in hoc esse debemus/ modo hic nihil faciamus aut sentiamus quod sit contra verbum/ mandatum et institutionem Christi.

¶ Sub cõmunicatione cessent organa/ ꝛ cantetur Agnus Dei/ Latine vel Danice/ vel vtrumqꝫ. vel hymnus Pange lingua/ aut aliud latine vel Danice/ debet enim hic tota Ecclesia facere commemoratione͂ Christi/ non tamen diu cantetur/ ne laus Dei fiat molestia ꝛc.

❡ Poſt communicationem ſequitur Hæc aut ſimilis Collecta.

Lader oſſ bede.

❡ Wi tacke dig Herre altmettigſte ewige Gud/Ath du met diſſe ſalige gaff= uer oſſ wederquegit. Nw bede wu din barmhiertighed/ ath du lader den ſamme gaffue oſſ reth bekommis til wor trois ſtyrckelſe paa dig Och til een brendendis kierlighed emellom oſſ indbyrdes.

For din Søns Jeſu Chriſti wor Herris ſkyld.

AMEN

vltima

Ultima benedictio datur versa facie ad Alios sic.

¶ Herren welsigne deg oc beware deg. Herren lade lyssne syt ansigt offuer deg oc were deg naadig. Herren lædte syt aasiun paa deg oc giffue deg Fred.

Respondetur. Amen.

De schola uniuersali siue Uniuersitate.

PRæter hec omnia/ cum ad multa/ tum in primis ad religionis conseruationem/ publica aliqua schola opus sit/ Omnino necessariũ ducimus/ vt vna aliqua solennis & generalis Academia in hoc regno erigatur/ & pro solenni talium scholarum more suis prærogatiuis/ priuilegiis/ immunitatibus & stipendiis/ Lectoribus & habitationibus confirmetur. Hanc etiã statim erigemus/ & seorsum confirmabimus/ In nomine Domini nostri Jesu Christi. AMEN.

Subscribētes huic ordinationi.

Ego Andreas Schowgordt/ saluo iure cuiuscũqꝫ Deum timentis/ subscribo & accepto prædictos articulos/ nomine capituli Wyborgensis/ Donec aliquid meliꝰ in laudem & honorem Dei concilium generale definiuerit atqꝫ constituerit/ teste manu propria.

Ego

Ego Nicolaus Friiss/ cantor Wyborgensis/ subscribo nomine totius Capituli manu propria.

Ego Georgius samsingius nomine totius capituli Arhusień: subscribo.

Ego Johannes Olaui canonicus Arhusień: nomine eiusdem capituli propria manu subscribo.

Ego Petrus Jairi canonicus Lundeń: nomine totius capituli subscribo.

Ego Benedictus Arnidus canonic⁹ Lundeń: nõine totius cap: subscribo.

Et ego Christohorus Ransberg canonicus Roskildeń: nõine totius capituli Roskildeń: subscribo.

Et ego Nicolaus Hamer canonicus Roskildeń: nõine totius capituli Roskildeń: subscribo.

Et ego Seuerinus Olaui canonicus Ripeń: nõine totius cap: Ripeń: subscribo

Et ego Johannes Christiani canonicus Ripeñ: nomine totius capituli Ripeñ: subscribo.

Et ego Petr' Laurentij lector Malmogensis subscribo.

Et ego Johannes Taussen Ecclesiastes Haffñ: subscribo.

Et ego Franciscus Wormordi ecclesiastes Malmogeñ: subscribo.

Et ego Olauus Chrisostomus/ politioris litterature Malmogie professor subscribo.

Et ego Jacobus Schening concionator Wibergeñ: subscribo.

Et ego Petrus Thome clericus Wibergeñ: Diœcesis parochus ecclesiæ Torñ subscribo.

Et ego Georgius Wiberganus/ Haffñ: ecclesiastes subscribo.

Ego Martinus Hegelundt ecclesiastes Olborgensis subscribo.

Et ego Andreas lyngius Lanskro-
neñ ecclesiastes subscribo.

Et ego Nicolaus Jacobi Arhusieñ
ecclesiastes subscribo.

Et ego Torchillus Abelgard prædi-
cator Arhusieñ: subscribo.

Ego Paulus Petri ecclesiastes
Ripeñ: subscribo.

Et ego Christiernus Ekrock prædi-
cator Suinborgeñ: subscribo.

Et ego Melchior Johannis ecclesia-
stes Kalinborgeñ: subscribo.

Ego Erasmus Vordin Concionator
Foborgeñ: subscribo.

Et ego Petrus storm prædicator
Norsneñ: subscribo.

Et ego Seuerinus Magni prædica-
tor Ripgensis subscribo.

Et ego Mathias Langus ecclesiastes Randrensis subscribo.

Et ego Nicolaus Jasperi ecclesiastes Rolingensis/ subscribo.

Et ego Johannes Albertes subscribo

Et ego Johannes Slauus lector Haderslevianus subscribo.

Ego Anthonius Keyser pastor Haderslevianus subscribo.

Ego Reinoldus Westerholt pastor Slesswigensis subscribo.

Et ego Hermanus Tast ecclesiæ Husumensis pastor subscribo.

Ego Gerhardus Slewerth ecclesiæ Flensburgensis. ad diuum Nicolaum subscribo.

ego Georgius Winther concionator Haderslevianus subscribo.

Register

Index Articulorum principalium huius ecclesiastice ordinationis.

❧

CC

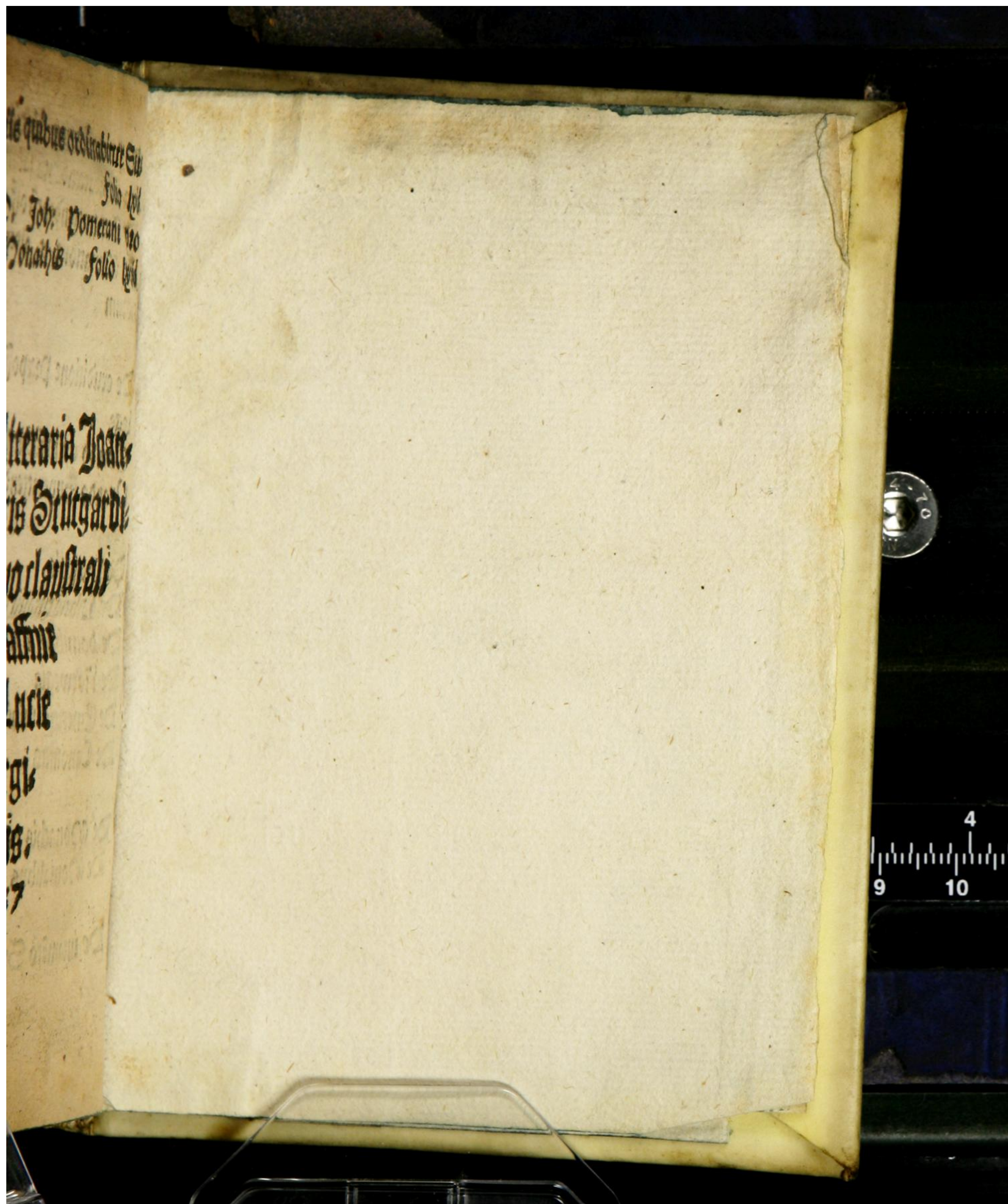

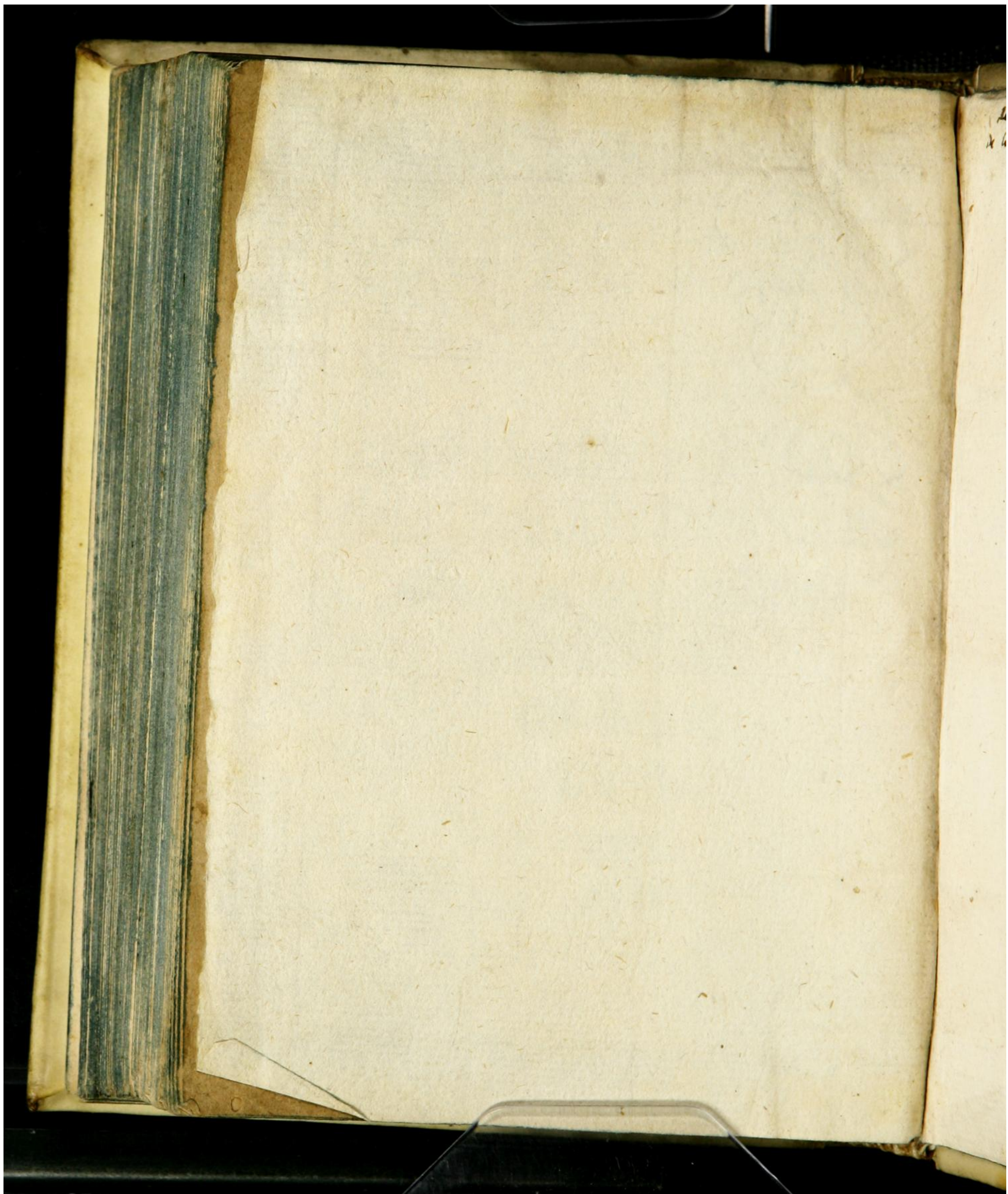

 De susten

Ex officina literaria Joannis Vinitoris Stutgardiani in novo claustrali vico Hafnie die Lucie virginis.
1537

de baptismo. f. 11. f. 16
de communione domini capitulorum. f. 17. b

